מס' 20 (127) שנה ח'

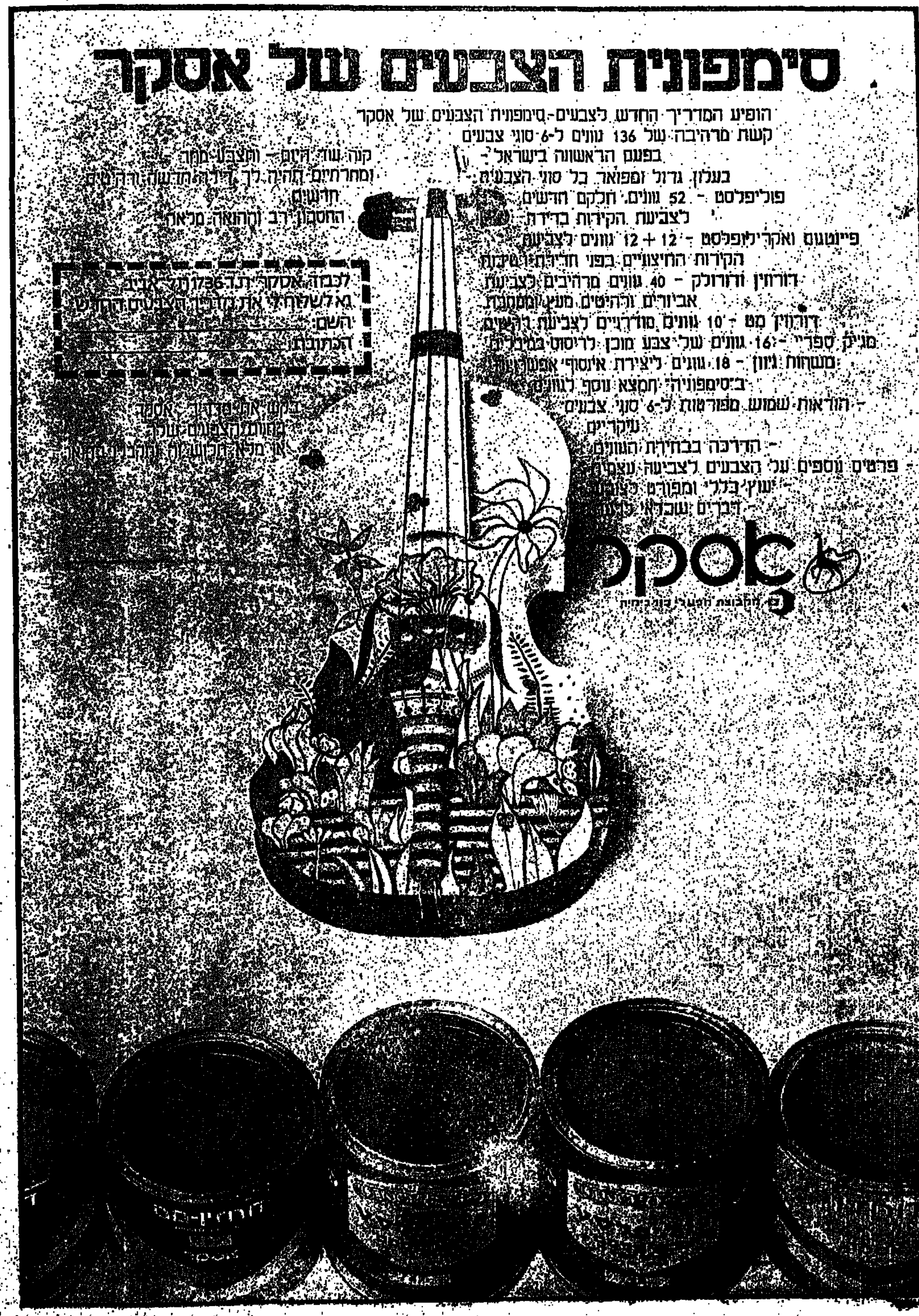

סימפונית הצבעים של אסקר
הופיע המדריך החדש לצבעים-סימפונית הצבעים של אסקר
קשת מרהיבה של 136 גוונים ל-6 סוגי צבעים
בפעם הראשונה בישראל -
בעלון גדול ומפואר כל סוגי הצבעים
פוליפלסט - 52 גוונים, חלקם חדשים
לצביעת הקירות בדירה
פיינטגום ואקרילופלסט - 12 + 12 גוונים לצביעת
הקירות החיצוניים בפני חזית
דורוזין ודורולק - 40 גוונים מרהיבים לצביעת
אביזרים ורהיטים, מעץ ומתכת
דורוזין מט - 10 גוונים מודרניים לצביעת רהיטים
מג'יק ספריי - 16 גוונים של צבע מוכן לריסוס
משחות גוון - 18 גוונים ליצירת אינסוף אפשרויות
ב"סימפוניה" תמצא נוסף לגוונים
- הוראות שמוש מפורטות ל-6 סוגי צבעים
עיקריים
- הדרכה בבחירת הגוונים
- פרטים נוספים על הצבעים לצביעה עצמית
- ייעוץ כללי ומפורט
- דברים שבלאו
קנה עוד היום - ותצבע מחר
ומחרתיים תהיה לך דירה חדשה ורהיטים
חדשים
החסכון רב וההנאה מלאה
לכבוד אסקר ת.ד 1736 תל-אביב
נא לשלוח לי את מדריך הצבעים החדש
השם:
הכתובת:
בקש את מדריך אסקר
בחנות הצבעים שלך
או מלא תלוש זה ושלח
אסקר

מול פני האימה

אתה משקיף לעבר בניין הבטון האפור של בית־הספר „נתיב־מאיר" שבמעלות, ואינך יודע כי בין כתליו ניצבים נערים ונערות מול האימה. יום אביבי מסביבך, רוח גלילית קרירה נושבת, אך שמה, בחלון ההוא, הצר, מבצבץ רמקול הפולט קריאות נרגזות התובעות כניעה. ואתה נתקף זעם אין־אונים, כי אתה יודע מנסיון העבר שהיום הזה יסתיים ברע.

חיילים צעירים מהיחידה הנבחרת מתכוננים לפריצה. הם מאזינים לתדריך המפקד. על לוח עץ קטן דבוק תרשים של בית־הספר המשורטט בקווים גסים. אך, האם הקווים האלה מתארים גם את אשר בנפשם של הילדים הכלואים בו? האם הלוח הזה מסוגל לבטא את הסכנה הנשקפת בנסיון לפרוץ בכוח?

החיילים יוצאים לדרכם וסולמות בידיהם. מבטי ברכה חרישית מלווים אותם בהליכתם השקטה, הבוטחת, לקראת משימה כמעט־בלתי־אפשרית.

והשעות חולפות לאיטן, לקראת שעת ה„שין" הנוראה, בה עומד הבניין כולו לקרוס תחתיו. המתח של הממתינים נקרע לסירוגין ע"י יריות בודדות. כל אחד מהמתקהלים חש מחנק בגרונו. ואתה רואה זאת בכל מבט שהנך פוגש. אחדים פורקים את אשר על ליבם בביטויים נרגזים כלפי השלטונות וכלפי העולם, שנתן לדבר כזה להתרחש.

איך, איך זה קרה? פורצת השאלה, שאחרי הלקח בקריית־שמונה יתנו לקבוצת נערים מטיילים ללון ללא אבטחה מספקת, וסמוך לארתו גבול ממש ממנו באו כל המרצחים? זאת ועוד, הלא ידעו שהחוליה מסתובבת בשטח זה יומיים, מאז חדרה דרך זרעית. לכן, אין מנוס מלחשוב, כי צל של מחדל מרחף אף על האסון במעלות. שאלות מרגיזות מנקרות עם התקרב השעה שש.

פתאום הגיהנום פורץ. היריות והפיצוצים מהדהדים בעיירה הגלילית. כל השלווה המדומה נשברת לרסיסים. ואחרי זה יללות האמבולנסים המבשרים את סוף קציר הדמים.

וכאשר אתה עומד מול רחבת הפצועים המובאים בקצב מסחרר, אז, אז מונחת עליך, כבמכת־פטיש, כל כובד האסון שכה ניסית להדחיקו לתת־הכרתך. ידיך ורגליך רועדות בראותך את האלונקות ועליהן נערים שותתי דם.

וכמו שפרץ — כך גם נסתיים, לפתע, אחרי דקות ספורות — כבר אין יריות, אך יש צעקות של כאב, של זעם. ושם, בבניין הבטון, מוטלים שלושה שליחי־מוות שבאו בשם „הדמוקראטיה ושחרור־העמים".

מה יכול אדם להגיד מול פני שואה כזאת?
מה נורא היום הזה. מה נורא!

גוגה כוגן, מעלות

מלחמות על גבם של ילדים

ארבע עשרה שעות של צפיה דרוכה ומורטת עצבים בעיירת העולים מעלות. בית־ספר התיכון „נתיב מאיר" כעמיתו בית־ספר העממי על־שם יאנוש קורצ'אק היוו מטרה לרצח. השימוש בילדים כבני ערובה מעביר צמרמורת. הברירה בפניה ניצבה ממשלת־ישראל היתה חד־משמעית: כניעה, שמשמעה שחרור הרוצחים הכלואים, או פריצה והסתכנות בפגיעתם של ילדים.

„על גבם של ילדינו איננו מנהלים מלחמות!" — מכריזה גולדה מאיר, והממשלה החליטה בלב כבד לשחרר. הרוצחים ריכזו והיו כבר בדרכם אל שדה־התעופה. המחשבה על בית־ספר העלול להתפרץ על ילדיו — איננו מן הדברים שאפשר

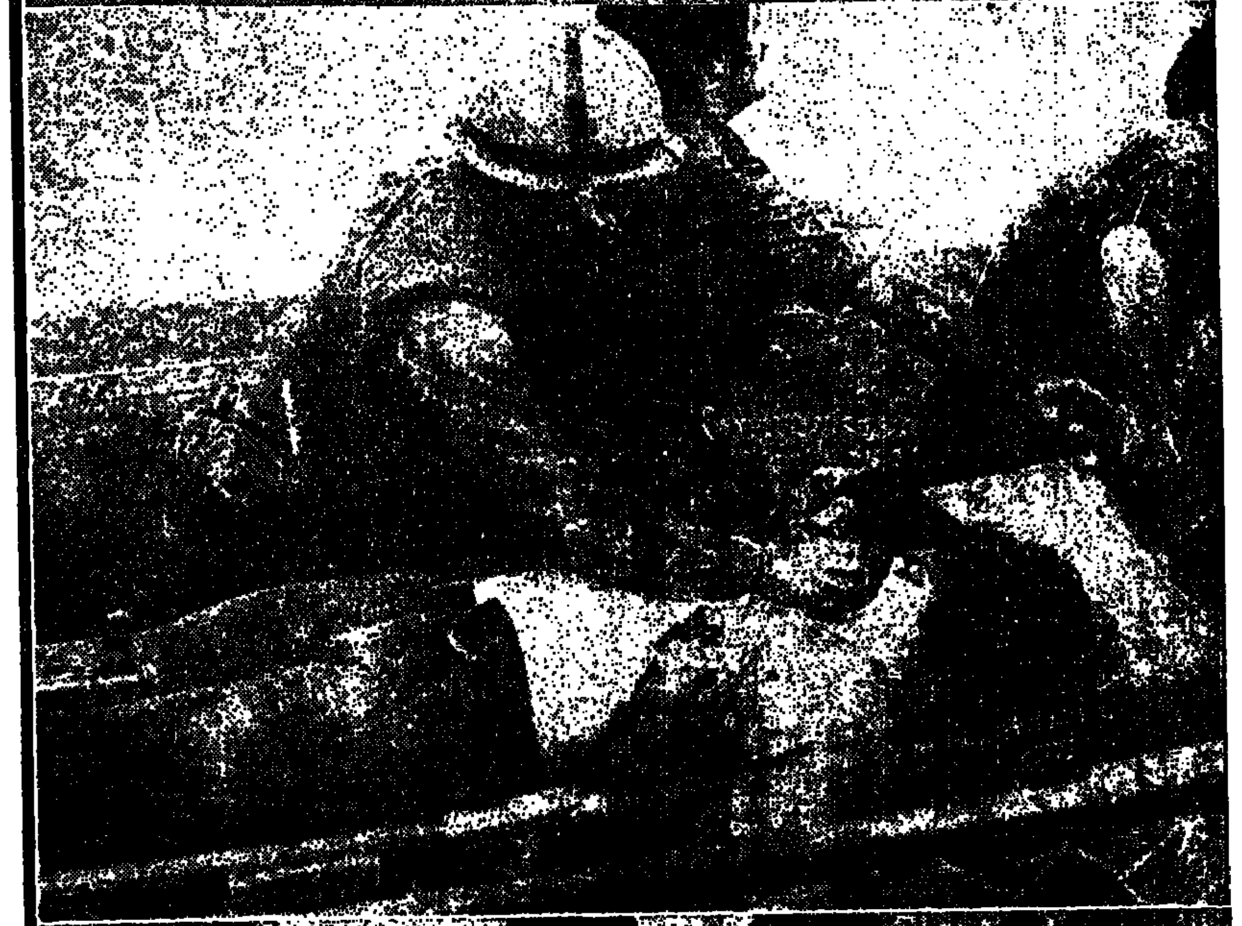

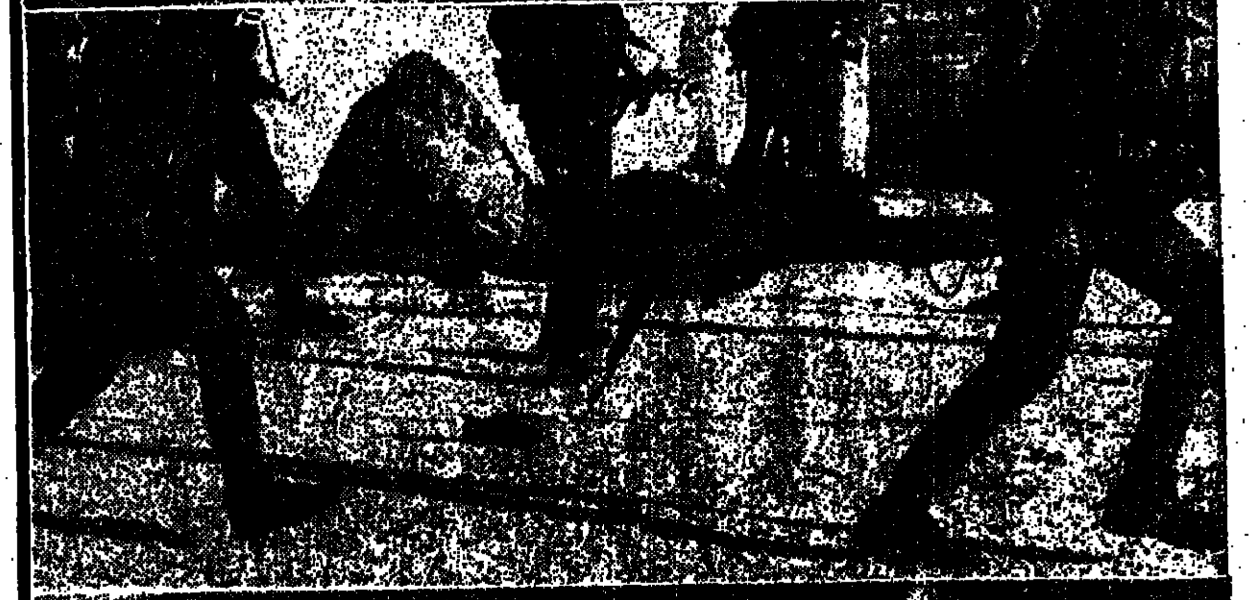

לעכלם. והמשחק הדיפלומאטי החל. פאריס, בוקארשט, דמשק, ניקוסיה, ירושלים.

ובינתיים יורים... והכל מצפים לסיסמה, למילת הקוד המיוחלת, המשחררת. התגיע עוד לפני השעה הששית? ואם לא? האמנם יפוצצו? הם מסוגלים לכל...

קיסינג'ר, הדיפלומאט החייכני, יצא זו הפעם מגידרו והוא מצהיר על גינוי. אתמול־שלשום עוד התחבק עם אסד ועמיתיו. יתכן שהיום, בהיותו כאן, בירושלים, חש על בשרו למה הם מתכוונים.

אסד אינו מתנער מאחריות. יותר מזאת, הוא גאה על העבודה המצויינת שעשו הבחורים. מחר הם יזכו ללויה ממלכתית.

בירות העולם נתעוררו. גינו. האפיפיור אפילו יצא משלוותו וגינה את המעשה ב„שאט נפש". לפני שלושה שבועות, אחר הרצח בקריית־שמונה, כאשר הועלה הסעיף במועצת־הבטחון על־ידי לבנון שטענה נגד פעולת תגמול ישראלית — דומה שהכל הבינו לליבה. טענותיו ותאוריו של שגרירנו באו"ם יוסף תקוע נפלו על אוזניים ערלות. „סטנדרט של יחס מיוחד ניתן לרוצחים" — הפטיר בכאב נציגנו. מה הפלא, איפוא, שכעבור חודש ימים בוצע הרצח במעלות? מועצת־הבטחון־הקרובה תדון בתלונה הישראלית. הנוסח שיתקבל, יש להניח שיהיה מאופק, מאוזן וכל־כך מתוחכם...

תושבי מעלות רוגזים. רותחים. האומנם עשינו הכל כדי למנוע אסון זה? — שואלים הם ואף אנחנו. מפכ"ל המשטרה הזהיר, התריע. כלום היה זה הכרח לטייל באותו יום? הננקטו כל האמצעים הדרושים? ומה לגבי המבוגרים? שאלות קשות מנסרות ואינן נותנות מנוח. לא הכל ידוע עדיין. מוטב להתאפק, להבליג.

תושבי העיירה דורשים נשק־אישי. האם לא הגיעה העת לחשוב על הקמת מיליציה־אזרחית, כמסקנה ממה שאירע?

התושבים דורשים „נקמה". לא הרחק מהם שוכן הכפר הערבי תרשיחה. היחסים עד כה היו טובים. בקריית־שמונה יצא הזעם על הדרוזים. ואילו במעלות — הסכנה חמורה יותר. מאמצים גדולים צריך יהיה להשקיע, כדי לנחם ולפייס תושבים, שלא ישפכו זעמם על שכניהם החפים מפשע.

איננו יודעים אם מעלות ערוכה היתה לקראת התקפה או הפגזה אפשרית. איננו יודעים אם יש בה די מקלטים, די חדרי־בטחון, די כוחות שיגנו עליה. ראש־המועצה סרב להיכנס לעבי הקורה ולשטח, בשעה כה קשה, את צרות העיירה. די היה ברמזיו שהוא מבקש כי החלטות ועדת־העבודה של הכנסת תיושמנה, ובהקדם! ועוד הוסיף באירוניה, שאין צורך להיפגע כדי שהדברים יזוזו...

נאיף חוואתמה חגג את יום הולדתה הכ"ו של מדינת־ישראל. תאוריית לנין־מאו הוכיחה את כוחה. למאזן הנצחונות המפוארים מצטרפים עוד 16 הרוגים ו־74 פצועים. העובדה שרובם ילדים — אינה טורדת את מנוחתו. מצפונו טהור. ייתכן שעוד משימה חשובה הוא ביצע באותה הזדמנות, כאשר ניסה לטרפד את שליחותו של קיסינג'ר, שאולי לא היה רחוק כל־כך מהשגת הסכם להפרדת־הכוחות. על אלו נדע בעוד ימים ספורים.

במעלות הלימודים התחדשו אתמול. כשבאו התלמידים לבית־הספר „נתיב־מאיר", כתמי הדם כבר נמחו.

גם בצפת יתחדשו מן הסתם הלימודים. קציר הדמים, שהתחולל במעלות יותיר כיתות מיותמות. 16 תלמידים הרוגים. רבים רבים הפצועים.

הרוחות סוערות. שאלה נוקבת אינה נותנת מנוח: הנדע להפיק לקחים בטחוניים שימנעו בעתיד אסונות, כפי שהתחוללו במעלות ובקריית־שמונה?

ישראל זמיר

על חודו של אחוז

מאת צבי אמיתי

בסיבוב ראשון מצביע הצרפתי בעד מועמד הקרוב לליבו. בסיבוב השני הוא מצביע נגד „הרע במירבו".

ההכרעה במערכה על נשיאות צר־פת מתקרבת לקיצה: ב־19 במאי יקבעו אזרחי הרפובליקה וה„שטחים שמעבר לים" (כפי שקרואות בלשון סגי־נהור המושבות שנותרו בידי צרפת) מי מהשניים — פראנסואה מיטראן הסוציאליסטי, או ואלרי ז'יסקאר־ד'אסטון השמרן — ישב שבע שנים בארמון אליזה — ויקבע את גורלות העם הצרפתי.

לכאורה, החשבון האריתמטי פשוט בתכלית הפשטות. בסיבוב הראשון של הבחירות זכה ז'יסקאר ב־32.7 אחוזים של קולות, המועמד הגוליסטי שאבאן־דלמאס ב־14.7 אחוזים, מועמדם של הסוחרים הקטנים ובעלי המלאכה ז'אן רויאה ב־3.2 אחוזים, מועמד הימין

פרנסואה מיטראן — לא יהיה צורך במרגלים

הקיצוני לה־פן — ב־0.75 אחוז, מועמד המי־לוכנים בנוון ב־0.14 אחוז — סך הכול של הקולות שנמסרו למועמדי הימין הנו 51.5 וגורלו של מיטראן הוכרע לכאורה.

למעשה אין הדבר כך, ונותרה תקווה כי מיטראן יגבר על יריבו — ויהא זה באחוז אחד או במחצית האחוז. וזאת משום סיבה פשוטה — בסיבוב הראשון מצביעים הצרפ־תים בעד מועמד הקרוב ללבם, ואילו בסיבוב השני הם מצביעים נגד מועמד שהינו לדעתם „הרע במירבו". ואין הדבר היינו הך.

ואם גם קראו ראשי המפלגה הגוליסטית להצביע בסיבוב השני נגד מיטראן — „כדי לחסום את הדרך לקומוניסטים ולמנוע כי גורל צרפת יהיה כגורל צ'ילה", הרי משקע הפולמוס המר בין שאבאן־דלמאס לבין ז'יס־קאר, כשהמועמד הגוליסטי המובס טען כי ז'יסקאר הוא מועמדם של הבאנקים ושל החברות הגדולות — לא בקלות יעלם. חזית השמאל של מיטראן משתדלת לרכוש את קולות הגוליסטים, הממורמרים על ידי התנה־גות צמרת מפלגתם, שתמיכתה בשאבאן דל־מאס היתה הססנית — והמאמינים עדיין, כי אין זהות בין גוליזם וריאקציה שחורה; מי־טראן מקווה, כי גוליסטים אלה יצביעו בסופו של דבר נגד ז'יסקאר ד'אסטן, הנחשב בעיני גוליסטים „מן האסכולה הישנה" כבוגד בדה־גול (ז'יסקאר התייצב נגד דה־גול במישאל עם בשאלת רפורמה מינהלית, שנסתיים ב־כשלונו של הגנראל — וכתוצאה מכך נטש דה־גול את כהונת הנשיא); ואם הם יצביעו נגד ז'יסקאר — הם יצביעו בעד מיטראן (או ימנעו), וכבר קמה ועדה בשם „גוליסטים לטובת מיטראן", ובראשה שר גוליסטי לשע־בר ז'אנהניי. כן מבקש מיטראן לרכוש בחזרה את קולות הסוציאליסטים הימניים, שהברית עם הקומוניסטים לא נראתה בעיניהם, ושנתנו את קולותיהם לשאבאן. מסתבר, שבעוד שה־קומוניסטים גייסו את מלוא כוחם — 5 מיל־יונים בוחרים, 500 אלף חברי מפלגה, אלפיים תאים מאורגנים לטובת מיטראן ואף הביאו 90 אחוזים ממצביעיהם בכוח לקלפי בסיבוב הראשון — לא היתה התגייסות הסוציאליס־טים מלאה, ורק 70 אחוזים מתומכי המפלגה הסוציאליסטית בכוח הצביעו בפועל בעד מיטראן. אל אלה מתווספים בוחרים לא מע־טים של המרכז: מנהיג הרפורמטורים ז'אן־ז'אק סרוואן־שרייבר לא אמר את דברו (אם כי עתונו „ל'אכספרס" אוהד למדי את מיטראן). אף חלק ממצביעי רואייה — יצביעו כנראה נגד ז'יסקאר, הנראה בעיניהם כ„עושק מעמד הסוחרים הזעירים".

פוחדים מ„קולקטיביזציה"

המאבק מתנהל, לפיכך, על כמה מאות אלפים של קולות „בלתי בטוחים", ולפי כל הסימנים, עלולה ההכרעה ליפול על חודו של אחוז אחד מכלל הבוחרים; סקרי דעת הקהל אינם תמימי־דעים בשאלה מי הוא שיזכה בסופו של דבר במירוץ — מיטראן או ז'יס־קאר, אם כי ברובם „מטים את קו המאזניים" לטובת ז'יסקאר־ד'אסטן (מתברר, כי לסקרי־דעת הציבור יש השפעה רבה על ההצבעה עצמה — וכבר הועלתה התביעה לא להתיר את פרסום התוצאות המשוערות בשבוע האחרון לפני הבחירות).

לא קשה להבחין בין גוני התעמולה של שני השותפים העיקריים של השמאל: בעוד שמיטראן תוקף את ז'יסקאר־ד'אסטן בעיקר בשטח הכלכלי והחברתי — ומצביע על כשלו־נותיו של שר הכלכלה בשנים האחרונות — אי יכולתו לעצור את הגל האינפלציוני, שיטת מיסוי מעוותת לטובת החברות הגדולות וה־באנקים, ומשתמש בנימוקים שהועלו בסיבוב ראשון נגד ז'יסקאר על ידי שאבאן־דלמאס ורואייה — נזהרו הקומוניסטים אינם בוחלים באמצעים ובנימוקים ומוכרים, מבלי לתת־

ז'יסקאר־ד'אסטן — „נציג הבאנקים והחברות"

בייש, את שיתוף הפעולה (הסמוי) שהיה קיים בעבר בין הקומוניסטים והגוליסטים — כגון בהתנגדותם להתערבות האמריקנית בוויט־נאם; הם מעלים על נס את „אחדות העם הצרפתי" וטוענים, כי מקום הגוליסטים ה„אמיתיים" הוא ב„תנועה העממית הגדולה" המיוצגת על ידי מועמד השמאל. כן מאשי־מים הם את ז'יסקאר־ד'אסטן ב„כניעה להון אמריקני", ובנטיה לחזור „אל חיק הברית האטלנטית". שני המועמדים כאחד מצניעים את סעיפי „התוכנית המשותפת" בדבר הל־אמת מפעלים עקריים. תוכנית זו מפחידה את „האדם הקטן" הצרפתי, הפוחד מפני „קולק־טיביזציה".

ז'יסקאר־ד'אסטן, עם מנהיגי הגוליסטים שהצטופפו אליו לאחר תבוסת מועמדם בסי־בוב הראשון, „רוכבים" על תסוס האנטיקו־מוניסטי. התפטרותו של וילי בראנדט מספקת להם נימוק משכנע: בראנדט נפל, משום שבלשכתו נתגלה מרגל; בממשלת מיטראן לא יהיה צורך במרגלים: יישבו בה שרים־קומוניסטים, המשרתים במישרין את „אדוני־הם" במזרח. ז'יסקאר מציג את עצמו (במצח נחושה) כמועמד ה„אסכולה הליברלית" — בכלכלה אם גם בשנות כהונתו כשר האוצר נהג בשיטה „דיריזיזם" נוקשה ביותר; כן מבטיח הוא לבוחריו ריפורמות סוציאליות מרחיקות לכת (ונשאלת השאלה — על שום מה לא הנהיג אותן בהיותו שר בממשלה).

מות שלישי לדה־גול

שני המועמדים לנשיאות — שונים זה מזה שינוי רב מבחינה אישית: מיטראן הנו עורך־דין שהתקדם בכוחות עצמו, בנו של פקיד רכבת קשה־יום; מאחוריו קאריירה ארוכה — תחילה לאוו דווקא בשורות המפלגה הסוצ־יאליסטית: הוא היה שנים אחדות מנהיג של קבוצה קטנה במרכז השמאלי; בבחירות שנת 1965, בהן התמודד כמועמד של השמאל המאוחד, זכה ב־45 אחוזים של הקולות — הישג בולט — בהתחשב בעובדה שמתחרהו היה דה־גול עצמו; לאחר כשלון זה ניבאו לו ירידה מהבמה הציבורית; אך הוא הצטרף למפלגה הסוציאליסטית, וידע להתגבר על חולשותיה ולעשותה שוב לכוח פוליטי חשוב. ז'יסקאר־ד'אסטן הנו בן למשפחת אצילים (ובעל שתי טירות) כמוהו כאשתו: הוא גמר את בית הספר הפוליטכני המיוחס, והגיע במהירות למשרות אחראיות בכלכלה הצרפ־תית — כשהוא נעזר בקשרים משפחתיים ענפים. כלכלן מבריק, אם יבחר והוא בן 48 — יהיה הנשיא הצעיר ביותר בתולדות צרפת מאז ימי נאפוליאון. הנו קאתולי שומר מצוות, שחינך את ילדיו בבתי־ספר „חופ־שיים" (דהיינו, דתיים). עמד בראש קבוצת הריפובליקנים הבלתי־תלויים — שותפה זו־טרה במערך הגוליסטי; מעולם לא גילה התלהבות לסיסמאות ה„מפוצצות" בדבר „גדולת צרפת" ו„מדיניות של יוקרה". כנשיא — אם יבחר — ינקוט גישה פרו־אירופאית ופרו־מערבית יותר מקודמיו.

ומכיוון שיהודים אנו — איננו חופשיים שלא לבדוק את יחסם של המועמדים לישראל ולעולם הערבי. היהודים הנם מיעוט קטן בין בוחרי צרפת — קצת למעלה מאחוז אחד; בתנאים הנוכחיים, כשהכרעה תיפול על חודו של שבר־אחוז, חשובים גם הקולות היהודיים. כל המועמדים, לפיכך, עמדו על הצורך להב־ביע דעות פרו־ישראליות במהלך מערכת הבחירות; אפילו הקומוניסטים ניסו לאחרונה לשפר במקצת את תדמיתם בעיני הבוחרים — בהכריזם, שהם דורשים ערובות לקיומה ובטחונה של ישראל. מאז ומתמיד נתנו רק יהודים מעטים את קולותיהם לגוליסטים — בעיקר לאחר ההכרזות האנטי־ישראליות והאנטי־יהודיות („עם גאה ובוטח בכוחו...") של דה־גול; בבחירות הקודמות הצביעו רובם

שאבאן־דלמאס — המועמד הלא־מתאים

בעד מועמד המרכז פואר הפרו־ישראלי. הפעם מפחידים אותם הקומוניסטים; קיים חשש, כי בהשפעת שותפיו ישנה מיטראן את גישתו האוהדת לישראל; ולא בכדי ביקר לפני פתי־חת המערכה בקאהיר, כדי „להרגיע" את הערבים... יש להניח שהפעם לא תהיה „הצב־עה יהודית" — וקולות היהודים יתחלקו בין שני המועמדים; מה עוד שגם ז'יסקאר „מר־גיע" את הבוחרים היהודיים. אשר למדיניות של הממשלה שתוקם לאחר הבחירות — הרי זו תיקבע על ידי אינטרסים צרפתיים, ולא על ידי סימפטיות או אנטיפטיות. עם זאת ישתנה כנראה לטובה סגנון היחסים עם ישראל.

הסיבוב הראשון של הבחירות הוא כבר נחלת ההיסטוריה, אך לא נוכל לצאת ידי חובה מבלי לנתח את תוצאותיו: התוצאה הבולטת ביותר הנה מפלתו של המועמד הגוליסטי הרשמי שאבאן־דלמאס, שקיבל רק 15 אחוזים מהקולות. כבר נכתבו תילי־תילים של פירושים למפלתו, שאחדים מהפרשנים רואים בה „מות שלישי" של דה־גול (מות ראשון — כשנאלץ לנטוש את נשיאות המ־דינה. מות שני — המות ה„טבעי" ומות שלישי — מפלת מפלגתו). אלא שאין לתג־זים: את מפלת שאבאן־דלמאס יש לראות קודם כול כפועל־יוצא מהמחלוקת שבצמרת המפלגה הגוליסטית באשר למועמד המתאים (והרי גוליזם קם ונופל עם „פולחן אישיות"). שאבאן דלמאס, על אף עברו המפואר והרטו־ריקה האנטי־קאפיטליסטית — לא היה מוע־מד מתאים — הן משום שלא יכול היה להת־חרות עם ז'יסקאר ומיטראן מבחינת רמה אינטלקטואלית, הן משום ה„פגמים" בחיין הפרטיים (נשוי זו הפעם השלישית, מנהל אורח חיים ראוותני, היה מעורב בפרשיות כספיות לא נעימות), והן משום הופעתו הבל־תי־כאריזמאטית וקולו הצורם (מסתבר, כי אחוז הנשים בין תומכיו היה קטן בהרבה מאחוז הנשים שנתנו את קולותיהן לז'יסקאר־ד'אסטן).

להחזיק את ז'יסקאר בשבי

המפלגה הגוליסטית חוזרה לימי גילגולה הראשון: ב־1958 זכתה המפלגה הגוליסטית (אז או.נ.ר.) באחוז קולות שלא עלה על זה של שאבאן־דלמאס עתה. המפנה הגדול חל עם הצטרפות „הימין הקלאסי" לגוליזם אחרי 1962, לאחר שימין זה השלים עם אובדן אלג'יריה. אין ספק כי מפלתו של שאבאן תגרום למשבר במפלגה, ולפרישה של יחידים (ואולי של קבוצות) מסיעתה; עם זאת, גמרה מנהיגות המפלגה אומר לשמור על אחידותה בפרלמנט: היא מודעת לעובדה, כי לז'יסקאר „מובטח מיעוט" של 16 אחוזים של צירי בית הנבחרים, והוא יזדקק — אם ייבחר כנשיא — לסיוע פעיל של או.ד.ר., שמנהיגיה סבורים כי יוכלו „להחזיק את ז'יסקאר בשבי". קשה לדעת כיצד יפלו הדברים; החוקה הנוכחית של צרפת תפורה לפי מידותיו של דה־גול; היא יוצאת מן ההנחה כי למפלגתו של הנשיא רוב בפרלמנט; אין בחוקה כל תקנות המתי־יחסות למקרה של סכסוך בין הנשיא לבין ראש הממשלה.

מפלתו של שאבאן היתה ההפתעה העיקרית שבסיבוב הראשון של ההצבעה. המספר המו־עט של קולות שקיבלו המועמדים השוליים — לא הפתיע; עם זאת יש לציין את האחוז הגדול יחסית של קולות שניתנו לארלט לאג־ייה, מועמדת הטרוצקיסטים. היא זכתה ב־600 אלף קולות, שהם 2.4 אחוזים של בוחרים — לעומת שליש האחוז בו זכה מועמד של פלג אחר של טרוצקיסטים — אלן קריבין היהודי; נראה, כי ה„סמיכות הלוחם" של המועמדת הטרוצקיסטית הביא לה קולות ועמד לה בהתחרות עם המועמד השני של השמאל הקיצוני.

גבולות בטחון וצלילות הדעת

מאת רפי קוצר

לפני שבועות אחדים התפרסם ב„הארץ" מאמרו של אריק רולו, כתב „לה מונד", תחת הכותרת „המלח־מה הבלתי גמורה". במאמר מצוטט האלוף פלד בזו הלשון: „אומר ה־אלוף פלד בנימה של אירוניה: גבו־לות בטחון? איני יודע מה פירוש ה־דבר. זהו רעיון אגדי שאין לו מקום במדע הצבאי ואשר הומצא על־ידי גנראלים־פוליטיקאים, או אם תרצה על־ידי גנראלים שהעמידו את עצמם לרשות פוליטיקאים שואפי סיפוח. אך הללו שוכחים ששום מדינה בעו־לם אינה בטוחה בזכות גבולותיה. כלום לא עברו צבאות חניבעל את הרי האלפים על גבי פילים?..."

קטע זה הועתק כלשונו מעתון „הארץ". איני יודע אם אמנם אמר פלד את המיוחס לו אם לאו. למעשה, אין זה משנה. בכוונתי ל־עסוק בבעיית הגבולות ותרומתם לבטחון.

בעצם, מהו גבול? גבול הוא לפעמים הר, נהר, מדבר, לפעמים גדר במובן הפשוט של המלה, ולפעמים רק קו דמיוני בלבד. גדר של חצר אינה מבטיחה כלום, היא גודרת רכוש ומצביעה על תחום של ריבונות. בעל־בית חששן מן הסתם יתלה שלט: „זהירות, כלב נושך". בעל בית „נאור" יעדיף שכן טוב על פני גדרות. מה לעשות שלא תמיד ניתן לבחור את השכן? אולם, האם נכונה החכללה שגדר היא המצאה שאינה פותרת דבר?

מישור דיון אחד הוא המישור הצבאי ה־עוסק בגבולות. מישור אחר הוא המישור הפוליטי. השני לוקח בחשבון את היתרונות והחסרונות של גבול כזה או אחר. למרות האפשרות להתמקם על גבול טוב, כמו ה־תעלה, אני מעדיף לוותר עליו בנסיבות מסויי־מות. האם יכול להיות ויכוח על כך שתעלת־סואץ היא גבול טוב יותר מן הקו הדמיוני שמתחו בשעתו הבריטים מן הים־התיכון ל־אילת? הניתן להחזיק קו כזה? באיזה מחיר? ומה הן המטרות? כל אלה הן שאלות לגיטימ־יות והתשובה היא בתחום המדיני. אולם תשו־בה זו או אחרת לא תערער את הקביעה ה־יסודית של ההיבט הגיאוגראפי הצבאי.

גבולות מלאכותיים כשלנו בדרום הסכו לא פעם על־ידי פעולות מכוונות לגבולות טב־עיים. אין להתעלם כמובן מן העובדה ההיס־טורית שגבולות טבעיים, ככל שהיו עצומים לא מנעו מן האדם לחצות ולנדוד ממקום ל־מקום. האדם חצה את הרי ההימאלאיה, מסע „קונטיקי" ו„רע" הוכיחו שאפשר לחצות אוקיינוסים ברפסודות של בלזה וגומא. אם קדמונינו עשו כן — הרי בעידן שלנו, בכלי התעבורה המודרניים, מחסומים טבעיים איב־דו לחלוטין את משמעותם. עם התפתחות אמצעי התעבורה, התפתחו גם כלי הנשק. גבול טבעי העביר רק לכלי תחבורה מסוג מסויים; קל יותר להגן עליו מאשר גבול שניתן לחצו־תו בכל אמצעי התעבורה.

רוסיה ועין־חרוד

אין להתעלם מן השינויים העצו־מים שהביאה הטכנולוגיה בכלי־נשק ובעקבו־תם בקונצפציות הצבאיות. הלורד קרזון מיו־דענו קבע הגדרה שהפכה לנכס במחשבה ה־פוליטית לאחר מלחמת העולם הראשונה: „מהו גבול מדעי? — זהו איזור בו מתאחדים הגורמים הטבעיים והאסטרטגיים ובו נתונה הכניסה והיציאה בידי הכוח המגן. מצב זה מכריח את האויב לכבוש את המבואות טרם שיוכל להשתמש במעבר". על נקלה ניתן ל־הבחין איזה סוג של לחימה ראה לפניו הלורד המכובד. יש לציין כי באמנות הבינלאומיות של המאה העשרים מעוגן המושג גבול בט־חוני ונלקח בחשבון בתנאים ובשינויים ש־חלו.

ב־1920 נתבקש הנשיא וילסון לכהן כ־בורר לגבי גבול ארמניה. ארמניה נועדה להיות מדינת־חיץ בין תורכיה וברית־המוע־צות. גורלה ידוע. איש לא קיים את „אמנת סברס", אבל מעניין לציין כי כבר אצל ויל־סון הקריטריון לחכרעה היה גיאוגראפי־בטחוני. „עלינו החובה לקבוע שטח גדול, מספיק למדינת ארמניה, כדי להבטיח את ה־דרישות היסודיות של הבטחון על־ידי גבול טבעי וגיאוגרפי". חששו של וילסון היה בעי־קר מתורכיה, ולכן הוא דיבר על טריטוריה מספקת ממערב, כדי להבטיח הגנה סבירה.

ב־1939 תקפו הרוסים את פינלנד כדי להבטיח את אגפם הצפוני־מערבי. בישוב בארץ־ישראל התנהלו אז ויכוחים סוערים, כ־אשר השמאל כולו צידד בזכותה של ברית־המועצות „להגן על עצמה".

היו כמובן רבים אשר גינו את ההתנפלות הברוטאלית של הענק הרוסי על פינלנד הקט־נה. אם זכרוני אינו מטעה אותי, טבנקין היה אז בין המצדיקים מלחמה זו. על הגבעה מעל עין־חרוד שכן אז כפר ערבי בשם קומי, וטבנקין המשיל את המצב למצבה של עין־חרוד. המשל היה בערך בזו הלשון: „אם נדע שנותקף, כלום לא נצטרך להגן על עצמנו ולתקוף את קומי?" (הציטוט אינו מילולי אלא לפי זכרוני, אך נאמן לתוכן).

האימפריה הבריטית הבטיחה את עצמה על־ידי שליטה בימים. לאחר מלחמת העולם השניה, גדלה חשיבותו של חיל־האוויר ושל הנשק הגרעיני, כולל טילים בליסטיים. חשי־בות העמדה הגיאוגראפית באה או לידי ביטוי בדמות שרשרת של בריתות סביב רוסיה ה־סובייטית והארצות הקומוניסטיות: „ברית בגדד", ברית־מרכז־אסיה ודרום־מזרח־אסיה, כל אלה היוו חגורה של בסיסים. עוד זכורים הימים בהם הקימה ארצות־הברית שדות־תעופה ובסיסי־טילים בתורכיה ובארצות אח־רות. בתקופה זו לא היו לה עדיין טילים בעלי ראשי־חץ מימניים, המסוגלים להישלח מבסי־סי־שילוח בארצות־הברית ישר אל ברית־המועצות. כאשר התפתח נשק זה — שבקו הבריתות חיים לכל חי. וכאשר פיתח לוויין הריגול אבדה גם חשיבותם של שדות־התעו־פה בתורכיה, שמהם יצאו מטוסי הריגול.

מובן שהסיבות שמניתי אינן היחידות, אך בלי ספק — חשובות. מה הן המסקנות מכל זה? אשר ללקח ההיסטורי, אני מצטרף ל־ממעיטים, הטוענים שהדבר העיקרי שאפשר ללמוד מההיסטוריה הוא שכבר היו דברים מעולם. גבול בטחון וחשיבות הגיאוגראפיה בשיקולי בטחון הינם מחשבה מקובלת בתפי־סת המדינית והצבאית של תקופתנו. אף עתה לא נס ליחה של זו, ועוד טרם שנתבשרנו על פתיחת התעלה, שמענו שהאמריקאים כבר מחפשים בסיסים באוקיינוס ההודי, למרות ש־

יש לרוסים מלאי של טילים המסוגל להשמיד כל נקודה על פני כדור־הארץ, כולל ארה"ב והעולם כולו. אף־על־פי־כן חשוב להם מאד לשמור על המעבר לאוניות־המלחמה בעוברן בתעלת סואץ.

הטילים והבטחון

לאחרונה מרבים לטעון שמכיוון שאנו בעידן הטילים — אין חשיבות לשאלת העומק והגבול לגבי בטחוננו. חוסר ההגיון שבטענה זו בולט לעין. אמנם ניתנו לסורים וגם למצרים טילים המסוגלים להגיע לכל חלקי הארץ, ואין ספק שהם מסוגלים לפגוע ולהרוס, אך אין הם מסוגלים לכבוש את הארץ.

כדי לכבוש גם בעידן הטילים, יש צורך ב־פריצת שריון, ובהחזקה פיסית על־ידי חילות נוספים. עניין זה מיותר במלחמת־שמד מימ־נית, אבל בלתי נמנע במלחמה קונבנציונא־לית.

אם כך, אין ספק כי למצבנו הגיאוגראפי ועמדותינו הנוחות או הבלתי־נוחות על־פני הקרקע — יש משמעות. הייתי על־כן מסתכן ואומר כי צריך לנסות להגדיר את גבול הבט־חון כאיזור גיאוגראפי בו תכבד על האוייב ההיערכות של חילות מטוגעים לצורך פריצה אל תוך המדינה ונסיון כיבושה. מן ההיבט הזה טוב היה אילו נשאר הגבול המצרי במקום בו מוענק לנו יתרון טופוגראפי, הרחק מעבר לגבול 67', ודאי שעניין זה נכון לגבי הסו־רים ואיזור הגדה.

אם מוסכמות עלינו הנחות אלה, אנו מסוגלים לעלות לשלב של רמת דיון כוללנית, פוליטית, שבה יש מקום לדון על „השכן הטוב".

כל האמור לעיל טוב למלחמה, אך השאלה היא אם הוא מתאים גם למצב של שלום? נאמר לעצמנו ביושר, שלמרות שטוב יותר הגבול הגיאוגראפי כפי שתואר לעיל — קיי־מים גם שיקולים המחייבים ויתורים ופשרות. אין זה העיוני וכן לומר שגבול בטחון הוא המצאה חסרת־שחר. בהסדר זה, אליו אנו שואפים, אנו מנסים להשיג מספר מטרות: יתרונות קרקעיים בעלי חשיבות צבאית, הסכמים שיקטינו את הסבירות של שימוש באמצעים צבאיים, חווים שבכוחם לסייע ל־נורמליזציה ביחסי שכנים. כל אלה משלימים זה את זה והם גם חליפיים זה לזה. מבחינה גיאוגראפית הדבר מאפשר גמישות ביחסינו עם מצרים, ואילו בגבול הסורי המרחב הינו קטן יותר. הסורים קשוחים והגיבוי הרוסי הופך לחד־משמעי יותר.

בעד יצירת עובדות

מכל הטעמים הללו ורבים אחרים, הייתי רוצה שבשלב הראשון שבהפרדת־הכו־חות לא נרחיק לכת מדי, לא מעבר לקו ה־סגול. אני דואג שיישאר חלק שאפשר יהיה לדון עליו גם בשלב השני.

זאת כמובן משאלה מאד מעורפלת. נראה כי שאיפתנו להסדר אינה צריכה לסמא את עינינו. השלום לא „יפרוץ"; הוא יהיה חלק של תהליך. אם במשא־ומתן יש ביטוי לוויתו־רים הדדים, הרי שנחוץ גם מרחב שטח קטן בצפון, כדי להבטיח הדרגתיות בכיוון התהליך העתיד להתחולל.

ישראל נמצאת עתה בעיצומו של משא־ומתן המנהלים אותו נמתחים בין המצוי ד־הרצוי. ישובי הגולן חרדים לעתידם. עלינו להבהיר את דעתנו בסוגיה זו. איני רואה בקו הסגול קו מקודש ואיני מייחס לו שום סגולות מיסטיות. למרות הטיעונים הגיאוגראפיים וה־היסטוריים, אני משוכנע שיש לשקול שיקו־לים רחבים יותר. אם תושג הפרדת־כוחות, וכוחות חיץ של האו"ם ייכנסו לאיזור, והאש תיפסק, תיווצר דינאמיקה חיובית. אין ספק שיש בה סיכון, אבל האם האופציה הנוכחית אינה מסוכנת יותר? ואין היא מובילה ל־הסלמה והסתברות הרבה יותר גבוהה למלח־מה ולסיבוך ביחסים עם ארצות־הברית? כל זה עלול להביא להיווק מחודש במעמד הרו־סים וסיכון עד למעורבותם במלחמה.

להתיישבות בגולן משמעות פוליטית־בטחונית. הציבור הישראלי מתחשב בה ואף הממשלה איננה חופשית לגמרי בשיקוליה. שמעתי כי כאשר רואה קיסינג'ר את מיקום היישובים במפה אף הוא הסכים שאין מקום לוותר עליהם בשלב זה. לעוצמת בשמה יש כיום משמעות חיובית של בלימה.

(המשך בעמ' 16)

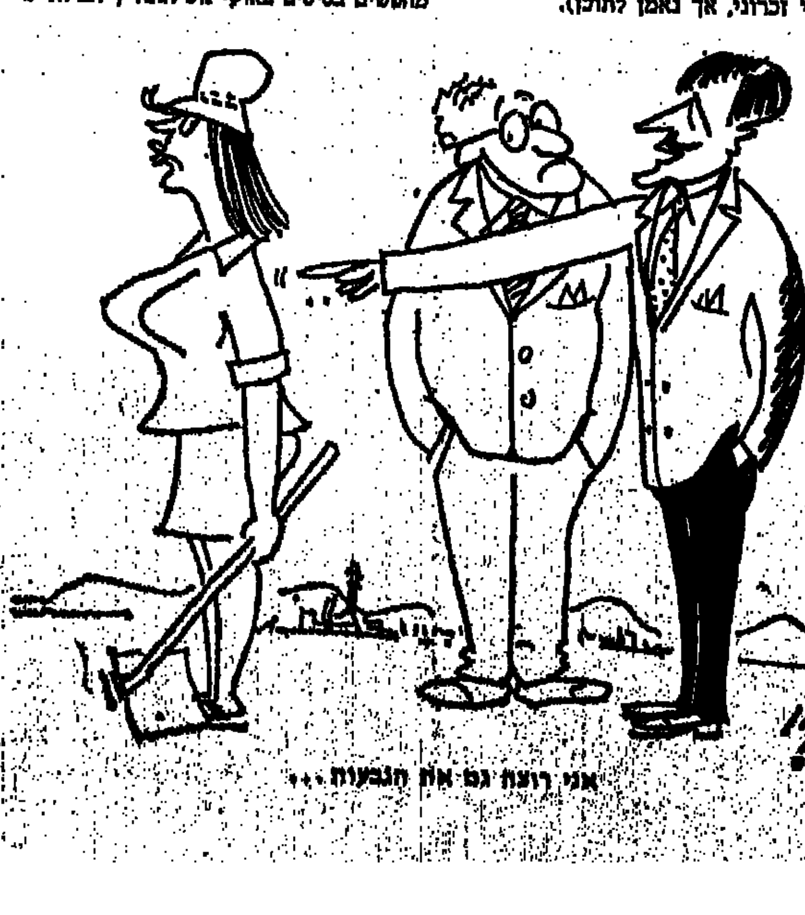

אני רוצה גם את הגבעות...

מקופחים מכאן ומכאן

מאת צביה בן־שלום
צילמה ריבה סגל

בתי־הספר לחינוך מיוחד שוכנים בבתים ישנים ורעועים שלא נועדו לתפקידם ● העיריה מבטיחה — ונותנת לאחרים ● רק המורים נלחמים למענם ●

הספריה בחדר־המנהלת ב„נצח ישראל", בו לומדים 130 ילדים

חברה ניכרת ביחסה אל החלשים. החברה, שבה אנו רוצים לחיות, דואגת לחלש. לא רק כמיטב יכולתה — אלא מעל ומעבר לכך. היא תעשה הכל — שאפשר לעשותו, וגם מה שנראה כבלתי ניתן לעשיה — כדי לקדם את החלש לפחות עד לממוצע, כדי לאפשר לו לתרום. זאת הסיבה האמיתית שבגללה מקיימת המדינה בתי ספר לחינוך מיוחד, ולא, כפי שטוענים הציניקנים, כדי להקל על הלומדים והמלמדים בבתי הספר הרגילים.

לפני כ־40 שנה נוסד בתל־אביב הקטנה בית הספר הראשון לחינוך מיוחד — „נצח ישראל". שם יומרני מאד ומצויין כהסוואה. התלמידים היו מעטים — גם היישוב היה קטן — והם שוכנו בבית דירות פרטי, בן 4 קומות, בפרבר הצפון־מערבי של העיר. היום מרוחק „נצח ישראל" 5 דקות הליכה מבניין העיריה.

חדר מדרגות צר מאד, מדרגות אבן חלקות ומשופשפות, פרוזדורים ברוחב של מטר. בין כיתה לכיתה — דלת בעלת אשנב מוגג, אטרקציה בזמן השיעור. המרפסות הגדולות סגורות, ההנהלה דאגה להפכן למחסני גרוטאות כדי למנוע מהילדים את הפיתוי לשחק בהן. המרפסות אינן מוגנות. הגג — קומה רביעית! — מוגן ברשת גבוהה מאד אך חלשה למדי. אם תפרוץ קטטה — וזה קורה בכל בית ספר, לא כל שכן בבית ספר מיוחד — וילד ידחף בכוח אל שולי הגג, לא תוכל הרשת להחזיקו. חדר כיתה הנמצא על הגג הוא טחוב, ודרך החורים שבתקרה מחייכת השמש בשמי התכלת. בקיץ זה יופי — בחורף מעמידים דליים מתחת לחורים. הלוחות סדוקים ומתפוררים. מרטיבות.

„נצח" בבניין רעוע

„הבניין הוא פרטי", — מסבירה המנהלת, מרים וילדר — „כדי להכניס בו שינויים רציניים צריך לקבל רשות מבעל הבית."

„למעשה לא מבצעים בבניין זה אפילו תיקונים קלים", — מוסיפה שושנה צחורי, יו"ר הסניף התל־אביבי של הסתדרות המורים — „מזה 40 שנה מבטיחה העיריה בניין חדש. כל אימת שמניחים יסודות לבניין של בית־ספר אומרים ל„נצח ישראל" — זה בשבילכם! ואחר כך נפתח בבניין בית ספר יסודי רגיל, או חטיבת ביניים, או כל מוסד אחר..."

חדר מלאכה לבנים. שני חדרי מלאכה — קטנים ומחוברים. שולחנות כמעט צמודים זה לזה, הקירבה מסכנת את העובדים. אין מספיק כלים, אין מקום לסדר כלים...

„כאשר אני נמצא בחדר אחד אינני יכול להשגיח על הנעשה בשני" — אומר המורה למלאכה, שלום עובדיה. אך הוא מציג בגאווה עבודות של החניכים ומספר על תלמידיו לשעבר, שהתגייסו לצבא ועדיין מבקרים ומתייעצים.

בחדר־המלאכה לבנות מכונת תפירה אחת בלבד. התלמידות תפרו לה כיסוי רקום... במטבח הלימודי שולחן עבודה מטר על מטר וכלים מיושנים. כיור אחד. את הכלים רוחצים ב„פיילה". ארון אכסון במחסנון מיקרוסקופי חסר דלתות. חומרי ניקוי מאוכסנים בקרבת מצרכי מזון. „לגבי ילדים אלה", — מדגישה המנהלת — „שיעורי מלאכה אינם שעשוע. זה העתיד שלהם. הם מסוגלים להיות בעלי מלאכה מצויינים, מסורים לעבודה. הם יכולים להרוויח את לחמם בכבוד — אך עליהם ללמוד".

בשנים עברו נקלטו בוגרי „נצח ישראל" בכיתות ט' של בתי ספר מקצועיים. עכשיו — כל בית ספר מקצועי הפך לאקדמיה ומכין את תלמידיו לבחינות בגרות. אין בו מקום למוגבלים. הם נזרקים, איפוא, בתום 8 שנות לימוד, לשוק העבודה, לומדים את המקצוע בדרך הקשה של שוליות. תיאורטית חל עליהם חוק לימוד חובה של 9 שנים. מעשית — אין להם מסגרת אחרי ביה"ס היסודי. אילו היה הבניין גדול יותר אפשר היה להוסיף כיתה ט', אך גם כך צר בו המקום מלהכיל 130 ילד. אין אולם התעמלות. החצר אינה מרוצפת. אין חדר מורים. בהפסקות שותים המורים תה במטבח. אבל הם אינם עוזבים — תחלופת מורים בחינוך המיוחד כמעט אינה קיימת.

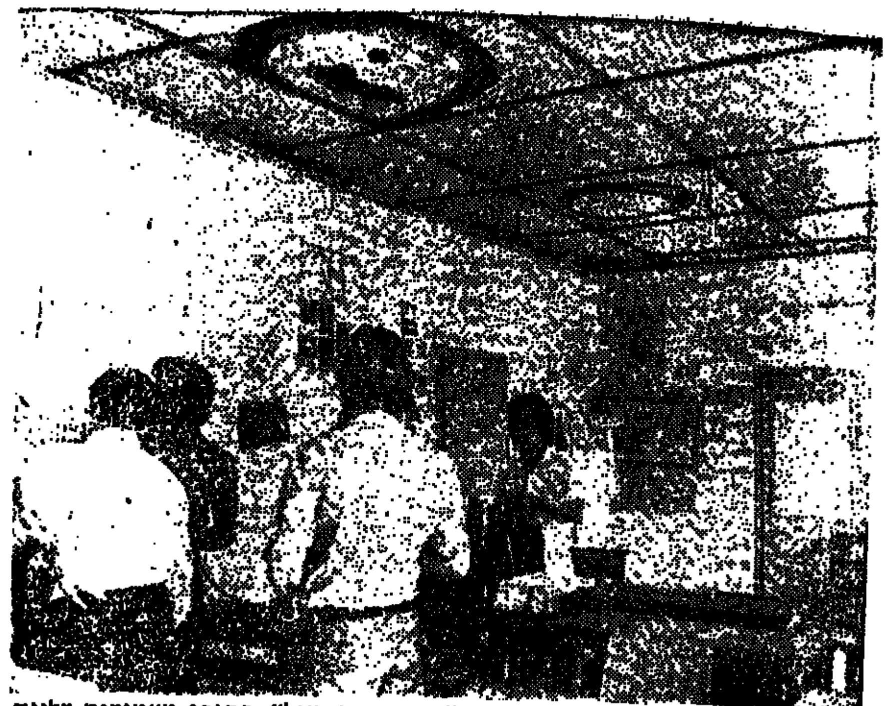

חדר־כיתה בבי"ס „נצח ישראל". בחורף מעמידים דליים מתחת לחורים שבתקרה

המחסן שליד המטבח בבי"ס „צרי" לילדים מפגרים

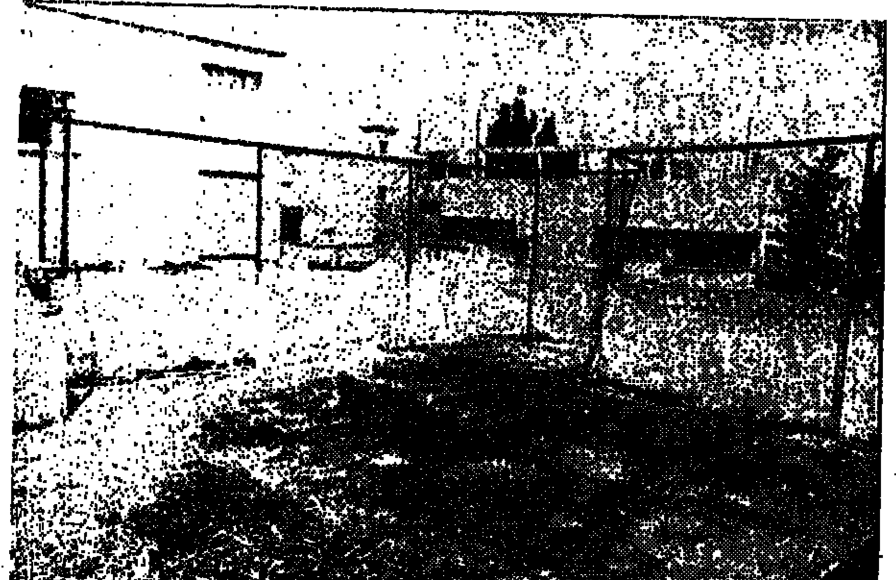

חרשת על גג בי"ס „נצח ישראל" (4 קומות!) נועדה לשמור על בטחונם של ילדים קשי־חינוך

בהפסקה: המורים שותים תה במטבח. אין חדר מורים

אילו היה ל„נצח ישראל" ועד הורים חזק ולוחם היתה בוודאי העיריה דואגת זה מכבר לבניין הראוי לשמש בית־ספר. אבל ההורים הם ציבור אילם. חוששים להזדהות. חלקם — מקופחי גורל, יש ביניהם בוגרי המוסד, כל מה שאיכפת להם הוא שהילד ישהה כמה שעות מחוץ לבית. אחרים — אנשים אינטליגנטים, בעלי עמדות והשפעה, אך הם מסתירים עמוק־עמוק את חרפת הילד המפגר.

מי שלוחם למען בית־הספר אלה המורים. מזה שנים נלחמת הסתדרות המורים בעיריה ודורשת העברת המוסד לבניין אחר — שנבנה לשמש כבית־ספר. בשנים האחרונות מתרוקן ליבה של תל־אביב מאוכלוסיה צעירה ובתי־ספר יסודיים נסגרים מחוסר ילדים. כל בית־ספר שמתפנה — מבטיחים אותו ל„נצח ישראל". כך הובטח בניין של ביה"ס „הקליר", אלא שהוחלט להקים בו חטיבת ביניים. בלחץ הסתדרות המורים הבטיח ראש העיריה דאז, יהושע רבינוביץ, להעביר את ילדי „נצח ישראל" לבי"ס דובנוב, שנועד להתפנות בתשל"ד. שושנה צחורי השכילה אפילו להעלות על הכתב „זכרון דברים", אך לא פורט בו באיזה בניין מדובר. לטענת רבינוביץ — כדי למנוע התנגדות מוקדמת וצפויה של השכנים. האמת היא שביה"ס דובנוב שוכן באיזור של משרדים ומבחינה זאת הוא אידיאלי. יש בו גם אולם התעמלות וחדרים רבים. בקיצור — הוא נבנה כדי לשמש בית־ספר ולא בית מגורים. ביצוע ההעברה נדחה מתשל"ד לתשל"ה, אך לאחרונה הודיעה מחלקת החינוך למנהלת כי בי"ס דובנוב יעבור לחטיבת־הביניים. לעומת זאת מתפנה בניין אחר — הלא הוא בניין ביה"ס „יוסף הגלילי" ברחוב טשרניחובסקי. לשם יועברו ילדי „נצח ישראל".

„מה הרעש? — אומר ברוך אביבי, מנהל אגף החינוך בעיריית תל־אביב — הרי לא כתוב בזכרון־הדברים לאיזה בי"ס התכוונה העיריה?"

בסדר, מבטיחים

„יוסף הגלילי" הוא בן 50 או ששים שנה. בניין ישן ורעוע למדי, נעדר שירותים הנדרשים במוסד חינוכי מודרני. קרבתו לשוק הכרמל ושוק בצלאל אינה רצויה לילדים שהשפעת הסביבה עלולה להיות הרסנית לגביהם, אך גרוע מכל — ביה"ס גובל באחר (ע"ש טשרניחובסקי) ותלמידי שני המוסדות היו תמיד בתחרות לאו דווקא קונסטרוקטיבית. האם קיים דבר פחות חינוכי מאשר שכנות צפופה של ילדים „נורמאליים" וילדים מוגבלים?

ב„יוסף הגלילי" חצר קטנה מאד, אך מר אביבי טוען שהילדים יוכלו לבלות את ההפסקות בגן מאיר הסמוך. גם ביה"ס „הצרי" שוכן מול גן ציבורי קטן ומקסים ברחוב פליטי־הספר. אין לו, כמעט, חצר, אך כאשר הוחלט על הקמת ביה"ס העניקה לו העיריה גם את הגן. עתה נאסר על הילדים להיכנס לתחומי הגן, לפי דרישת השכנים. אל לנו להאשים אותם, את תושבי הסביבה. תלמידי ביה"ס „הצרי" הינם „מקרים" חמורים הרבה יותר מאשר חניכי „נצח ישראל", מנת המשכל שלהם נמוכה מאד, חלקם מונגלואידים.

גם הבניין של ביה"ס „הצרי" לא נועד לשמש מוסד חינוכי. החדרים קטנטנים, המדרגות תלולות, הפרוזדורים צרים מאד. חדר שירותים אחד משמש 3 כיתות. במוסד 60 ילד (6 כתות) והם לומדים גם בבוקר וגם אחרי הצהרים. הארוחות מובאות מן המטבח העירוני ומכינים אותן להגשה ב„מטבח" שגדלו מטר על מטר. אין מקלט (גם לא ב„נצח ישראל"). אין ברזים בחצר. אין חדר אחות ורופא. אך זה גם לא משנה במיוחד: האחות מבקרת בבית־הספר פעם בשבועיים. הרופא — פעם חודש וחצי בערך. אולם ההתעמלות בגודל של כיתה רגילה, חצר בלתי מרוצפת וללא צל.

„מבטיחים להעביר אותנו", — אומרת המנהלת ברכה לוי — „בסדר, מבטיחים."

בתל־אביב 24 מוסדות חינוך מיוחד. המאפשרים ל־1,400 ילדים מוכי גורל (כ־60% מהם מערי גוש דן) למצוא מסגרת מתאימה. מרביתם שוכנים במבנים חדשים ומתאימים, — טוענת העיריה — וחמישה בלבד פרובלמטיים, אך המורים טוענים, במידה מרובה של צדק, כי „כל המקפח נפש אחת כאילו קיפח עולם מלא".

הווילה של האפנדי

את ביה"ס „מצדה", המתנשא מעל שכונת ג'מוסין, בלב האיזור האקסלוזיבי ביותר של תל־אביב, לא מבטיחים אפילו להעביר. 54 ילדים הלומדים בו מטפסים מדי בוקר על גבעה תלולה ומבלים את שעות הלימוד בחווילה גדלת ממדים, שלפני כ־30 שנה היתה שייכת, מן הסתם, לאיזה אפנדי מאד מאד עשיר. חדרים ענקיים — גובהם כ־4 מטר — אולם מרכזי מרוצף פסיפס, חלונות גבוהים וצרים... תלמידי „מצדה" הם ילדים בעלי פגם מוטורי או אורגאני. מבחינה שכלית הם נורמאליים בהחלט, אפילו בעלי מנת־משכל גבוהה מן הרגיל. בעולם נהוג ללמד ילדים כאלה בשיטת „פינות התעסוקה" והדגש על החינוך האינדיבידואלי. ב„מצדה" אין מקום ללימוד אינדיבידואלי, אין פינות שקטות, חדר אחד משמש גם את המורה היועצת וגם את החונכות... החצר אינה ישרה, בתי השימוש מחוץ לבניין. כל ילד המבקש „לצאת" מלווה על ידי המורה אל השירותים, שדלתותיהם נטרקים לא פעם בחזקה ואי אפשר לפתוח... אין חימום, בחורף ניסו להבעיר תנורי נפט אך ויתרו על הרעיון בשל הסכנה שבו — הילדים אינם שולטים על תנועותיהם. אין מקלט.

אחרי קום המדינה שוכן בווילה של האפנדי בי"ס ממלכתי רגיל, אך ההורים הקימו קול זעקה ובשביל ילדי צפון תל־אביב נבנה בניין מיוחד, המתאים לתפקידו. בחורבה שעל הגבעה שוכן בית־ספר של חינוך מיוחד, בשביל ילדים שתנועותיהן אינן רגילות, שדרוש להם שקט וטיפול אינדיבידואלי... ההורים של ילדי „מצדה" מאוגדים ב„ניצן" והם אינם שותקים. לפני כשבועיים הועלתה הבעיה בתוכניתו של גדעון לב־ארי ברדיו, ומישהו מעיריית תל־אביב טען שלשיפוצים של ביה"ס „מצדה" הוקצבו מאה אלף לירות. למחרת השידור הופיעו הפועלים והתחילו לעבוד.

„נאמר לי במפתיע", — אומרת המנהלת, ברכה סלף — „שהתקציב הוא מאה אלף ואוכל לעשות בו כרצוני. הוריתי לתקן את הגדר, ליישר מהמורות בחצר ולבנות שני חדרים קטנים לטיפול אינדיבידואלי. כעבור זמן מה בא מהנדס מהעיריה ונזף בי על שהוצאתי כסף רב כל כך לחדרי טיפול. מה הוא מבין בעבודה שלנו? הרי הטיפול האינדיבידואלי זה היסוד שלה!"

הפועלים עובדים בבוקר, בשעות הלימודים, והילדים — שממילא אינם מרוכזים מטבעם — מתקשים עוד יותר להתרכז. בבית הספר שוררת עצבנות. מאה אלף זה הרבה — אבל מה ניתן לעשות בהם בבניין בן כמה עשרות שנים, שלא שופץ מזה שנים ושנבנה כדי לשמש ארמון מזרחי?

אילו טרח מישהו בעיריית תל־אביב לערוך חישובים, היה אולי מגלה שהקרקע עליה עומד ביה"ס מצדה (רכוש נטוש) שווה מיליונים. אילו נמכר השטח (5 דונם!) או אפילו הוחכר במחיר ריאלי אפשר היה בכסף זה (ואולי קצת תרומות והקצבות ממשלתיות) לבנות מחוץ לעיר (כי הילדים של החינוך המיוחד ממילא מוסעים אל ביה"ס וממנו) קומפלכס שלם של מוסדות חינוך מיוחד.

„זה מקובל בעולם", — אומרת שושנה צחורי, — „קוראים לזה קומפלכס הכוכב. כל מוסד בפינתו, ובמרכז המוסדות המשותפים: מרפאה, פיזיותרפיה, בתי מלאכה, אולי אפילו פינות המשק."

אבל „מרכז הכוכב" הוא בינתיים בגדר החלום. גם אם מישהו יחשוב על דרך זו — ספק אם הכסף לא יתנדף בדרך (במקום שורה של בתי־ספר ייבנו עוד כמה וילות של קבלנים. לכן נחוץ — אבל דחוף — פתרון ביניים לטווח ארוך. יש לתת לחינוך המיוחד את מה שניתן לחינוך הרגיל: בניינים שנועדו לשמש בתי־ספר, עם חצרות, אולמות התעמלות, חדרי מלאכה, שירותים בתוך הבניין ותקרה שאינה דולפת...

חבלי־הלידה של צה״ל

מאת בנקו אדר

(ד) המסקנות שלא בוצעו

בעוד דיוניה של ועדת־גרינבוים מתקרבים לסיומם, התקרבה לסיומה גם ההפוגה הראשונה, וימים יקרים הלכו לאיבוד. אם־כי כל אחד מראשי האגפים נמצא במצב רשמי של התפטרות, הוסיף המטכ״ל לעבוד ולתכנן בלי־הרף, אך במצבו המעורפל של השלטון לא התקבלו החלטות בדרג הגבוה בנוגע לאופרציות שתוכננו. בן־גוריון הוסיף לקיים את מרותו כשר־בטחון, ואף ניצל את המשבר וצעד צעד אחד נוסף קדימה בדרך לביטול המורשת של ההגנה, ולבירוקרטיזציה של המבנה הצבאי: הוא הוציא שורה של הוראות חדשות שכללו הכנסת מדים סטנדרטיים לצבא, סימני־דרגה לקצינים, הקמת חדרי־אוכל נפרדים לקצינים ולטוראים, וכן הוקמה המשטרה הצבאית. חלקם של השינויים שהונהגו — כמו סימני־דרגה — היו הכרח המציאות, פרי השינויים שחלו בהרכבו של כוח־המגן בחודשים הראשונים של הקרבות, ובהם תמכו גם אישים כגלילי.

הוועדה מוציאה מסקנותיה

הוועדה סיימה את דיוניה והוציאה את מסקנותיה ב־6 ביולי, 48 שעות לפני תום ההפוגה הראשונה. עמדו בפניה שתי מערכות של שאלות: מערכת אחת של משטר וסדר נכון של עבודה ודרך קבלת ההחלטות בתחום הבטחון וניהול המלחמה, ומערכה אחת של שאלות אישיות, בעיות מינויים וכו'.. עמדו בפניה הצעות ישראל גלילי, אשר התווה שורה של שינויים המתחייבים מן המצב: שר־הבטחון קובע את תקו הכללי של המלחמה, מחליט בכל העניינים בהם החלטות המטכ״ל טעונות אישורו. בפניו מביאים עניינים ראשיים של מינויים, עניינים חשובים בקו הנהלת המלחמה, כולל כל העניינים שיש להם משמעות פוליטית. ליד שר־הבטחון תפעל מפקדה צבאית מצומצמת של 5—6 איש, שאינה נותנת שום פקודות לצבא, והיא אחראית כלפי שר־הבטחון. במפקדה זו צריך להשתתף גם הרמטכ״ל, ובשעת הצורך יוזמנו אליה ראשי־האגפים שעניינם נדון. את הפקודות לצבא נותן הרמטכ״ל או ראש אג״ם, אך בהיעדרו של הרמטכ״ל (כמו במקרה מחלת דורי) מתמנה ראש־המפקדה למלא את מקומו של הרמטכ״ל, והוא מבצע את תפקידו בכפיפות לשר־הבטחון. משמעות ההצעות מורה — והדבר צויין בצדק בוועדה — כי לא היה כל מרד פוליטי בצבא, שום נסיון ל„מפ״מיזציה של הפיקוד", רק סבך קשה בין האנשים האחראים, כשלא ברורים להם תחומי אחריותם. משעמדה הוועדה לגשת לסיכומים הודיע בן־גוריון כי לא ישתתף בדיון. על־כך העיר לו משה שרת כי תפקיד הוועדה אינו מופשט, וצריך להגיע למסקנות בנות־ביצוע, וזה תלוי בבעיות אישיות, ויש לדעת מראש כיצד בן־גוריון שוקל עניין זה או אחר. אבל, ראש־הממשלה לא אבה לשמוע, הוא רק הודיע כי לא יוכל לקבל את מסקנות הוועדה אם תחליט להשאיר את העניינים כמו קודם, ועזב את הישיבה.

בפני הוועדה עמדה בעיה חמורה. בן־גוריון לא היה אדם שקל לעבוד עמו. מצד אחד היתה לחברי הוועדה תחושה כי הדינמיזם שלו, כוח־הדחיפה שלו, לא רק עשו הרבה שמות, אלא תרמו גם תרומה נכבדה להכנת היישוב למלחמה, וכי על הדינמיזם הזה אי־אפשר לוותר ואין להרשות כי רצונו יעמוד בשעת כזאת נגד הממשלה. מצד שני, סבר בן־גוריון שהרצון שלו אינו יכול להתקל בשום שיקולים ומכשולים. לא היה יכול לשאת רצונות אחרים המתנגשים ברצונו שלו. הוא צריך נושאי־כלים צייתנים ולא עוזרים בעלי־דעות עצמאיות. הוא נותן הוראות, לא מתווכח ולא משכנע. הוועדה היתה מודעת לעובדה, כי איש מסוגו של בן־גוריון, אם הוא מצליח ומקובל, אם יש לו די מעמד ויוקרה, נוטה ליהפך לדיקטטור. אולם במצב שנוצר ב־1948 לא היתה מידת אמון כזו בבן־גוריון, והוא לא היה יכול לסלק את כל הרצונות המנוגדים שאינם הולכים בתלם אחד עמו. הוועדה סברה כי בדרך־כלל פסולה היא השיטה שבאה להתאים את המבנה לאופיו ולתכונותיו של פרט מסויים, וניסתה לכן לבנות מסגרת המושתתת על יסוד ארגוני הגיוני, שהאנשים — כולל בן־גוריון — ימצאו בה את מקומם ויסתגלו אליה. ליצור מסגרת שתאפשר עבודה משותפת, ויחד עם זאת תמנע את הסכנות הנובעות מרצונו של אוטו־דיקטטור, כשאין מתלווה לרצון זה הכרה בהכרת העם והמפלגות.

על־יסוד שיקולים אלה המליצה הוועדה על שורה של שינויים שהעיקריים בהם היו:

1. הממשלה תקבע מתוכה קבינט מלחמה מצומצם, אשר יתכנס לישיבות לפי הצורך, אפילו יום־יום. קבינט זה יחליט על התכנית הכללית של המלחמה, וחבריו יקבלו יום־יום סיכום המצב הנשלח לרמטכ״ל ולשר־הבטחון. בישיבת הקבינט ישתתפו המנהלים הכלליים, הרמטכ״ל וקציני מטה אחרים לפי הצורך. לאחר החלטה בקבינט המלחמה יכול שר־הבטחון או שניים מחברי הקבינט לערער על ההחלטה במליאת הממשלה.

2. סמכויות שר־הבטחון: שר־הבטחון מנהל את כל העניינים הנוגעים לצבא, החזקתו, אימונו, ממדיו, קובע את הסדרים הפנימיים בצבא, תכנית ההספקה, הרכישה והייצור ואחראי להנהלתם. שר־הבטחון אחראי כלפי הממשלה להנהלת המלחמה, והוא פועל בסמכות עליונה לענייני הצבא והמלחמה, קובע את הקווים הכלליים של האסטרטגיות, מכריע בדבר המבצעים הראשיים, ומאשר את תכניותיהם.

שר־הבטחון נותן את הוראותיו ופקודותיו באמצעות המנהלים הכלליים. בשעת הצורך, בייחוד בפעולות מלחמתיות, נותן שר־הבטחון את הוראותיו לרמטכ״ל. הפקודות לראש המטה צריכות להיות בכתב, והן נמסרות לידיעת המנהלים הכלליים, לפי תפקידיהם.

3. מינויים: שר־הבטחון ממנה את הרמטכ״ל באישורה של הממשלה.

ראשי־האגפים במטכ״ל מתמנים ע״י שר־הבטחון בהתייעצות עם הרמטכ״ל.

הרמטכ״ל מציע את מפקדי הגדודים, והצעותיו זקוקות לאישור שר־הבטחון, אשר גם ממנה את מפקדי החזיתות בהתייעצות עם הרמטכ״ל. אם הרמטכ״ל מתנגד למינוי ומודיע שאינו יכול לשאת באחריות למינוי מסויים, מובא העניין להכרעת הקבינט המצומצם.

4. המנהלים הכלליים: לעזרתו של שר־הבטחון יעמדו שני מנהלים כלליים, אחד לענייני צבא, והשני לענייני המשק הצבאי. המנהל הכללי לענייני צבא נותן, באישורו של שר־הבטחון, הוראות ביצוע של חוקי המדינה בענייני צבא, קובע את סדרי הגיוסים, את הסדרים בתוך הצבא.

המנהל הכללי לענייני צבא אחראי לביצוע הוראותיו של שר־הבטחון, מפקח על התיאום בין החילות והחטיבות ונותן הוראות, בגבולות סמכותו, למטה, ובאמצעות הרמטכ״ל לאגפיו. בית־הדין הצבאי והמשטרה־הצבאית כפופים לו.

בכל העניינים הנ״ל מוסר המנהל לענייני צבא דו״ח לשר־הבטחון.

המנהל הכללי לענייני המשק הצבאי ממונה על התקציב, הרכישה, הייצור והאספקה, שיכון וכו'..

5. הרמטכ״ל: מנהל את פעולות המטה ואגפיו.

הרמטכ״ל מעבד בעזרת האגפים המתאימים תכנית של המלחמה, של מבצעים ופעולות מלחמתיות ומביא אותן לאישורו של שר־הבטחון, באמצעותו של המנהל־הכללי לענייני הצבא.

הרמטכ״ל אחראי לביצוע הוראות שניתנו לו ע״י שר־הבטחון והמנהלים הכלליים לפי תפקידיהם.

כל הפקודות לאגפים במטה, לחילות ולחטיבות ניתנות ע״י הרמטכ״ל.

הרמטכ״ל ממנה את המפקדים עד דרגת מפקד גדוד, באישורו של המנהל־הכללי לענייני הצבא.

6. מבצעים: על המבצעים דנים בפגישות קבועות. בפגישות הללו משתתפים: שר־הבטחון, המנהל־הכללי לענייני הצבא, הרמטכ״ל, ראש־אגף־המבצעים וקצינים אחרים אשר יוזמנו לפי הצורך. ההכרעה — בסמכותו של שר־הבטחון.

שר־הבטחון והמנהל־הכללי לא יפסקו בדברים הכלולים בסמכותו המקצועית של המטכ״ל, ובסמכותו של הרמטכ״ל [1]).

בכך הפיקה ועדת גרינבוים את הלקחים מן המצב שהתגלה בפניה, ויצרה שיטה של עבודה שהיתה הגיונית, אך עמדה בניגוד לשיטת העבודה של בן־גוריון. אף־כי הוועדה לא הזכירה בהמלצותיה שמות, היה ברור כי כוונתה שישראל גלילי יהיה המנהל־הכללי לענייני הצבא, ודבר זה אף נאמר ברורות ע״י משה שרת, כאשר דנה הוועדה בנושא זה של המנהלים־הכלליים:

הנושא שאנו דנים בו — אמר משה שרת — שמו ישראל גלילי. ישראל גלילי יביא ברכה לכל עניין שהוא יטפל בו. ישנה מסורת, נוהג, שהוא בתפקיד הרמ״א עסק בכל העניינים והביא ברכה בכל אשר עסק. יש רצון מבעי לשמור בשבילו כך פעולה, ועל הברכה הצפונה בו בשביל העניין [2]).

בן־גוריון מגיב

בן־גוריון הגיב מהר למסקנות הוועדה. בערב ה־6 ביולי שלח לוועדה מכתב [3]) שבו נאמר בין השאר, כי הדיון וההצעות של הוועדה הוציאו אותו ממשרד־הבטחון ומן הממשלה הזמנית; הוא מוכן לסייע למאמץ המלחמה כיועץ, אך לא יקבל על עצמו כל אחריות אישית. בסוף המכתב ביקש מן הוועדה לגנוז את כל הצעותיה לסידור משרד־הבטחון — אם הכוונה היא למשרד־בטחון שבן־גוריון עומד בראשו.

מובן כי המכתב גרם לוועדה מבוכה, שכן היה בו סירוב לקבל כל אחריות נוספת איום של „נסו להסתדר בלעדיי", התגובה גילתה גם את אחד מקווי־האופי היסודיים ב„ממלכתיות" של בן־גוריון. כפי שראינו בכל הנוגע לצה״ל, היתה זו סיסמה שנועדה לתת לגיטימציה רעיונית בשביל להשתית את הכוחות־המזויינים על פיקוד הנאמן אישית לבן־גוריון [4]). בשורה ארוכה של שאלות — כבר באותה תקופה עקף בן־גוריון את המוסדות הממלכתיים. פיטורי הרמ״א, ביטול המפקדה הארצית, הנסיון להקמת המטה־הכללי המקביל, הנסיון להחיות את הבריגדה, ההחלטה על פירוק הפלמ״ח — בכל השאלות הללו פעל בן־גוריון על־דעת עצמו ומבלי לקבל אישור. כאשר הצליח להשליט את דעתו, היה מטיף גדול של הממלכתיות, אך משעה שמצא עצמו במיעוט, מיד היה „פורש", ומעמיד את הממשלה בפני הכורח להחליט בין כניעה לדעתו או מאבק ללא כללים. כך היה לא רק במקרה ועדת־גרינבוים. נוסח זה של תגובה חזר אח״כ בפרשות רבות אחרות, ודי

לתזכיר כיצד קיבל בן־גוריון את מסקנותיה של ועדת־השרים שזיכתה את לבון מן האחריות ל„עסק הביש", בקיצור, אפשר לומר כי היתה זו „ממלכתיות" בנוסח זאב ז'בוטינסקי והרביזיוניזם; הוא דגל בה כל עוד שירתה את מטרותיו, כאשר נגדה לדעתו, נהג באופן בלתי־ממלכתי במובהק. כך היתה הממלכתיות אצל בן־גוריון רעיון פוליטי מובהק, ובכנפיה צמחה אח״כ האידיאולוגיה של אנשי רפ״י לשעבר, שאימצה לעצמה כמה וכמה רעיונות של ז'בוטינסקי, והפכה למעשה למגמה הרביזיוניסטית בתנועת־הפועלים הארץ־ישראלית.

אך הבה ונחזור לאירועים. משה שרת נשלח ע״י חברי הוועדה לשאת ולתת עם בן־גוריון, אך לא הצליח לקיים עימו שיחה של ממש. סיפר שרת לוועדה:

לא הגעתי לשיחה אתו, כי הוא היה במצב של שברון כוחות. כשבאתי אליו היה לידו רופא. ניסיתי אמנם לדבר אתו, אך לא הגעתי לשיחה בעניין המעניין אותנו. הוא התחיל לומר שצריכים מיד לשבת עם המטה לסיים התיכנון, צחקתי ואמרתי: „מי ישב?" שאלתי אותו: „אתה ראש־הממשלה או לא?" הוא אמר: „לא!" [5]).

במבוכה שהשתררה הציע היו״ר גרינבוים הצעת יאוש במילים הבאות: „יש לי מחשבה על רתיעה גמורה כאילו הוועדה לא התחילה מעולם, לא נגמרה עדיין והכל נמשך כשהיה. אם ההפוגה תימשך — אנחנו ממשיכים. אם ההפוגה לא תימשך — אנחנו לגמרי מסתלקים". ציזלינג טען, כי פירושו של דבר זה הוא הרס הצבא, כי במצב כפי שהוא בלי להסדיר את העניינים אי־אפשר לעבוד. הצבא אינו בובות, אלא אנשים בעלי אחריות, אחריות על אי־ביצוע דברים שאינם ניתנים לביצוע. יש אומרים — אמר ציזלינג — כי גוזרים על בן־גוריון, לא מקבלים את התפטרותו, ואז צריך לקבל גם את כל הסידורים שבן־גוריון מציע, את כל צעותיו. לכן היתה הצעתו של ציזלינג: או שבן־גוריון חוזר לעבודה או ששרת מקבל עליו את התפקיד. הדיון הופסק כאשר הגיע פתק מבן־גוריון שבו נאמר כי הוא מוכן לחזור בו מכוונתו להתפטר. הוא מוכן להסכים ל„ועדה" שתהיה מורכבת מקפלן וגרינבוים שתפעל לידו. הוא לא קבע מה יהיו הסמכויות והתפקידים של הוועדה, וקבע כי את כל שאר הצעות ועדת גרינבוים יהיה צורך לגנוז. הוועדה נסוגה.

אבל, נשארה עוד הבעיה של המינויים. גרינבוים נפגש עם יוחנן רטנר, צבי איילון ויגאל ידין, והם הודיעו לו על נכונותם לציית לכל פקודה של הממשלה ולא להתפטר גם אם אין הפקודה עולה בקנה אחד עם השקפותיהם. גרינבוים נפגש גם עם גלילי וקיבל גם ממנו הצהרת אמונים לפקודות הממשלה. גלילי, יחד עם המסקנות של הוועדה, עתיד היה להיות הקרבן, שיועלה על מזבח פיוסו של בן־גוריון. גלילי הודיע לוועדה כי הוא נכון לוותר על תפקידיו, אם יהיה צורך בכך, וכיוון שכבר ניצח בן־גוריון בעיקר, נותר למצוא את הפשרה בעניין מינוי מפקדי החזיתות. בעניין זה מספר יגאל ידין [6]), כי הוא המשיך לעבוד אף שההפוגה התקרבה לסיומה ובן־גוריון איננו. הוא חולה במצב של „שברון־כוחות" (כהגדרת שרת). ידין הלך לביתו והוא שכב במיטה, חולה, כל־כך חולה, שפולה בקושי הרשתה לו להיכנס והאשימה אותו במחלת בעלה. כשנכנס יגאל ידין, שכב בן־גוריון במיטה כשגבו מופנה אליו, ואפילו לא הסתובב. „תראה, בן־גוריון, אמרתי" — מספר ידין — „אני יכול להתפטר. יכולים לדון אותי. אבל אין שום הצדקה למה שאתה עושה. מוכרחים למצוא פתרון לבעיה", וכאן הציע לו את הצעת הפשרה, שקבעה כי בינתיים לא ייקבעו המפקדים לחזית הדרום והמרכז, אלא שיגאל אלון יתמנה למפקד האופנסיבה על לוד, שהיתה צריכה להימשך ללא הפסקה ולהקיף גם את לטרון ורמאללה. ברגע שבן־גוריון שמע את ההצעה הוא „הבריא ממחלתו", אמר „בסדר, אני מקבל את הדבר הזה" — וחזר לעבודה.

סוף והתחלה

בן־גוריון השיג את שלו. הצעות הוועדה נגנזו, גלילי סולק, „הוועדה" שנקבעה לפעול לידו לא הופעלה. ויתורו היחיד היה בשאלת המינויים ו[illegible] למפקדי החזיתות, והאופנסיבה הראשית שעמדה להיערך בחזית המרכז הועמדה תחת פיקודו של יגאל אלון. אולם, במערכה הצבאית שעמדה לפרוץ במישנה־עוז, לא היה לבן־גוריון יסוד להתחרט על השינוי הזה. יגאל אלון הצליח, ושר־הבטחון נטל את התהילה.

אף שהוועדה פעלה מתוך הכרה ששיטה פסולה היא להתאים את מסגרות העבודה לאיש, וניסתה לבנות מסגרת פעולה המושתתת על יסוד אירגוני־הגיוני, נסתיים המשבר בכך, ששיטות העבודה ותהליכי קבלת ההחלטות בתחום הבטחון נקבעו לפי דרכו של בן־גוריון, וללא כל כללי נוהג קבועים. בן־גוריון יצר לעצמו קבינט־מלחמה אד־הוק, שהורכב מכמה אנשים שהנאמנות האישית לבן־גוריון היתה הקשר המשותף ביניהם. הקבוצה יעצה לו לא רק בשאלות בטחון וצבא, אלא גם בשאלות מדיניות־חוץ. שרי הממשלה הוצאו מן התהליך הממשי של קבלת ההחלטות. למרות זאת, ציפו מהם כי יאשרו ויגנו על המדיניות שנקבעה במקום אחר [7]). כפי שהתברר לימים, היה זה המקור לכמה מן המשברים החריפים ביותר שעברו על מדינת־ישראל.

*

התחלנו סידרת מאמרים זו בהצגת הבעיות שסביבן התמקדו המאבקים בשלבי המעבר מאירגונים חשאיים לצבא סדיר. היו ארבע שאלות כאלה:

1. היהיה צה״ל ארגון צבאי המבוסס על סמכות ההירכיה ונעדר זיקות חברתיות־אידיאיות, או ארגון המדגיש את השירות, השוויון ושיתוף־הפעולה וניזון מן הערכים החברתיים־אנושיים שאפיינו את ההגנה?
2. מה תהיה דוקטרינת הלחימה של צה״ל: האם דרך לחימה מקורית ומותאמת לתנאי־הארץ, או דוקטרינת לחימה השאולה משיטות הצבא הבריטי בימי מלחמת העולם השניה?
3. מה יהיה תהליך קבלת ההחלטות בתחום הבטחון והמלחמה — תהליך צנטרליסטי, בו מתרכזת כל הסמכות בידי איש אחד, או שיטה רחבה ודמוקראטית יותר?
4. מה יהיה היקף התפקידים של שר־הבטחון לעומת הרמטכ״ל והפיקוד העליון?

צעד אחר צעד, כשהוא פועל בשיטת תרקיטה, השיג בן־גוריון את שלו. קציני ההגנה נדחקו לאט־לאט מעמדות המפתח, וקציני הצבא הבריטי לשעבר ירשו את מקומם, ובעיקר זורז התהליך הזה עם תום קרבות מלחמת־השחרור; הפלמ״ח פורק; רצונות מתנגדים סולקו בלי שים לב לתוצאות סילוקם על מהלך הקרבות; לאט־לאט חוסלה המסורת של צבא עממי, בעל הכרה ומשמעת, ונסללה הדרך לצבא סטנדרטי, מקצועני, כחלק ממדיניות לטווח־ארוך, שבישרה את ירידת ערכה של החלוציות וירידת משקלה של תנועת־העבודה במדינה. ההגנה היתה בנויה על זהות המוחלטת בין העם ובין הצבא, על דרך לחימה מקורית ומיוחדת המותאמת לתנאי הארץ. בן־גוריון היטה את המדינה לאפיק היסטורי אחר — מדינה ככל המדינות, צבא ככל הצבאות, צבא הסומך יותר על משמעת ואלמנטים של תמריץ חמרי, מאשר על תורת לחימה מקורית ותחושת שליחות. צבא הבנוי על הירככיה, תקנים וציוד, ולא על איכותו של האדם.

לאחר המאבקים הגדולים שליוו את מלחמת־השחרור לכל ארכה, היו שתי תוצאות מידיות ל„ממלכתיות" של בן־גוריון:

1. נפילה מקצועית מידית ביכולת הביצוע של צה״ל. השנים 1950—53 היו שנים של משבר חמור. פעולות תגמול נכשלו, חיילי צה״ל לא הוכיחו דביקות במטרה, לקו בהיעדר כושר, פלוגות שלימות לא הסתערו על היעד בגלל פצוע. אחרי כמה שנים הוקמה יחידה 101, אנשי הפלמ״ח חזרו לשירות או קיבלו תפקידים בהדרכה ופיתוח שיטות הלחימה, וצה״ל הצליח להתחבר חזרה אל מורשתו.
2. נפילה גדולה ביחסי־אנוש בצבא, בחינוך, בעיצוב דמות של לוחם הומאני. גם בתחום זה השתנה הרבה מאז שנות ה־50.

אבל, התפתחות זו, שהחלה אחרי קום המדינה ונמשכה עד ימים אלה, היא עניין לעצמו.

---

1) אחים קמחי: משני עברי הגבעה, ע. 206—208.
2) כנ״ל, ע. 208.
3) המכתב במלואו, כנ״ל, ע. 209—210.
4) שיחה עם קצין בכיר (מיל.) 21.3.1972.
5) אחים קמחי, כנ״ל, ע. 210.
6) דבר־השבוע, 17.3.1972.
7) פרלמוטר: צבא ופוליטיקה בישראל (אנגלית), ע. 55—56.

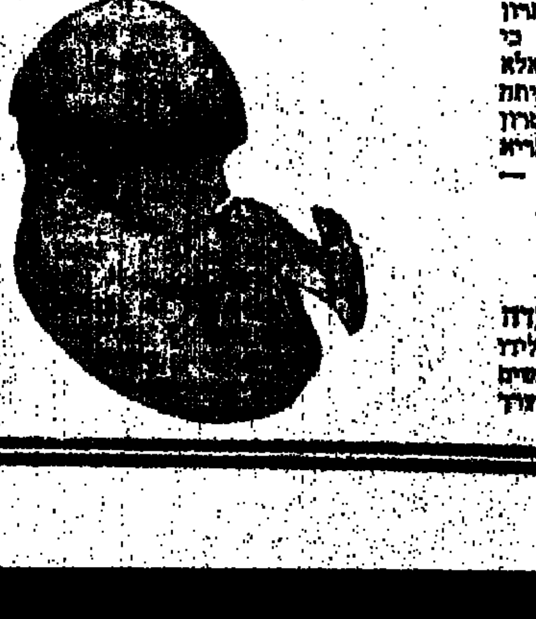

סבארי להבאנה (ד')

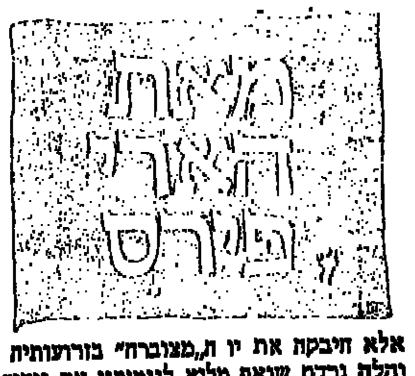

„שלא תהיה לך טעות — אמר „הרוצח" וילסון — לפני עשרים שנה היתה מיני חתיכה עסיסית. בשבילי — אשה מושכת מאין כמוה. אך עברו עליה ימים קשים. השנים עשו בה שמות. כעת היא בת 65. „רכשה" לה קצת ארטריטיס, הכליות לא פועלות בסדר, וריד אחד או שניים ברגליה תפחו. כך שמבחינה מינית כמעט יצאה עכשיו מכלל שימוש. אבל מבחינתי זה בסדר. אתה יודע שאני קרוב לחמישים. מבלה כשמונה חודשים בשנה מחוץ לבית. בהסרטות — אשתקד הייתי במכסיקו, בהסרטת „טרנאדה", ועכשיו עומדים לקבוע אותי לסרט חדש. יש לי רושם שאסע לקובה להסרטת „הזקן והים" של המינגווי.

גמרנו את ערב השחמט השבועי שלנו ואני סגנתי מכות רציניות ושטפתי את פצעי בג'ין וויסקי. יו נשאר נאמן לבירה שלו. זה עתה פוטרתי ממקום עבודה בגלנדייל על פעילות באיגוד המקצועי. אשתי דאגה לכלכלתנו כסוכנת למוצרי סטנלי, במוכרת כלי בית של פירמה זו ב„מסיבות סטנלי": קבוצות של עקרות בית היו מתכנסות בבית פרטי שבו יכלה אשתי להציג את מרכולתה. נמשי נקעת מן המצב, המתורבן בדרך־כלל, וקינאתי ביו ובטיולו המתוכנן לקובה. רציתי לנסוע איתו אך אשתי היתה קרוצה מחומר אחר מאשר מיני העייפה והמיובשת של יו, שראתה במסעות בעלה לאתרי הסרטה למיניהם הזדמנות לנוח מטרחות הבית — היא תסעד עם ידידים וקרובי משפחה ותבלה את ימי קאליפורניה שטופי השמש ישובה על כיסא נוח תוך קריאה ולגימת משקאות צוננים. לא תמיד זה היה כך. למשל אז, כאשר אספה את יו תחת כנפיה וסחבה אותו למשרד רישום הנישואין

מיני עבדה כתופרת במלתחה ויו שם לראשונה לב להתעניינותה בו כאשר מצא חבילות קטנות של מטעמים למיניהם בין התלבושות שהזמין במלתחה ומצורפות אליהן הערות כגון: „יואי יקירי, אינך אוכל די. אתה צריך מישהו שידאג לך. באהבה — מיני". בפעם הראשונה מצא את החבילה — עוגת גבינה — ארתור קנדי, כאשר לבש את החליפה.

„מה זה, רוצח ?" — שאל הכוכב; „חלק מן התלבושת ?" — הוא פתח את הפתק שנקבע בסיכה בחבילה וקרא: „יואי יקירי, משהו כדי שצלעותיך יקרמו בשר. מיני".

קנדי גיחך ליו: „דומני כי זכית לכיבוש, רוצח". הוא נגס מעוגת הגבינה. „לא רע, זקן, כלל לא רע. מסור לה ממני מחמאות ואמור לה שהיא יכולה להשתמש תמיד בתלבושות שלי כאמצעי משלוח". והנה חילק את העוגה ונתן לאחרים לטעום וגם הפתקה נמסרה מיד ליד. יו נאלץ לשמוע לא מעט הלצות על השבוע, אך ליבו לא נתן לו לומר למיני שתחדל מזה. כרבות הימים הם נעשו ידידים והוא הביא את מיני הביתה והציגה בפני אמו. מיני קנתה לה מנהג לקחת את יו בבוקר במכוניתה ולהחזירו הביתה בערב. ומכאן אך פסע לביקורים משותפים בקולנוע ולשתיית קפה — תוך שיחות תמימות — בדירתה לאחר ההצגה. אכן, בילוי נעים שנעשה לפתע רציני מאוד, כאשר מיני התחילה לספר ליו על בדידותה בעולם, ואמרה לו שההבדל בגיל אין בו כדי להפריע ליחסים אינטימיים בין ידידים. יו, שמאז אותו לילה נורא מאחורי מגרש המשחקים של בית־הספר התיכון עשה רק לילה אחד בזרועות אשה — יצאנית — ונכשל, החליט כי הגיעה השעה להעמיד שוב במבחן של־אש את האבר הפגום — והנה יתגלה אימפוטנט כתמיד. מיני לא הוציאה הפתעה ולא אכזבה

אלא חיבקה את יו ה„מצוברח" בזרועותיה והלה נרדם שואף מלוא לוגמותיו את ניחוח שדיה. לפנות בוקר התעורר כולו אש להבה ומיני הקטנה, שגילתה בקיאות מופלגת באמנות האהבה, הביאתו לידי אקסטאזות, פורקן ושובע, שמילאוהו רחשי תודה עמוקים לאשה קטנה זו עם בהרת לידה בצד ימין של סנטרה, שהחזירה לו את כוח־הגברא שלו. שבועיים לאחר־מכן התחתנו. אין לך סמל טוב יותר לעשרים שנות נישואיהם מחבילת העוגות שנתנה מיני ליו ולרחשי התודה שבהם הוא קיבל אותה מידה.

המצב היה שונה במקצת במקרה שלי ושל אשתי; לא היו אלה יחסים של עוגות, אלא יותר משתק בחבילת חומר נפץ. הנה־כי־כן היתה המחשבה הראשונה שצצה במוחי אחר הדהתי לשאול את יו איך אוכל אני להשתלב במסעו לקובה — כיצד תגיב זוגתי. ראית בעיני רוחי תמונת בלהות של אלת נקם, עיניה מורות אש, המטיחה כנגדי בזעם שאני בעל הויות עצל ובלתי־אחראי החושב רק על עצמו וזונח את חובותיו כאב וכבעל.

המטרה קובה

אך בלי סיכון אין משיגים דבר! „מה הם הסיכויים לנסוע איתכם ?" — למרבה התמיהה השיב יו כאילו ציפה לשאלה: „יש סיכוי. ספנסר טרייסי יגלם את תפקיד הזקן, סאנטיאגו. הוא ידוע כשחקן שקשה לעבוד איתו, בפרט מבחינת האיפור והתלבושת. הוא שתיין גדול, זו ממש מחמאה בשבילי שבחרו בי להתלוות אליו למקום ההסרטה — שכן דרוש אדם שהוא פסיכולוג, מלביש ו„מטפלת" בעת ובעונה אחת, המסוגל להביא את טרייסי להסרטה בתלבושת ובמצב עבודה. אל תבין אותי שלא כהלכה. טרייסי הוא בחור מצויין, מתחשב בדרך־כלל בזולת, שחקן נפלא ואמן רגיש. הוא מסוגל להיות גם מנופח, יהיר ובעל משפטים קדומים ואפילו אמונות תפלות (במשך שנים היה מאוהב בקאתרין הפבורן אך לא נשא אותה לאשה בשל התנגדות הכנסיה לגירושין) — אך אין זה גורע מאומה מגאוניותו. אבל השתיה שלו היא בעיה גדולה, ובמצב של דכאון עלול הוא להיות מרושע כמו כריש. דיברתי על־כך עם אנשי האולפן והם הסכימו כי אקח איתי עוזר, שתפקידו האמיתי יהיה לשמש כ„מטפלת" של טרייסי. בלי שאיש יבחין בכך, ובוודאי לא טרייסי עצמו, דהיינו. עליו להביא את טרייסי הביתה כשהוא שיכור, ולדאוג לכך שיתעורר ויהיה מוכן לעבודה המתוכננת. לך יש כבר נסיון במלתחה ודי שיעור קומה כדי לטפל באדם כטרייסי. אני חושב שתוכל למלאכה. הבעיה הגדולה היא — כיצד תסתדר עם אשתך".

כנראה יכולתי להסתדר איתה. שכן מתוך חודש־ימים לאחר־מכן, בערב ערפילי, יצא מטוסנו משדה התעופה של יבשת אמריקה ונע לקראת המרכז המתנוצץ של אורות צבעוניין ששמו האבאנה. אורות אלה השתקפו בשדרות האפלות והלחות כאשר המונית שלנו אצה אל בית המלון. בכל מקום צלילים גווליים של הלשון הספרדית, מוזיקה, תושבים כהי עור, חיוכי שנהב באפילה — הרי לך בחור, האבאנה כפי שדימיתיה תמיד: כתמי צבע על רקע שחור — אי ספרדי חושני, רומאנטי, יפה להפליא!

והנה מסדרונו של מלון בילטמור: צורמני בצבעיו הצועקים, מלא תיירים אמריקניים. האבאנה — מראה, צליליה וריחה — נבלעת ברברבנות תיירית שבה שלט הדולר שלטון בלי מצרים.

מס הכנסה...

ליד שולחן הקבלה התחיל רומן: היא היתה חמודה, כהת עור, עיניה ערניות ושפתותיה צבועות ופתוחות בציפיה לתשובה על שאלתה הנלחשת: „סניור, הרשאית אני לחלק עמך את החדר ?" — מאחוריה רמז לי נער שליח. יו ועוד ארבעה חברים מלהקתנו שעיינו ליד השולחן במדריך תיירים, לא הבחינו במשחק.

„אנחנו במספר 419 ו־420", אמר יו בפנותו אלי; „איזה אתה מעדיף ?" — „אקח את מס' 419", אמרתי וחייכתי אל הנערה בלכתי אל השולחן כדי להירשם. האטראקציה הראשית לתיירים שבהאבאנה היתה — מין. הדברים שקרצו ל„נורטה אמריקאנו" העשיר בעיר זו היו, לפי סדר העדיפות: מין, משחקי מזל, סביאה וזלילה. אוצרות האבאנה באמנות, ארכיטקטורה, גנים ואוניברסיטות נשארו למורי בתי־ספר תולניים ולתלמידיהם, אשר סיירו באוטובוסים גדושים בחוצות העיר.

בבואי לחדרי הזמנתי רום וקוקה קולה. הנה נקישה זהירה בדלת. זו היתה שוב היא. בלי להמתין להזמנה נכנסה בשקט, ובעומדה ליד הדלת מדדה אותי בעיניים פקוחות למחצה בשובבנות.

„רצונך למסור את ברכת הבית ?" — אמרתי. „לא בדיוק, סניור !" — היא חייכה מלוא הפה בגלותה שיני איכרים חזקות; „אף־כי אפשר לסדר שיכללו — אה — את שירותי בחשבון, אם רצונך בכך. רבים מבני ארצך מעדיפים זאת. הם אומרים שמנכים להם ממס ההכנסה". שוב חיוך. הנה דופקים קלות בדלת. יו. הוא פתח זוג עיניים: „סליחה! אבוא אליך יותר מאוחר". והלך. המשקאות הגיעו. היא מצאה כיסא. ישבה. אני התמקמתי בקצה המיטה. החדרן עירבב את המשקאות, נטל „טיפ" ויצא. „לחייך", אמרתי; „סאלוד", השיבה.

שוחחנו. היא באה ממטעי סוכר, שנתיים בלבד בהאבאנה. שוב מדדה אותי במבטה. „אולי אתה רעב, סניור ?" — כבר עמדתי לומר לא, שכן אכלתי במטוס, אך נמלכתי בדעתי. „התצטרפי אלי לסעודה, סניוריטה ?" — השיבה בחיוב. המלה „סניוריטה" נשמעה בפי מוזרה, אך מוזיקאלית. לא הייתי מסוגל לקרוא לה „מיס".

היא קיבלה לידיה את היוזמה ובספרדית מהירה הזמינה משהו אצל החדרן, אחר כוס שנייה של רום עם קוקה קולה: „אתה בעל עסקים, סניור ?" — הסברתי את עבודתי כמלביש שחקנים. „אתה פועל! ואתה יכול להרשות לעצמך לגור בבית מלון כזה ?" — כשהסברתי לה גם את זאת, שקעה בהרהורים ומצב זה נמשך גם כאשר אכלה בהנאה רבה את האפרוח והאורז שהזמינה, וקינחה בקיתונות של יין לבן צונן. לאחר הסעודה נעשתה השיחה לזמן־מה מיותרת. בהפסקה הוציאה את אשר עם לבה. יש חוק שלכל פועל זר העובד על אדמת קובה יהיה לפחות עוזר קובני אחד שיקבל אותו שכר. „זה הוגן, לא־כן ?"

„זה מעניין מאוד, כן", אמרתי בזהירות והתכוונתי לחזור על מה שעשינו זה־עתה. „עוד כל הלילה לפנינו", אמרה בהדליקה עוד סיגריה מול־מול מחפיסתי. „סניור" — שוב אותו חיוך שובבני. „אגב, מה שמך ?" — אמרתי לה. היא חזרה על שמי. בפעם הראשונה שצילצל יפה באוזני — הוא נשמע כ„הורי". „הקשב לי הורי — אתה ודאי יודע מדוע באתי לחדרך. באמת את היית כפי שאת יכולה — בפרט אם את אשת. לא הייתי תמיד כזאת. הייתי פועלת. אמי היא תופרת מעולה. אך בשעה אין הרבה עבודה כעת. אמי זקנה מכדי שתוכל להרוויח כסף כמוני. הנה"... היא הבחינה במבע של אי־נוחות בפני. „אל תהיה נבוך, הורי. אינני מציגה תנאים. אך זו אמתלה. החוק בקובה באמת מחייב אותך לשכור בעל מקצוע כמוך, ותופרת היא קרובה למקצועך. האם תשכור את אמי ?" היססתי; כמובן. לא עלי להחליט. „אם תעשה זאת בשבילי אהיה רק בשבילך כל הזמן שתשהה בקובה".

תביטי „סניוריטה"...

„מאריה", אמרה, „מאריה אסטראדה". „הביטי מאריה, הדבר היחיד שאני יכול להבטיח לך הוא להמליץ על אמך. ההכרעה היא בידי אחרים".

הזקן והים

בילינו את החודשים ששהינו בהאבאנה בהחלט בנעימים, כשמאריה היא לי בת לויה ומורת דרך. יו שמח לכלול את אמה של מאריה, קונסואלו, ברשימת העובדים, כתופרת. את הימים עשינו בכפר קוכימר והסרטנו את „הזקן והים" ממש באותו מקום שהמינגווי כתב עליו. בלילות שוטטנו — שלושתנו — בחוצות האבאנה, לקירקס המפורסם, למועדוני הלילה, לקאזינו, ואכלנו מאכלים אקזוטיים במסעדות קטנות נידחות, בלתי־ידועות לתיירים, ש„נערות־השקי" מאריה פוקדות אותן לעתים קרובות. בתחילה בילינו את רוב ערבינו בלכתנו אחרי טרייסי מבאר לבאר בשעה שמילא את כרסו משקאות ממשקאות שונים — דרכו להתפרק ממתח ההסרטה של היום. הוא היה ידוע בכל מקום ובעלי הבארים עשו הכול כדי לשמור עליו מפני צרות. תפקידי כמטפלת התמצה בכך, שהלוויתיו בחוצות על מונית והחזרתיו אל בית המלון. המלאכה הקשה ביותר היתה להעיר אותו ולהביאו למצב ראוי להסרטה במשך יום תמים. והנה התבטלה גם חובה זו, כאשר הפבורן באה אחריו לקובה והם עברו לגור יחד באחת החווילות. אזי הטיפול בו עבר לידיה.

הפקת הסרט לפי סיפורו של המינגווי על מאבק הדייג הזקן עם הזיקנה, עם כוחות הטבע ודג־הענק, על־אף סיפור המעשה הפשוט לכאורה ואופיו הסטאטי כמעט מבחינת הפעולה — הציגה דרישות עצומות מבחינה טכנית. עבודת המצלמה נמשכה לאין סוף תוך מאמצים להביע את סמליות הסיפור ואת הלך רוחו בצבעים ובתנועות של שמיים וים. בשל מאמציו של יו להשיג בכל מחיר אותנטיות מבחינת התלבושת, נדבק בו בחוגים מסויימים בהאבאנה הכינוי „האמריקנו המטורף". צלומי מבחן של תלבושות יצאו מלאכותיים או זוועת בסרט, אשר בו מעוצבים דמות ועלילה יותר על־ידי מראה ובימוי מאשר באמצעות פעולה ודיאלוג. אפילו הבגדים שלובשים אנשי הכפר קוכימר עומדים בסתירה לאיכרים הקרועים והבלויים אצל המינגווי. ברוב יאושו התחיל יו לסייר ברחובות, בשוק ובמסבאות של האבאנה, בחיפוש אחרי תלבושות מתקבלות על הדעת. ברגע שעיניו צדה משהו, הוא התחיל לשדל את הלובש למכור את הפריט ממש מגופו. בנצלו את מאריה כתורגמנית הוא גררו לחנות בגדים וצייד אותו במלבושים חדשים במקום בלויי הסחבות שקנה ממנו.

בדרך זו השגנו כל התלבושות בשביל „הזקן והים". יו נודע כ„לוקו אמריקאנו". היוצא בלוויי ידיד ויצאנית ידועה לקנות סמרטוטים ישנים. וכאשר התפשטה הידיעה, התחילו פושטי יד בעלי יוזמה אוספים בגדים ישנים ומתייצבים בפינות רחוב שאפשר היה להניח כי יו יעבור בהן, לעצור את מוניתו ולפתוח במקח וממכר שבו שימשו דמעות, שכר דירה וכן טלאים וחפתים משופשפים עילה למחירים מופקעים. לא פעם לא יכלו יו ומאריה אלא לצחוק ולהיכנע למראה מבע העלבון על־פני המתמקח, לאחר שניסו להתנגד לסחיטת הכסף.

רחוב הפנסים...

מסעות הצייד הללו על סחבות הסתיימו ב„שדירת הזונות", שבה גרה קונסואלו אסטראדה בחדר אחד תחת גג דולף. „שדירת הזונות" היתה רחוב צר באורך של גוש בניינים אחד בין שני רחובות ראשיים, רובע הפנסים האדומים המפורסם של האבאנה, אשר בו היו מאות יצאניות „נושאות כרטיסים" (כלומר, בעלות רשיון ממשלתי לעסוק במקצוען) בצפיפות, בבתים ישנים מטים לנפול. יו לעולם לא נכנס אל בית מטבחיים זה של האהבה באורך של גוש בניינים, שבו צריך היה לעבור בין שתי שורות של חלונות פתוחים שבהם התנועעו שדיים מכל הגדלים ונשמעו שידולים נלהבים להיכנס וליהנות ממלוא ומודוותיהן של הדיירות.

מאריה גרה יחד עם אמה באותו חדר, וכאשר נכנסתי אליהן לראשונה האצתי בהן לנצל את עזרתי ואת הכנסותיהן מן האולפן כדי לעבור לרובע אחר. האם גילתה נכונות אך מאריה סירבה. היא הטעימה כי אחר שובי לארה"ב לא יהיו להן לא עבודה, לא הכנסה ואף לא בית. הסרסור שלה הצליח רק בדי עמל למצוא בשבילן את החדר הזה — בשדירת הזונות לא מתפנים בדרך־כלל חדרים — והסרסור שלה, שיצא עכשיו לכפר, לא יקבל זאת בעין יפה כשישמע כי יצאו בהיעדרו. הנה כי כן הובאו בלויי הסחבות לשדירת הזונות לקונסואלו, כדי שתטהר אותם מכינים ותחזק אותם בתפירה, בלי ליטול מהם את מראם המקורי.

לילה אחד הגעתי לדירת האם ומצאתי שם כושי גבה קומה ומכוער שהמתין למאריה. קונסואלו נראתה מדוכאת ומפוחדת. מאריה בירכה את הכושי לשלום והציגה אותנו זה בפני זה. שמו היה חואן, הסרסור שלה. מאריה הגישה לי קפה ועוגיות. האיש השחור נעץ בי זוג עיניים כאילו ביקש להכניעני בכך. „חואן !" — בספרדית שורקנית אמרה לו משהו חריף. חואן חייך בניחותא ושיחרר אותי מצפורני מבטו. הם שוחחו ספרדית, חואן ומאריה, אך במשך הזמן הספקתי לתפוס די מן השפה כדי להבין כי חואן דורש ממנה שתזנח את יחסי־היחיד עמי ותשוב לפעילותה הקודמת. והנה לפתע הוא קם ויצא מן החדר. קמתי אף אני והתכוננתי ללכת. „אלך אחד בעוד רגע", אמרה מאריה.

„לא הערב", אמרתי.

„הקשב לי רגע !" — מאריה היתה חיוורת. „אשה כמוני תיהרג ברחובות האבאנה בלי גבר המגן עליה. חואן תתייחס טוב אלי. הוא לחם למעני. והוא יילחם שוב. היה זהיר ! מוטב שאלך איתך הערב".

„לא הערב !" — אמרתי ויצאתי. בקרן הרחוב נראה צל, ואני מצאתי עצמי פנים אל פנים עם חואן. הוא חייך בהנאה. ניסיתי לעוקפו. הוא עצרני באוחזו בזרועי בידו השמאלית. ביד ימין הראה לי סכין ארוך. „אזהרה ידידותית, אמיגו". הוא דיבר אנגלית רהוטה; „מאריה היא האשה שלי. עזרת לה בשעה שהייתי בכפר. תודתי לך על כך. אבל עכשיו היא חייבת לשוב אלי ולשכוח את אורח החיים שאתה מנהל". „הרי גם למאריה יש משהו לומר על כך" אמרתי בקול צונן כשלו.

„למאריה אין שום דבר לומר! הנה מה שיכריע !" — הוא הצמיד את הלהב אל חזי. חודו מופנה אל גרגרתי.

„חואן !" — זו היתה מאריה. היא יצאה מן האפלה. „אין צורך בזה" —

„הנה את באמת מחבבת את ידידך ה„גרינגו" — קולו נשמע מכוער. „את יודעת איך זה, מאריה. זונה הנהנית מתחבולותיה לא שווה כלום. אבל ייתכן שלא תיהני ממנו לאחר שחואן יעשה לו סימן". השתמטתי מידו הכופה של חואן ונסוגותי אל אמצע הרחוב. חואן ניפנף כלפי בסכינו. הנה נתקלתי בבליטה ברחוב ונפלתי על אחורי. חואן מעלי בסכין מונף, תמונה נחמדה, שהופסקה על־ידי הופעת ניידת משטרה בקרן הרחוב. אור פנסים נפל על להב הסכין. חואן קפץ אל שער אחד הבתים. נשמע קולה המצרים של משרוקית ויריות פילחו את דממת הלילה. חואן נעלם כאילו בלעה אותו האדמה. מאריה צעקה. אחד מאנשי הסיור, לבוש בגדי חאקי, עזר לי לקום. התחיל לערוך בכלי חיפוש אחרי נשק... שמעתי: „אמריקנו ?" — הנדתי ראש והודיתי לאל שאכן אני אמריקני.

תחנת המשטרה היתה מבצר, שקי חול נערמו באדני החלונות ולפני השערים לשם הגנה בפני „אנשי החאקי" של קאסטרו, שהיו עורכים התקפות פתע על צריפי צבא ותחנות משטרה כדי להשיג נשק ומדים של כוחות באטיסטה. אנשי צבא לבושי חאקי בתגור מלא, רבים — תת־מקלעים בידיהם, הסתובבו שם. את מאריה הובילו אל משרד המפקד. שאלתי את השומר שלי אם מותר לי להשתמש בטלפון. הוא משך בכתפיו.

חולצות חאקי לשחקן

„אונו מומנטו", אמר. „מומנטו" זה נמשך שעה תמימה, ואז הוליכוני אל המפקד, גבר כרסתן בעל עיניים קרות ושפם, שעישן „סיגריטה" שחורה. הוא דיבר אנגלית והשיבותי על השאלות הפורמאליות לשמי, תכלית שהותי בקובה ובית המלון שבו אני מתאכסן. עובדת השתייכותי לצוות המסריט את סיפורו של המינגווי עשתה עליו רושם. שאלתי אם אוכל לצלצל למלון ולומר ליו, ה„בוס" שלי, שיבוא אל תחנת המשטרה. ברוב אדיבות קישר אותי עם המלון ועם יו. הסברתי ליו את המצב והוא הבטיח לי לבוא מיד. בשעה שהמתנו ליו, הסברתי את יחסי עם מאריה וכיצד הגיעו הדברים להתנגשות עם חואן. המפקד התייחס באהדה. „דברים כאלה קורים לפעמים. היה לך מזל שלא יצא יותר גרוע". הנה הביאו את יו ואני שמחתי שיכולתי לשבת בצד ושהכדור עבר ליו. יו הביע חשש פן יתפרסם הדבר. המפקד הרגיעו: שום טובה לא תצמח מפרסום מקרים כאלה. יו הביע רחשי תודה והערכה בשם האולפן. האם יש צורך בעוד משהו ? עלינו להיות במקום ההסרטה לפני עלות השחר. המפקד לבש ארשת דאגה. יש עוד כמה שאלות. הוא הסביר. ימי צרה פקדו את קובה. קומוניסטים וטרוריסטים סוציאליסטיים מסיתים את האוכלוסיה בנסיון לערער חוק וסדר. יש הכרח לנהוג בחומרה כלפי אנשים כאלה ואוהדיהם. כל עזרה שנוכל להושיט לממשלה תזכה להערכה. יו משך בכתפיו. „אבל מפקדי היקר, אנו אנשים בלתי־פוליטיים לחלוטין. כיצד ייתכן כי יהיו לנו קשרים כלשהם עם אנשי קאסטרו ?" „הופתע, סניור וילסון", אמר המפקד קדורנית, „באיזו קלות מסתננים הם לכל מיני מצבים ומנצלים אותם לטובתם". הוא פנה אל המזכירה, שרשמה בקצרנות כל שנאמר, ונתן לה איזו פקודה. היא יצאה מן המשרד וכהרף עין חזרה ובידה קופסה מעוכה ושמה אותה על שולחן המפקד. מן הקופסה שלף המפקד חולצת חאקי. „אתה מכיר את זה ?" — שאל את יו. „זו חולצה", אמר יו באדישות; „חולצת חאקי". הוסיף בשוויון נפש עוד יותר מודגש. „כן", אמר המפקד. „היא שלכם — היא ועוד שישה תריסרים כאלו".

יו הבין. „מניין לעזאזל לקחתם אותן ? אנו מחכים שבוע תמים לבואן מארה"ב! הן חלק מן התלבושות של מיסטר טרייסי !" — „תלבושת ?!" — המפקד לא האמין למשמע אוזניו. „שישה תריסרים חולצות — תלבושת בשביל שחקן אחד ? סניור וילסון, בקובה מכירת חולצות חאקי ולבישתן היא עבירה חמורה על החוק ! ואף־על־פי־כן אתם מזמינים לא חולצה אחת או שתיים אלא שישה תריסרים מן החולצות הבלתי־חוקיות האלו לשימושו של שחקן אחד ויחיד ! יתירה־מזו, אנו מגלים שהאיש שהזמין את החולצות הללו עומד במגע עם יצאנית שהסרסור שלה, בשם חואן באראטה, הנו אוהד של קאסטרו שזה עתה חזר משהות של חודש ימים ב„כפר" — שם סגינהור לשהיה בהרים לשם קשירת קשר עם הטרוריסטים ! איננו טיפשים גמורים, סניור וילסון !" —

שעתיים תמימות היו דרושות ליו וילסון

כדי להוציאנו מתחנת המשטרה. ואפילו אז היה צורך לטלפן אל הקונסול האמריקני כדי לפתוח בפנינו את הדלתות. בלי חולצות החאקי שנחשבו לאיום על בטחון המדינה. הצו בדבר חולצות החאקי הוצא כדי למנוע מן המהפכנים השגת חולצות כאלו, שהיוו חלק ממדיו של צבא באטיסטה ושאנשי קאסטרו השתמשו בהן, בפשיטות הבזק שלהם, לשם הסוואה. יו ואני נוכחנו לפתע לדעת ש„שמח" במדינת משטרה זו. האוכלוסיה בוערת באש ההתנגדות למשטר, סוכני משטרה שורצים בכל מקום. בכל מקום הוקמו מחסומי דרכים. עצירת משאית התלבושות שלנו והחיפושים שנערכו בה לבשו לפתע דמות מאיימת. יריות לסירוגין בלילה לא נחשבו עוד כזיקוקין די נור, „אסירים נמלטים" צולמו במקום שם נהרגו, עודם נתונים באזיקים, ותמונתם נמחקה מן המהדורות המאוחרות יותר. חנוונים החזיקו מתחת לדוכן קופות למגביות למען קאסטרו — בשביל מטבעות שלקוחות שכחום במחכון. כל זה התרחש לעינינו כל הזמן. פרשת חולצות החאקי היתה רק הטיפה האחרונה בהמחשת המצב.

מאריה נעלמה. קונסואלו סירבה לשוחח איתנו. לאחר־מכן נעלמה אף היא. אי־אפשר היה לעשות דבר. מלאכת הסרט נשלמה ואנו נפגשנו בבאר למסיבת־פרידה. טרייסי והמינגווי שתו בצוותא, כאשר השחקן מפגר ללא תקוה אחרי הסופר. לפתע התחיל טרייסי למתוח ביקורת על „הזקן והים": שיעמום נורא! גרוע מזה — סנטימנטאליות מעוררת בחילה. מקרה טריוויאלי מנופח מעל לכל מידה; יתרונו היחיד של הספר — שהוא קצר. כל סופר — בלי המוניטין של המינגווי — שהיה כותב ספר כזה היה מתקשה למצוא לו מו"ל. המינגווי הקשיב — מעוניין לכאורה יותר במשקה מאשר בדברי טרייסי. והנה הפסיק את השחקן באמצע משפט: „שמע־נא את הקרחן הזה עם הפה הגדול! בחייך לא הגה רעיון מקורי משלה. תמיד למד בעל פה — ולאו־דווקא היטב — שורות שנכתבו למענו, שיחק תפקידים שאחרים יצרו בשבילו. עכשיו הוא חכם — גם בכוס — ומתיימר למתוח ביקורת על דברים שלעולם לא יבין, אפילו יחיה אלף שנים. טרייסי, אתה כל־כך מחוסר תקוה שצריך לאהוב אותך! החובבן הגדול ביותר בקולנוע — משחק את התפקיד של סאנטיאגו! אני משוכנע שהסרט יזכה לשיא של הצלחה קופאית. סאלוד, חתיכת זבל שכמוך !" —

המינגווי יצא מן הבאר, רגליו נוקשות מרוב שתיה. הכנסנו את טרייסי לתוך מונית והבאנוהו לבטח הביתה, לזרועותיה של קאתי שלו. יו ואני חזרנו ברגל. בלילה הניחוח התחמים. השעה היתה חצות אך הרחובות המו מרוב חיים. המשחקים בבתי־הקזינו היו בעיצומם, המסעדות מלאות עד אפס מקום. אורות ומוזיקה וצחוק. „הבט היטב הורי — אמרתי לעצמי — בוודאי לא תראה כל אלה שנית". מה צדקתי! קאסטרו עלה לשלטון ב־1 בינואר 1959 והמשטר הישן מואסא מעל־פני האדמה.

תסכול העם ומשבר ההנהגות

התסיסה הפוליטית היא עובדה. אפשר לתמוך בתנועות המחאה או להתנגד להן — אי אפשר להתעלם מהן. כדי לקבוע עמדה נכונה לגביהן לא די לשאול את מנהיגיהן לאן פניהם מועדות ומהו המצע של השינוי אליו הם חותרים. תנועות המחאה קמו על רקע תסכול העם בישראל במלחמת יום הכיפורים ולאחריה. רק הבנה נאותה של שרשי התסכול וחומרתו תאפשר מסקנות נאותות לגבי התוצאות הפולי־טיות הצפויות מהתסיסה הנוכחית.

מאת ראובן שפירא

התסכול והמחדל

קל נוח מאד להסביר את תחושת התסכול שהו־לידה את תנועות המחאה במחדלים של ערב המלחמה ובמלחמה עצמה. בכל אמצעי התקשורת הירבו לדוש בכך, וגם ראשי תנועות המחאה נזקקים להסבר זה. לי נראה שהסבר זה הוא חלקי בלבד. בסופו של דבר, לאחר קרבות קשים וקרבנות יקרים מאד, ניצח צה"ל במלחמה והשיג הישגים אשר דחפו את המצרים להסכים לדברים שלפני המלחמה סירבו להם, הישגים שהביאו את הסורים לזעבה. אין ספק שהיה מחדל חמור בהערכה המודי־עינית ובעקבותיו איחור חמור בגיוס המילואים, וכתוצאה מכך גיוס חפוז שהצבא לא היה רגיל ומוכן לו. גם במהלך הקרבות היו מחדלים ובזיונות, אך תופעות כאלו היו גם במלחמות קודמות, ומה שהשתנה למעשה זו הפרופורציה שבה נתפסו התופעות, יותר מאשר התופעות עצמן. הפעם כל חייל שנותר ללא מעיל־רוח הפך ל„מחדל", ואילו במלחמה קודמת זה היה נחשב לחלק מהבאלאגן הרגיל של הארגון הענק ששמו „הצבא". שוני זה בתפיסת התו־פעות הוא כמובן תוצאה של התסכול החמור שגרמו המאו־רעות במלחמה ולאחריה.

ודאי שהמלחמה גרמה לתסכול חמור, כיוון שהציפיות היו שונות לגמרי ממה שהתרחש במציאות. היתה ציפיה לנצחון צבאי מהיר וקל, משהו דומה לתדמית שיצרו למל־חמת „ששת הימים" אלבומי הנצחון ו„סיפורי הגבורה", בהם קשה לגלות שבמלחמת ששת הימים ובהתשה שלאח־ריה איבדנו מספר לא קטן בהרבה של קרבנות משבמלחמה האחרונה. היתה ציפיה לכשלון מדיני ערבי מתוך אי הבנה מוחלטת למשמעות שבעת הבידוד המדיני שהצליחו הערבים והרוסים ליצור סביבנו, ומתוך אי־הבנת השינוי שחל בשוק הנפט. היתה ציפיה למלחמה קצרה שלא תגרום שום שינוי משמעותי בגיאות הכלכלית וברווחה שהביאה למרי־בית אזרחי המדינה, ובוודאי שאף אחד לא לקח בחשבון אפשרות של גיוס ממושך ל־5 חדשים ויותר.

הפער העצום בין הציפיות לבין מה שהתרחש למעשה גרם כמובן לתסכול חמור, וככל שמתבררות יותר העובדות על המחדל של ערב המלחמה — התסכול מחמיר. למרות זאת נראה שעומק תחושת התסכול ההמוני מוסבר רק אם בוחנים גם את המציאות החברתית בישראל טרם יום הכיפורים.

הרווחה והתסכול

המציאות הישראלית לפני יום הכיפורים היתה מציאות של חברת רווחה ללא כל ציפיות למלחמה „בעשור הקרוב", כפי שאמר דיין. למרות שלמעלה מ־25% של המשאבים הופנו לצרכי בטחון, היתה עליה מתמדת ברמת החיים הממוצעת, תעסוקה מלאה וגיאות כלכלית. יתר על כן: אם בשנים 71' ו־72' נמדדה עליית רמת החיים באחוזים בודדים לשנה, הרי בשנת 73' הואץ הקצב ובתשעת חדשיה הראשונים עלתה רמת החיים ב־10%; זהו קצב מהיר ביותר אף במושגים של חברות צריכה מערביות, שעומס ההוצאה הבטחונית בהן נמדד באחוזים מעטים בלבד. הציפיות התרכזו איפוא בעליית רמת חיים, בעליית סטאטוס, והן היו גבוהות מאד — בהתאם לקצב הגבוה הכללי.

מובן שלציפיות הגבוהות בכל הציבור יש בכל שכבה משמעות ממשית שונה, אך בכל שכבה היתה ציפיה לעליה מהירה ברמת־החיים, לרווחה, לעליית סטאטוס. ודווקא הרגשה כזו מולידה את מספר המתוסכלים הגדול ביותר! בכל שהדבר נשמע פרדוכסלי, הרי במבט שני זה נהיה מובן: את האווירה, את רמת הציפיות, קובעים אלה שרמת חייהם עולה מהר יותר מהממוצע, עליהם מתפרסמים, מהם לומדים איך „להתקדם בחיים", הם מכתיבים את רמת הציפיות של הרבים שאינם „מתקדמים" כמותם. במלים אחרות: במצב של עליית רמת חיים מהירה, רמת הציפיות נוטה להיות גבוהה ביותר והפער בינה לבין המימוש המעשי — גדל. התוצאה היא: ריבוי גדל והולך של מספר המתוס־כלים בחברה.

תופעה זו נחקרה והוכחה ע"י פסיכולוגים חברתיים כבר בימי מלחמת העולם השניה, במחקרים שנערכו בצבא האמריקני. השאלה שעמדה בפני החוקרים היתה השפעת קצב הקידום על שביעות הרצון של החיילים. הם השוו שני חילות — חיל האוויר והמשטרה הצבאית, כשבחיל האוויר קצב הקידום מהיר ביותר ואילו במשטרה הצבאית — איטי למדי. התופעה המעניינת היתה, ששביעות הרצון מקצב הקידום היתה רבה יותר דווקא במשטרה הצבאית, מקום שם היה קצב הקידום איטי יותר; בחיל האוויר, בו קצב הקידום היה מהיר יחסית, הביעו החיילים אי־שביעות רצון מקצב קידומם! לאחר שבדקו היטב את כל הממצאים הגיעו החוקרים למסקנה (שאומתה אח"כ במחקרים אחרים), שככל שקצב הקידום היה נמוך יותר כן גם רמת הציפיות לקידום היתה צנועה יותר ותואמת את הסיכויים הממשיים, ועל כן שביעות הרצון היתה רבה. כאשר קצב הקידום היה מהיר יחסית, נטו הציפיות לעלות מעל ומעבר לסיכוי הריאלי, ומכיוון שלא נתממשו הרי היה תסכול ושביעות רצון נמוכה.

ישראל של טרום מלחמת יום הכיפורים דמתה למקרה האחרון: העליה המהירה של רמת־החיים טיפחה ציפיות שהמריאו מעל ומעבר לכל סיכוי ממשי אצל רבים, רבים. אי־התממשות ציפיות אלו, גם בלי המלחמה (וגם לפני המלחמה!) הולידה ציבור נרחב של מתוסכלים שציפיותי־הם לא התממשו. „הפנתרים", למשל, הם אחת התוצאות של מצב זה, וכששר האוצר מוכיח שרמת החיים של השכ־בות הנחשלות עלתה, הרי צדקתו אינה משככת את התסכול הנובע מציפיות גבוהות יותר שלא מומשו.

אינדיקטור אחר למצב זה היו משאלי דעת הקהל מלפני המלחמה. הללו הצביעו על נטיה לירידה בתמיכה במפלגות השלטון („המערך"), אם כי כמובן באופן מתון יותר מהמפולת שחלה לאחר המלחמה. לירידה כזו במצב של גיאות כלכלית ותעסוקה מלאה אין הסבר אחר מאשר התסכול הנגרם מהפער בין הציפיות הגואות למימושן הצנוע.

הרווחה כשלעצמה אינה גורמת לתסכול — את התסכול גורם קצב מואץ של עליית רמת־החיים, קצב מואץ של שיפור הרווחה, המוליד ציפיות שמעל ומעבר לו, אצל חלק מהאוכלוסיה לפחות. יש לזכור שלכל ממוצע יש אלה שמעליו, וביניהם ודאי חלק שמשיג אף יותר מציפיותיו. הללו מכתיבים את רמת הציפיות של רבים אחרים, שבהכ־רח נותרים מתוסכלים, כיוון שתמיד ישנם אלה שנותרים מתחת לממוצע.

תסכולי הגיוס הממושך

הרבה נכתב על פרשת החלוקה הבלתי־שווה של נטל המלחמה בין המגוייסים לבלתי־מגוייסים, על כן מיותר להרחיב בנקודה זו. ברור שכל מקרה של בחור הכשיר לשירות ששוחרר חודש לאחר המלחמה (או שלא נקרא אליה כלל!) הוא גורם תסכול חמור למי ששמשרת ברציפות 5 חדשים בקו הקדמי. מבלי להצטרף לאלו המאמינים שניתן להשיג שוויון מלא בנטל, ברור לי שניתן היה לעשות הרבה יותר בתחום זה. אך כיוון שזו הפעם הראשונה (מאז מלחמת השחרור) שישנו גיוס ממושך כזה לא היתה המנהיגות הבטחונית ערה ומוכנה לכך, ונכשלה בטיפול בנושא. אי־השוויון בנטל הגיוס הממושך גרם תסכול למרבית המגוייסים, ולמיעוט שנפגע באופן חמור מבחינה כלכלית — גרם תסכול חמור במיוחד.

פחות נכתב על התסכול הנגרם על ידי הפגישה שמפגיש הגיוס הממושך אנשים משכבות חברתיות שונות. יש כאן שני סוגי תסכול: האחד הוא תסכול הציפיה לשוויון בתג־מול על מילוי תפקיד צבאי דומה, מאחר שהגמולי־אים קשורים במשכורת האזרחית, הרי שני מגויסים באותו תפקיד צבאי מקבלים תגמולים שונים, והויתור של אנשי־פחות מבורך לוותר הוא שונה לגמרי; חלק ממשפחות המגוייסים לא נפגע כלל ואילו אחרות נפגעו באופן רציני;

אך חמור מכך הוא התסכול הנובע מעצם המפגש של יוצאי שכבות חברתיות שונות. לכאורה, מה טוב יותר לאח־וות העם, להרגשת השוויון, מאשר שכולם משרתים באותם תנאים, כשווים עם שווים? למעשה, וההיכרות והמפגש הממושך של יוצאי שכבות חברתיות שונות גורמים תסכול ליוצאי השכבות החלשות בכל המקרים של הבדלים קיצו־ניים ברמת חיים. אין הידיעה — על קיום שכבה חברתית בעושר רב — דומה למפגש עם נציגיה. המפגש הוא שוויוני באופן (לשוני דרגה), אך דווקא כאן מתבררים הפערים הקיצוניים בין השכבות החברתיות השו־נות. אמנם לא כל גודל הפער נהיה מוחשי לנפגשים, אך גם מה שמסתבר די בו כדי לגרום תסכולים חמורים ליוצאי שכבות חברתיות חלשות. אם יוצר הצבא תחושת שוויוניות כשהמפקד הוא משכבה חברתית נמוכה מפיקודיו — הרי במקביל הוא מתסכל כאשר יוצא שכבה נמוכה לומד את „עובדות החיים" על השכבות המבוססות והאמידות במדינה ישירות מהמפגש עמהן. כשמתברר שהפער אינו תוצאה של כשרון, של הישג אישי, אלא של הורים שהגיעו עשר שנים מוקדם יותר לארץ — כמובן שתוצאת המפגש היא תחושת תסכול.

המשמעות הפוליטית של התסכול

ההיסטוריה יודעת לספר כיצד מצבים כאלו של תסכול המוני הביאו לתסי־סה ולשינויים פוליטיים רבי משמעות. כיוון השינויים הוא שונה: בגרמניה הביא המשבר הכלכלי הקשה של ראשית שנות ה־30 לעליית הריאקציה לשלטון, ואילו בארצות הברית צמח ממנו ה„ניו־דיל" של רוזבלט, שהיווה צעד ברור קדימה הן להבטחת מינימום קיום למובטלים הן במאמץ להשיג תעסוקה מלאה יותר במשק.

הפסיכולוגיה חקרה ומצאה מקרים בהם תסכול מוליך לנסיגה לאותן התנהגות ילדותי יותר, פרימיטיבי יותר, מה שקראו הפסיכולוגים „רגרסיה". אך גם הפסיכולוגים לא הוכיחו שכיוון השינוי בהתנהגות הוא בהכרח רגרסיבי, ריאקציוני, ובמיוחד יקשה עליהם לנבא מה תהיה התגובה לתסכול של אנשים מבוגרים על סמך מחקרים בילדים ועכברים.

מה שעולה מהמחקר הפסיכולוגי הוא הצורך של האדם המתוסכל לשינוי בכיוון של אופני התנהגות מוכרים, מנוסים כבר, שהציפיות לגביהם ידועות היטב והתממשותן — מובטחת. אצל הילד מובן שהברירה היחידה היא רגרסיה לשלבי התפתחות קודמים, אך אצל האדם המבוגר ייתכן שדווקא בעבר היו אופני התנהגות מתקדמים יותר, מהם חלה נסיגה וכעת, בהשפעת התסכול, תהיה חזרה בכיוון מתקדם יותר.

בפוליטיקה של מדינת ישראל בתקופת גולדה—דיין היו אלמנטים לא מעטים של חזרה לימי בן־גוריון כשה„תרגילים" למינהם, ובייחוד גישול הבדואים בפיתחת רפיח, מזכירים תופעות דומות באיקרית ובירעם, ואופן קבלת ההכרעות מזכיר את פרשת ההחלטה על קיביה (שיומנו של משה שרת מעלה מחדש את חומרתה בימים אלה). אך טבעי שהריאקציה לתקופת הכריזמה של דיין תהיה במידה מסויימת חזרה על הריאקציה לתקופת הכריזמה של בן־גוריון, וכשם שבראשית שנות ה־60 היתה תנועת „מן היסוד" תנועת התחדשות מתקדמת, כן יש סיכוי שתנועות המחאה יתגבשו לתנועת התחדשות מתקדמת.

אם התסכול נובע מהאכזבה שהנחילה מנהיגות כריז־מטית, הרי המחאה נגדה מוליכה לגיבוש מנהיגות רציונלית. אם הכשלון הוא של מכתיבי התכתיבים היושבים על הגוש — הרי יש סיכוי שכל חלקי תנועת הפועלים יסכימו שה־אלטרנטיבה היא אחדות דמוקראטית. אם התסכול נובע מחוסר תחלופה במנהיגות — יש סיכוי למסר רוטאציה ולהורים דם חדש לעורקי המנהיגות המסתיידת (בשלטון ובאופוזיציה גם יחד!).

אם יש תסכול מצבא שאיבד את אופיו העממי, השוויוני, מתופעות המראות על חדירת אידיאולוגיה של צבא מעמדי — הרי יש סיכוי לריאקציה ברוכה לאופי העממי, שאפיין את הצבא מהפלמ"ח ועד צה"ל של 67'. אם במשך שש שנים היה רימום ופיאור כל מה שקשור בצבא והתאפשרה הסתאבותו הניכרת — הרי הביקורת כיום יש לה סיכוי למנוע הסתאבויות נוספות בעתיד, ורק מניעת ההסתאבויות תחזיר את האמון.

קשה יותר לצפות כיצד התסכול מהפערים שנפערו בחברה הישראלית ישפיע על תנועות המחאה, קצת קשה לקוות לריאקציה לימים השוויוניים יחסית של היישוב שקדם למדינה, שעמד במאבק קשה בהרבה ממלחמת יום הכיפורים וניצח בו. תנועות המחאה באות מהיישוב הוותיק והמבוסס, ועם „פנתרים" ספק גדול אם תהיה להן שפה משותפת. עם זאת, מי שאומר צבא עממי יכול להגיע גם לומר עם אחד בלא פערים חריפים. מי שאומר יותר דמוק־ראטיה יכול להגיע ולומר מינימום גבוה יותר של השכלה ובתי־ספר טובים יותר גם בשכונות העוני, כתנאי להשתת־פות דמוקראטית של כל העם. יש סיכוי מסויים שתנועות המחאה יהיו גם בתחום זה גורם לשינוי חיובי. אך כמובן שסיכוי אחרון זה מותנה באלמנטים שינהיגו אותן.

המשמעות הפוליטית של התסכול עשויה להיות חיובית. הסימנים עד כה מראים על כיוון חיובי של פעולת תנועות המחאה. השאלה הגדולה היא, כיצד תתפתחנה תנועות המחאה ומה יהיה יחס הגומלין בינן לבין המנהיגות המצויה במשבר.

על כך במאמר אחר.

1 + 1 = 1

מאת מאירה אליאש

„לא אעשה שום פשרות אמנותיות" - מצהיר רוני ניניו העושה צעדים ראשונים בעולם הסרטים

זה היה בפורים של לפני שבע שנים. בין המוני החוגגים ברחובות ת"א הסתובב נער צעיר, בר־מצווה, עם מסרטת קולנוע של 8 מ"מ בידיו. התרוצץ בין התחפושות העליזות וצילם וצילם.

עברו שנים, היום הנער — רוני ניניו — הוא בן עשרים, חייל בצבא ישראל. מאז אותו סרט קצרצר על חגיגות פורים, הספיק לביים ולצלם ולערוך עוד כמה וכמה סרטים, שזכו להערכת אנשי מקצוע ולפרסים. למד „קולנוע" בקולג' ניו־יורקי, שהה בארה"ב במשך שנתיים. על שני נושאים אלה — סרטיו וחייו בארה"ב — בקשנו לשוחח עם רוני.

TAKE IT BROTHER

„הגעתי לניו־יורק עם אמי, שנשלחה לשם מטעם הסוכנות־היהודית. הייתי לפני סיום לימודי התיכו־ניים, ועד שנכנסתי לקולג' היה לי קשה מבחינה חברתית" — מספר רוני — „החברות שם סגורות מאד, ולחברה הישראלית לא רציתי להיכנס, מפני שחשבתי שכדאי להכיר את האמריקאים ותרבותם. לא שהחרמתי את היש־ראלים, אבל העדפתי להכיר עולם חדש. לקולג' מגיעים אנשים מכל מיני אומות ומקומות. זה בכלל לא שינה לאיש אם באתי מישראל או מסין. „הנטר־קולג'", בו למדתי, היה נפלא. התרכזתי בלימודי קולנוע, והאנשים שם היו כל־כך פתוחים, נהדרים, תמיד מוכנים להקשיב. אפילו אנשים שרק למדתי איתם היו חברים טובים. בכלל, לדעתי האישית הנוער האמריקני יותר משוחרר ופתוח מאיתנו, הישראלים. קיים שם מין קשר בלתי אמצעי בין אנשים, שאמנם לעתים קרובות הוא שטחי בלבד. אם אתה יוצא, למשל, לקונצרט גדול (כדוגמת וודסטוק), תמיד תמצא אלף חברים שיתנו לך לאכול ולישון באוהל שלהם, אבל זו לא ידידות עמוקה. אצלנו הקשר הבלתי אמצעי הזה כמעט לא קיים. אני לא חושב שצעיר או צעירה בארץ יחייכו אלי ברחוב ויברכו אותי לשלום, בלי להכיר אותי, סתם מפני שזה נחמד".

רוני מייחס את השוני באופי הנוער לתנאי הלחץ בהם אנו חיים, ולבגרות ולרצינות היתרה של הישראלים קודם זמנם. הוא מסתייג בחריפות מהכללת כל הנוער האמריקני והגדרתו כ„נוער משוגע שמעשן סמים ולא יודע מה הוא מבקש מחייו". לדבריו, יש שם אנשים רציניים הלומדים או עובדים, בדיוק כמו שיש מיליונים אחרים שהולכים בטל ומתנהגים בקלות דעת, ואין לעשות הכללות.

על סמים הוא מספר שיש הפרדה גמורה בין „סמים קשים", כהרואין, לבין עישון מריחואנה שהוא חלק מ„תרבות הנוער". נראה לו שיוצאי הדופן שם הם לא אלה המעשנים סם זה, אלא אלה שעדיין לא ניסו... הבעיה היא למצוא את הגבול הדק בין עישון מריחואנה מפעם לפעם, לבין הידרדרות לסמים „קשים" יותר, ולדעת רוני, רוב הנוער יודע את הגבול, ואין הצדקה להדביק לו תדמית שלילית שאינה מדוייקת.

תופעה חדשה, שרוני התוודע אליה בארה"ב, היא הגזענות. לדעתו, ההפרדה בין כושים ללבנים בולטת אפילו בקרב הנוער. הוא חושב שדווקא הכושים, עם גאוות „הכוח השחור" שפיתחו להם — הם הגורם להפרדה זו. הם מתרכזים בקבוצות נפרדות ולא נוצר מגע בינם לבין הלבנים. „לפעמים אתה רואה במבט זועם אחד של בחור כושי שהוא שונא אותך, ואז למה לך לשבת לידו בכלל?"

רוני חושש מהכללות, אבל נדמה לו שחלק גדול מה־כושים מתנהג בגסות. מתבלטים, מדברים בקולניות, מת־נהגים בצורה חיצונית מאד. קשה היה לו למצוא את האנשים הרגישים ביניהם. וכשמצא — יצר איתם קשר: „הכרתי בחורה כושית אחת, שהיתה חברה בארגון „קרישנה", אבל בעוד שהיא רצתה למשוך אותי לארגון ההוא — אני רציתי להתיידד איתה, להכיר את עולמה, מפני שבני אדם מעניינים אותי והיא מצאה חן בעיני. העובדה שהיא היתה כושית, לא שינתה דבר ביחסינו כבני אדם. וזה בדיוק מה ששמחתי לגלות..."

רוני עצמו הוא כהה עור, כהה עיניים ושערו מקורזל. האם נתקל באנשים שחשבוהו לכושי והתנהגו בהתאם? רוני מחייך: „לפעמים חשבו שאני פורטוריקני, ופעם אחת, כושי נתן לי ברחוב עתון גזעני של אחת התנועות הכושיות, ואמר לי: „Take it ,brother!".

הסרט יצא משעמם

לפני שחזר ארצה כדי להתגייס לצבא, ערך רוני, לבדו, טיול באוטובוס לרוחב ארה"ב, עד קליפורניה. הוא הכיר נופים חדשים, ונדהם לגלות שבארץ אחת יש כל־כך הרבה סוגים של אנשים ושל צורות חיים. ארה"ב היא ענקית, ורק חלק ממנה בניינים גבוהים וצפופים. „עד היום" — הוא מספר — „יש עיירות קטנטנות עם אורח חיים כמו זה המתואר בסרט „הצגת הקולנוע האחרונה", עד היום, מחוץ לניו־יורק, במרחק כמה שעות נסיעה, יש מקומות עזובים לגמרי, הכוללים עשרה בתים ותחנת דלק אחת, שממנה מתפרנסים התושבים..."

רוני ספג את האהבה לאמנות כבר בילדותו, מהוריו העוסקים שניהם בתחומי אמנות. אמו, חנה בן ארי, היא תסריטאית ועורכת תכניות בטלוויזיה, היא כתבה את התסריטים של „עוולה", „גיוס 66־67", ובמשך כחמש שנים היתה אחראית על מדור הדראמה ברדיו, ואביו של רוני הוא הבמאי אברהם ניניו.

וכך, עוד לפני עשר שנים החל רוני, בעידוד הוריו, לעסוק בתחום שהוא מייעד לו כמקצוע לחיים — עשיית קולנוע! עם זאת הוא מתעניין גם בתיאטרון, „אפשר לומר שזה במשפחה" — מחייך רוני, במשחק — „יותר מבחינת הבימוי — כי לדעתי, במאי צריך לדעת את הטכניקות של השחקנים, כדי שידע איך לעבוד איתם".

ובמוסיקה — „אני מנסה להלחין. אבל יש לי עוד הרבה ללמוד ולהשתלם בזה".

בפחות מעשרים שנותיו, הספיק לעשות כבר כמה סרטים קצרים, שהאחרונים בהם בעלי רמה מקצועית מפתיעה, לגבי גילו ונסיונו. „אני חושב שברגע שמישהו עובר מהסרטת המשפחה לעשות משהו שיהיה בו קצת סיפור — הוא כבר מנסה לעשות קולנוע..." וכך מוצאים אנו את הנער בן ה־13 מצלם את חגיגות פורים בת"א.. את הסרט הקצרצר הזה ערך לבדו, ואף הוסיף לו מוזיקה עליזה.

כשבגר מעט, נעשה חבר ב„קולנוע לנוער" (אגודה המעודדת בני נוער לעסוק בתחום זה ע"י מתן עזרה טכנית והדרכה של אנשי מקצוע), ובמסגרתה עשה שני סרטים קצרים על ילדים חרשים־אלמים, כשאחד הסרטונים מוזמן ע"י מנהלת מוסד מיח"א, המטפל בילדים אלה.

בכתה י"א בגמנסיה „הרצליה", ביקש לעשות סרט במקום עבודה שנתית כתובה. הדבר אושר. ורוני הכין סרט העוסק בבחור המנסה לבטא עצמו בפני קהל דמיוני ונכשל בכך. גם הסרט עצמו היה כשלון חרוץ, לדברי יוצרו, והוא גם מנתח את הסיבות לכך בכנות וחופשיות: „תסריט גרוע. סיפור לא מפותח דיו, חוסר קשר ביני לבין השחקן, ואחרי העריכה הסרט יצא משעמם. אבל זה היה שיעור טוב בעריכה. ולמדתי הרבה מהשגיאות של עצמי".

אסימונים לנערה זרה

רוני היה מיואש. המועד שנקבע לסיום העבודה השנתית התקרב, ולא היה בידו סרט שניתן להגישו לביקורת. ואז פרצה, למזלו, שביתת־המורים המפורסמת, והוא עשה סרט חדש שנקרא „1 + 1 = 1", ועסק בבעיות נפשיות חמורות של בחור צעיר, הבורח לאורך כל הסרט מפני זוג רגליים. לבסוף מתברר שהוא בורח מפני עצמו... רוני מודה שלקח על עצמו סיכון גדול בדרך בה הכין את הסרט. מחוסר־זמן, עבד בלי תסריט והעלילה פותחה ע"י אילתורים באתרי הצילום עצמם. לבסוף קיבל הסרט ציון גבוה בבית־הספר, ואף זכה בפרס הראשי בתחרות הארצית של „קולנוע לנוער" באותה שנה.

אחר־כך נסע לחו"ל ועשה עוד ארבעה סרטים, שבכולם מסייעים לו ידידים שרכש שם, בניו־יורק, אם ע"י צילום או משחק, ואם ע"י השאלת ציוד טכני. כאן התוודע למסרטת ה־16 מ"מ ומאז הוא משתמש רק בה.

הסרט הראשון שעשה שם נקרא "TOKENS", כלומר: אסימונים, שבעזרתם נכנסים לרכבת התחתית בניו־יורק. „הרעיון נולד כשישבתי פעם ברכבת הזו, האפורה, המלוכ־לכת, והתחנות שלה, בעיקר בלילה, מאד עצובות". הסרט מספר על בחור היושב בתחנה, ליד בחורה זרה, ובדמיונו הם יוצרים קשרי ידידות ואהבה הדוקים, וכך הוא מוצא עצמו מנשק לנערה זרה, על ספסל התחנה, כשזו קמה בכעס ונעלמת לה, בהשאירה אותו לבדו.

הסרט השני הוא איור מצולם לשירם של „החיפושיות": „היא עוזבת את ביתה", והוא נעשה בעיקר כתרגיל עריכה. המגרעת שלו היא בהיעדר אינטרפטציה מקורית. במבט לאחור מצטער רוני שלא ביים את הסרט כשהנערה העוזבת את ביתה היא, למשל, תינוקת בת שנתיים...

הסרט השלישי צולם במסגרת קורס לבימוי בקולג'. הוא עוסק בשני בחורים המנגנים בגיטרה ב„גן כיכר וושינגטון" שב„גריניץ' ווילג'". „בקיץ באים לשם בכל יום ראשון ובשבת כמה חבר'ה ומנגנים, כשמסביבם מתאספים אנשים, וזו אווירה נהדרת של אחווה אנושית", הוא נזכר בנוסטלגיה. „אבל לנו יצא לצלם דווקא לקראת החורף, ולמרות שירד גשם, התאספו שם אנשים".

טרגדיה קל יותר

בסרט האחרון — והטוב שבכולם, לדעת רוני — הנקרא „אינקומוניקדו" (חוסר קומוניקציה), הוא מספר על בחור שבא לניו־יורק, ומנסה ליצור קשר עם אנשים ללא שום הצלחה. הוא מבקש מאנשים שיושיטו לו יד, עזרה, וכסמל — הוא נמנע בקנאות משימוש באחת מידיו. לבסוף מישהו מאלץ אותו להשתמש גם ביד זו והוא מבין שאיש לא יעזור לו, אם לא יעזור לעצמו תחילה..

כשחזר ארצה, הציג רוני את כל סרטיו ב„סינמטק", כשבכל שבוע מוצג אחד מהם לפני הסרט הארוך של אותו ערב. הוא מצטער שלא התאפשר לו לשמוע תגובות של הקהל הרחב, מפני שמאד היה רוצה לשמוע חוות דעת וביקורת. לדעתו קולנוע הוא אמנות להמונים, והוא מקווה שסרטיו יגיעו לאנשים רבים ככל האפשר. רוני רואה בבימוי קולנוע את מקצועו לעתיד, ויודע שיהיה עליו להת־פרנס ממנו, נזהר מלהביע דיעות קנאיות, האופייניות לאמנים צעירים. „אני לא מהצעירים שאומרים: לא אעשה שום פשרות אמנותיות" — הוא אומר. „הקולנוע משקף את החיים, ואני מאמין שסרט עם סיפור טוב, דיאלוג טוב ומשחק משובח — יכול לדבר לקהל הרחב גם אם הוא עומד על רמה אמנותית סבירה". רוני מקווה להתמנות בעתיד עם במאים כדויד לין („הגשר על הנהר קוואי") וג'ון שלזינגר („קאובוי של חצות"), העושים סרטים טובים, המיועדים לקהל הרחב, ולא רק לקומץ חסידים מושבעים.

בסרטיו הוא עוסק וימשיך, כנראה, לעסוק, בעיקר באפיזודות אנושיות, בבני אדם. ובסיפורים שהוא מצלם, רואה הוא בעיקר את הצד העצוב.

„אני חושב שקל יותר לעשות טרגדיה מאשר קומדיה. אולי לכן כל הסרטים שלי עצובים. ואני שואף ליום בו אעשה משהו מאד מצחיק". או, בהצלחה!!

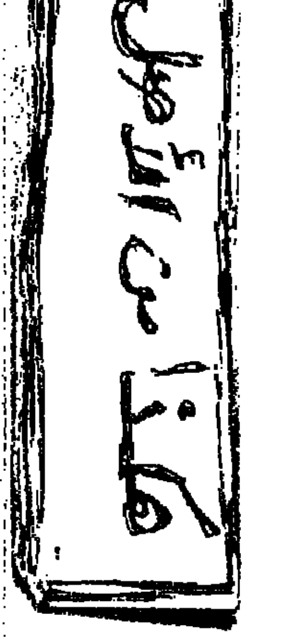

פשוט מטעמים הומאניים

יוסי קאנץ

חנה, חנה בא הקיץ.

חנת האביב בעיצומו.

מדי פעם בפעם מעתיק את מקומו „סאפארי-השביתות", מן הכותל אל הרחבה שמול משרדי הממשלה וחוזר חלילה.

פרצופים חמורי סבר.

פרצופים שובבים.

סיסמאות שונות.

אלה צועקים להתרחב, האחרים להצטמק, רוצים שינוי, רוצים חילופים.

ושוב, לא רוצים שינוי, לא נסיגה, וכך הלאה.

לכולם יש חברי כנסת פרטיים „בלתי-מוחלפים", לקשט בהם את האירוע, הללו באים, מצטלמים, מזדהים, עושים „פוזה", זורקים כמה משפטים רדיופונים.

תיאטרון השביתה ממשיך.

עושים דיאטה נגד נסיגה.

דוברם — לא השכיל מן המשמנים הנערמים על גופו, וזאת הזדמנות טובה להיפטר מכמה קילוגרמים מיותרים.

חוג שומרי משקל זה מבטיח לא להפסיק את הדיאטה, עד הנסיגה, ...„עד הלא נסיגה".

לב של זהב, עיר של זהב.

באותה עיר נולד סרט טלוויזיה, „מדוע לא הופצצה אושוויץ".

מיסמך רב ערך, כביר בפשטותו, תעודה יוצאת מן הכלל.

היתה זו הזדמנות נדירה, עבור אלו אשר חזו בהקרנתו בערב-השואה, לעשיית-חשבון נפש בזעיר-אנפין.

חשבון עם עצמו, בליבו, בנפשו. אחר-כך בוקר אחד הופיעה בבנייני הטלוויזיה אשה קטנה וביקשה לחזות שוב בסרט, אמרה שנידמה לה כי זיהתה את ילדה ואמה, אשר אבדו לה.

האיש שהפיק את התעודה נעתר לה ברטט („כדאי להזכיר את שמו — חנינא אמוץ") פשוט, מטעמים הומאניים.

נדמה לי כי נדירים המעמדים מסוג זה.

היא מזהה אותם, את אמה, את בנה הפעוט, את הצעיף בו כיסתה את בנה, רגע לפני אובדנו.

היא פוגשת אותם בפגישה האחרונה לפני האל, ובעקבות אותו אל, באים לישראל הטמפלרים, כת של גרמנים אשר גורשה מארץ-ישראל בשל דבקותה לנאציזם, ואנחנו מקבלים את פניהם, מטעמים הומאניים.

הם מסיירים — כעבור 30 שנה — בארץ ישראל, ממנה גורשו לכל הרוחות, והם מוצאים את בתי-העלמין שלהם.

איזו אירוניה — אוספים את מתי-המשפחה שלהם, מבתי-קברות נקיים ומסודרים.

כעת „מותר" להם כבר לשוב ולהתקבץ.

מותר להם לחזות בסרט אשר אנו, למען ההסטוריה כמובן, מפיקים אותו באולפן אחר.

מטעמים הומאניים כמובן.

סרט על הטמפלרים בארץ-ישראל, כת מעניינת המאמינה במקדש. אין בסרט צעיפים, אין שאלות. יש הסטוריה, יש אלוהים.

שני סרטים, שני מפיקים. ארץ אחת, ערים של זהב.

ככה סתם. ענינים הומאניים.

אולי בארץ אחרונה לפני האלוהים.

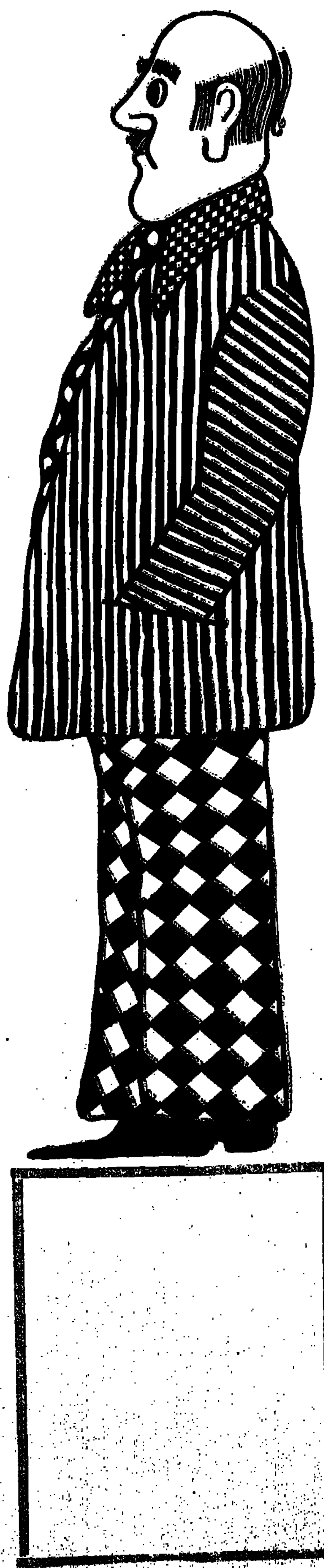

שנורקל

יגאל גלאי

כשעברתי לתומי השבוע במובלעת שבין דיזנגוף לקרן-קיימת נתקע לי במפתיע חץ בגב. בשארית כוחותי האחרונים, תוך כדי גניחה איומה, הסתובבתי לאחור ועיני הנעצמות הספיקו להבחין בשבט ברברים קטנים (בעלי גובה ממוצע של מטר וחצי) מבית-ספר „גרץ", המקיפים אותי בשירה פראית מקפיאת דם.

„ל"ג-בעומר" — הספיק ללחוש לי הזקן הגוסס, שהיה מוטל לידי, כששני חיצים תקועים בחזהו.

— אני מבין — הירהרתי וראשי צנח על הקרקע. הפראים השאירו את אהרל'ה שישמור על השבויים, הלכו לפינת אדם-הכהן והדליקו שם מדורה ענקית עם באטאטות ובצלים שרופים.

ציץ (הפעם הבחירה היא אישית) שלמה (אלוף, מיל.) להט, שעבר אף הוא לתומו במקום, הניס את אהרל'ה ושיחרר אותנו בלחיצת יד ידידותית.

הלכנו לקופת-חולים, שמנו יוד ואחר-כך ראינו בטלוויזיה את מושיענו איש-החוק במערבון הנפלא „ציץ נגד רבינוביץ".

ל"ג בעומר הוא חג אכזרי.

שיר שלפני המלחמה, כשאמרו עלינו דור-המייסדים שאנחנו אפסים, שלא עושים כלום למען המולדת. כתבתי אז את „נאום תשובה ציוני, ככר-דיזנגוף 1973". מה אתם רוצים, לא ידעתי שתהיה מלחמה, כמו כל מי שהיתה לו קונצפציה.

לא לחשנו אהבים.
לא ירינו ברובים.
אין לנו תעודת-בגרות.
הכל אבוד.

לא בכינו בדממה.
לא חרשנו אדמה.
לא לחמנו לחירות.
הכל אבוד.

לא הקמנו שום גדירות.
לא נישקנו נערות.
לא קיבלנו כל מרות.
הכל אבוד.

לא ידענו מחרשה.
לא מצאנו שביל גישה.
תמיד תעינו בניווט.
הכל אבוד.

לא היתה לנו ברירה
אז הלכנו חזרה.
מאומה לא קרה.
פשוט טעות באזהרה.
טעות של שטות
כי ממילא הכל אבוד!

דוד הנרי

לזר

דוד הנרי שלנו חמוד ומתוק,
דוד הנרי שלנו נוסע רחוק,
בבוקר נוסע בערב הוא שב,
מודיע שאין שום שינוי במצב.

דוד הנרי שלנו הוא פלא ממש,
ישן שעתיים, נראה כמו חדש,
עם שחר ממריא לו ותכף חוזר,
על אוכל גרוזיני הוא לא יוותר!

דוד הנרי שלנו, כפי שפורסם,
הבוקר בשבע פיהק בקול רם,
בשבע ורבע שתה כוס חלב,
ברבע לשמונה הטיל את מימיו.

דוד הנרי שלנו יודע הכל,
דוד הנרי מבחין בין ירוק לסגול,
ואם רק נלחץ את דוד הנרי לקיר,
ישאיר לנו ארץ בגודל סביר!

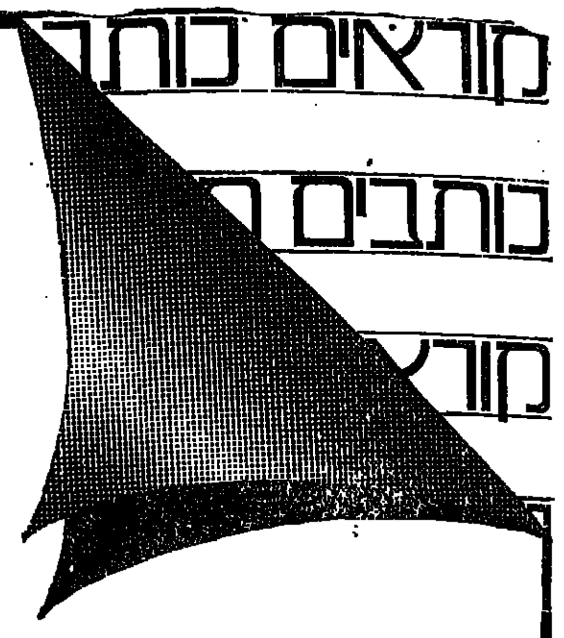

א. ג.

הנני נדרש להגיב במרצות על המשפטים האחרונים שבמאמרו של מרדכי אבישי (חותם מס' 18, 3.5.74).

מבין אני שמר אבישי אינו כל כך מתמצא במתרחש בכנסיה הקאתולית ובשינויים שהתחוללו בה בשנים האחרונות. אבל לדעתי לאחר כנס הוואתיקן II הביטוי „טיפות אופיום להמונים על ידי השלטון והכנסיה", כבר אבד עליו הכלח.

אפילו דפדוף חטוף באגרות הרשמיות פרי מחשבתם של יוחנן ה־13 ופאולוס ה־6 ילמדו על הדאגה העמוקה על עתיד האנושות ותפקיד הכנסיה הקאתולית כגורם דתי, חברתי, וחינוכי בתוכה (ז.א. האנושות).

מי לא קרא ושמע על התסיסה החברתית בדרום אמריקה, למשל, שבה מעורבים כמרים ונזירים כאשר מקור השראתם הוא הברית החדשה ו...קארל מרקס (ראו בהקשר זה, למשל, הכתובים של הכמר הקולומביאני קמילו טורס וכן הספר של ווקרי „תיאולוגיה ומהפכה", איטלית 1969).

הבישוף הברזילאי הלדר קמרא עומד בפני סכנת יום־יומית של כלה ועינויים בגלל ביקורתו המתמדת על המשטר ועמדתו האיתנה לצדם של הפועלים; בכלל אפשר לתאר את הכנסיה הברזילאית ככנסיה לוחמת במשטר הרבה יותר מאשר היא תומכת בו ונתמכת על ידיו.

בספרד בזמן האחרון חשמנים ובישופים קמו לאחרונה נגד משטר פרנקו על רקע דת ומדינה, ורק חבל לדעתי שהתערבות הוותיקן מנעה בעד התנגשות פנים אל פנים.

על כל פנים חלף יומם של בישופים וסתם קתולים אומרי „אמן" ללא היסוס והדור לכל היוצא מרומא. אדרבא, הגיע תורם של הנוצרים החדשים, השואלים, המתווכחים, דורשי השינויים וה־אירגון — הם נוהרים אל כל בוני התבל, עוזרים, מדריכים, מחנכים, הם מלבישים אמונתם במעשים. לא בשבילם חזון „העוגה בשמיים" — הם עושים את העוגה כבר היום באפריקה, באסיה ובדרום אמריקה — האמונה אשר איננה מובילה להושטת יד עוזרת לזולת באשר הוא, אמונה בטלה היא.

פרנסיס משפה, מטולות

ברצוננו למחות בכל תוקף על הכתוב בטורו האישי של לזר „מדעים מדויקים" (הקטע מתמטיקה), אשר התפרסם במוסף „חותם", מיום 3.5.74.

כיצד ניתן לאדם לפרסם דברים בלתי אחראיים כאלה. חסרי טקט בצורה משוועת, אשר, ללא כל ספק מרתיחים ליבו של כל אדם בעל מצפון במדינה זו.

תגיע הזמן שהמערכת תיתן ליבה לדברים המתפרסמים בעיתונה ואשר מורידים את ערכה לאין שיעור, בעקבות הדפסת דברי חוצפה אלה.

ללזר ברצוננו לומר — תשתפר.

בכבוד רב,
עפר, רון ואריאל תבל

בגליון „חותם" מה־3.5 ש.ז. נתפרסם פיליטון מאת לזר „מדעים מדוייקים". קטע ראשון — במתימטיקה — הוא מסיים:

„אילו נהרג במלחמת יוה"כ אחוז דומה (למספר חיילים שלנו, שנהרגו במלחמת השיחרור) היה מספר האבידות מגיע ל־0.85X2,500,000 שהם למעלה מ־20 אלף! אז מה הרעש?"

ספקולאצית מחשבתית כגון זו, אפילו היא באה מצד פיליטוניסט מוכשר, אינה אלא זוועה מסמרת שיער. חבל מאוד, שחברים שלנו נגררים אחר בולמוס הכתיבה של עתוני ישראל, המתאמצים לדלות סחי ורפש מאוצר הדמיון, כדי לתאר מחדל טראגי, שקרה לנו לאחרונה.

אברהם אורין
שער־העמקים

כל שהתכוונתי בקטע „מתימטיקה" הוא לפתח בצורה סאטירית רעיון לא מקורי, לפיו מספר האבידות במלחמת השחרור היה גבוה בהרבה מזה שבמלחמת יום הכיפורים ובכל זאת היתה אז הרגשה שונה לחלוטין. כל נסיון לקשר בין רגש ובין נתונים מספריים סטאטיסטיים, נראה בעיני גס וציני במידה לא מועטה וזאת ניסיתי להעלות על הכתב. נראה שלא תמיד כך הובנתי.

לזר

הופיע
ספרו השלישי
של
יהודה שביט
שירים בתהו הגוף
עקד

תמיהני, כי גם ידידי צבי וולובסקי, שאת רשימותיו החינניות אני קורא בהנאה, לא תפס את עיקרה של המהפכה התרבותית הגדולה בסין (ראה „קונפוציוס על הכוונת", חותם 18 (125) מ־3.5.1974). לא צריך להיות סינולוג מובהק כדי לדעת נאמנה, כי כוונת המהפיכה היא לשים סכר לתוצאות המהרסות של חלוקת העבודה החברתית, המפלגת את האנושות בין עובדי־הרוח ועובדי־כפיים. חלוקת עבודה זו היא שגרמה להיווצרות מעמדות, לניצול, דיכוי והשפלה מצד מעמדות עליונים בנחותים מהם.

תורה זו היא פרי רוחו הגאוני של קארל מארכס, יישם אותה בצורה עקיבה מאו צה־טונג וכן גם מומשה בצורה קיצונית בסין העממית. במהלך המהפיכה הסינית חלה לא־פעם נסיגה בהגשמת התורה בחיים.

חזרה לימי ייאנאן

בימים שגברה ההשפעה הסובייטית על מדיניות סין, התפתח מישקה של זו לפי הדגם הסובייטי. כך היה בתקופת תוכנית החומש הראשונה (1954—1959). בפיסגת השלטון המדיני נמצא אז ליו שאו־צי. שנים נמשכה התמודדות בין שתי אסכולות ולבסוף הכריע הקו של ייאנאן, כלומר זה שהדריך את המהפיכה הסינית בשנות ה־30 של המאה ועד להשגת העצמאות ב־1949.

משקמת הרפובליקה הסינית העממית ונוצרו דפוסי מימשל, החל תהליך טבעי של ביורוקראטיזאציה ופערים חברתיים. נגד זה לחם מאו צה־טונג, שייצג את נאמני המהפיכה הסינית בכל שנות ה־50 והכריע את המאבק בראשית המהפיכה התרבותית הגדולה בשנת 1966. זוהי מהפיכה נגד ביורוקראטיה, נגד פערים חברתיים ובראש־וראשונה: חינוך ליחס של כבוד לעבודת כפיים ולמיזוג בין עבודה גופנית ורוחנית. נוסד בית־ספר לקאדרים בשם „ה־7 במאי", מבוסס על מחצית עבודה ומחצית לימודים. מיזוג זה הוכנס בכל בתי־האולפנא ובתי־הספר הגבוהים והאוניברסיטאות. לעבודת כפיים יוצאים מלומדים, פרופסורים של אוניברסיטאות, מוזיקאים, מדענים ו־אפילו חוקרי אטום מכובדים. לאיסוף אורז יוצאים בקיץ מפקינג שמונים אלף אנשי רוח. רק עלילת זדון היא כשכותבים, כי כל זה נעשה מתוך כפיה. צר לי, שלאיוולת זו נותן יד גם מחבר הרשימה הנדונה. יש עדויות למאות ואלפים, כי גל של התלהבות פוקד את העם הסיני בבואו להגשים את רעיונו הגדול של מארכס בדבר סתימת שלושת הפערים הגדולים בחברה האנושית: בין עיר וכפר, תעשיה וחקלאות, עבודה רוחנית וגופנית. רעיון גדול זה בהתגשמותו — זה עיקרה של המהפכה התרבותית.

הקונפוציוניזם מנציח משטר של פער

אם כן, למה יצא הרוגז על קונפוציוס? לפילוסופיה שלו השפעה עמוקה על תרבות סין, סין העממית לא התנכרה למורשת של תרבות סין העתיקה. מספיק לקרוא את שיריו של היו"ר מאו. אופייני הדבר, כי בשעה שצ'יאנג קאי־שק חיסל את הרפואה הסינית המסורתית, את האקופונקטורה (דקירות מחטים) ומוכסיבוסטיון (חימום בעשבים), חזרו לשיטות הרפואה העתיקות מייד עם הקמת הרפובליקה העממית, לרפואה זו היתה קרבה והיא מתפשטת על פני ארצות המערב ה־תרבותיות. מלומדי סין לא יכלו לעקור משורש את התרבות הסינית, שהיא כולה מעוגנת בפילוסופיה של קונפוציוס. אולם המהפיכה נתקלה בעובדה מכרעת, שפילוסופיה זו שוללת לחלוטין את עקרון־היסוד של המהפיכה, המתגלם במיזוג בין עבודה גופנית ורוחנית. אין המהפיכה יכולה להשלים עם תורה המנציחה את הפער המעמדי. קונפוציוס ומנציוס מלמדים, כי „עובדי הרוח שולטים ועובדי הכפיים נשלטים" וכן „מי שמצטיין בתלמודו יכול לשמש פקיד ממשלתי".

משום כך צריך היה להתמודד עם הפילוסופיה הזאת ע"י תפיסת השור בקרניו. אין זה עניין למאמר או ספר. בסין שואפים להחדיר את התודעה המהפכנית לרחבי העם, על כל שדרותיו. הם עושים זאת בסבלנות, ביסודיות ובהתמדה. הפילוסופיה של הפער ושל שלטון האינטלקטואלים ניתקפה בתפיסותיו המדיניות של ליו שאו־צי. ולכן כורכים את שמו עם קונפוציוס.

צ.וו. מספר על הפילוסוף הישיש פנג יו־לאן, שחזר בתשובה ומתח ביקורת על קונפוציוס. הוא אינו מספר לנו על הכתוב שני דפים לפני המאמר, המצוטט על־ידו, בנאמר של מזכיר בריגאדה באחת הקומונות במחוז שאנטונג, באותה חוברת של „פקינג רביו". המחבר צין יי־טי, מספר על נוער אינטלקטואלי יבא לבריגאדה שלהם, כדי לעבוד יחד עם האיכרים כל עבודה קשה.

הזכות להתקומם

דברים אלה אנו קוראים גם אצל אותו פילוסוף פנג יו־לאן, בראיון עם ק.ט. פאן עורך Social Praxis .1.2.1973. פנג מסביר, כי הוא מוצא במארכסיזם ש„אין הצדקה לדיכוי ולניצול ויש זכות להתקומם" (עמ' 132). משימת הסטודנטים לפילוסופיה היא לאחד את התורה והמעשה. סטודנטים למדעי הטבע רוכשים נסיון מעשי בבתי־חרושת. סטודנטים במקצועות הומאניים — להם כל החברה היא בית־חרושת. הם הולכים לבתי־חרושת ולקומונות, עובדים יחד עם פועלים ואיכרים, מחנכים את עצמם מחדש, משתתפים באסיפות עם אנשי העם, כדי לעזור להם וגם כדי ללמוד מהם (עמ' 134).

מנהיגי ברית־המועצות מכונים בפי הסינים „רביזיוניסטים" בגלל מישטרם הבנוי על פער סוציאלי עמוק בין שכבות שונות ובראש־וראשונה בין עובדי כפיים ועובדי רוח. עשרים מיליון ומעלה אינטלקטואלים ובעלי מקצועות חופשיים נהנים בברית־המועצות מתנאי חיים עדיפים, והם מהווים את הבסיס שעליו נשענת העילית השלטת. אין אנו רוצים לחזור על הטראגדיה של ברית־המועצות — מסבירים הסינים. אולם השכבה השלטת צמודה למשטר המקיים את זכויות־היתר שלה. כאן יש לתפוש את מקור הניגוד החזיתי בין שני ענקי הסוציאליזם. כאן טמון האינטרס המשותף של שכבת העילית הסובייטית עם אנשי הרוח במערב הקאפיטאליסטי. שני המחנות לא יוותרו על זכויות היתר שמעניקים להם המשטרים בארצותיהם. קבלת ה־השקפה הסינית פירושה גדיעת הענף שעליו הם יושבים, הרס הבסיס של שלטונם ורווחת חייהם.

כל מי שנוח לו במשטר, המקיים פער מעמדי חברתי יציב ותמידי, נפגע ע"י רעיונות המהפיכה התרבותית הגדולה, המתחוללת בסין. אין לבוא בדרישות מוגזמות של אובייקטיביות מצד כותבי ספרים ועתונות בברית־המועצות וארצות המערב, שכן אדם קרוב לעצמו, הם לא יחבלו במעשי ידיהם. אולם מה שאין לקנות מהם, אפשר לבקש ממחבר המאמר שלפנינו. הוא חבר קיבוצי. אני מכירו כחלוץ ואיש מגשים. אך מקרה של טעות ואי־הבנה יכול היה לגרום לכך, שהוא יקלע לבין חבורת המלעיגים על אחד המאורעות ה־מופלאים ביותר, המתחולל מול עינינו.

יעקב הורבין

(סוף מעמוד 5)

מפני לחצים לוויתורים מרחיקי־לכת. אם ה־דינאמיקה החיובית תימשך, ואנו צריכים לע־שות כמאמץ שאמנם כך יהיה, נצטרך לשקול מחדש אילו עובדות הינן קבועות ואילו יש לשנות כדי להשיג הסכם יציב יותר. נפשי אינה עם ה„יונים" הצחורות, הסבורות ש־„התקפלות" מהירה תקדם את השלום. באותם גבולות שאנו רואים אותם כחיוניים, אני בעד יצירת עובדות נוספות מתוך ידיעה כי למען השלום אין להעלות שיקולי יוקרה.

בימים אלה מתנהלת הפגנת ושביתת־רעב של „אנשי רוח". אני חייב לחזור על טיעוני משכבר הימים, כי לא ראיתי רבים מאלה ה־מייצגים את התנועות הללו בין מתיישבי רמת־הגולן. חלקם הגדול נלחם על יישוב הגולן, הביקעה וסיני, ישר מרמות גוש דן, מן המרכז ומן ה„ספרי" שלו. לא ראיתי שתנועות אלה יצליחו לחנך לערכים של הגשמה עצמית, אי־שית, חוץ מההיסטריה שהם מלבים מדי פעם בפעם.

יוצא־מן־הכלל הוא הקיבוץ הדתי כדורש ומקיים. את אנשיו אני מכבד גם אם אני חולק על דעותיהם. אדם מסתכל על מפת הארץ ושואל את עצמו: איזוהי אותה תנועה התי־יישבותית גדולה שמר בגין וחבריו הקימו בארץ הזו? הלא שנים ארוכות היתה התי־יישבות כצנינים בעיניהם. עכשיו הם באים לגרוף הון פוליטי, ויש בכך מנה גדושה של צביעות ואחיזת־עיניים. לבי לבי למתי־יישבים, ההולכים שולל אחריהם.

מדינת ישראל נמצאת באחת מתקופותיה הקשות מבחינה חברתית פנימית ומדינית. כדי להיחלץ ממצב זה, אנו זקוקים למנה גדושה של פתיחות מחשבתית, יושר לב וצלילות הדעת!

שיכון עובדים מציעה דירות בערי הפיתוח

שיכון עובדים. בתיאום עם משרד השיכון
מציעה למכירה מבחר של דירות בערי הפיתוח.
לכל משתכן תינתן משכנתא לא צמודה
בריבית נמוכה לתקופה ארוכה.

טבריה
* אחוזת כנרת. למועמדי משרד השיכון 3 חדרים 70 מ"ר *

עפולה
* דרך מרחביה, למועמדי משרד השיכון 3 חדרים 70 מ"ר *

מנחמיה
* 4 חדרים 88 מ"ר *

לוד
* נוה זית 3½ חדרים 84 מ"ר * 4 חדרים 96 מ"ר *

אשדוד
* רח' עוזיה, 3 חדרים 79 מ"ר * רח' עוזיה, 3½ חדרים 89 מ"ר * רח' קרן היסוד 3 חדרים 83 מ"ר *

אשקלון
* שכ' ברנע 3 חדרים 68 מ"ר *

באר שבע
* דרך אילת 3 חדרים 70 מ"ר * דרך אילת 2 חדרים 65 מ"ר *

פרטים והרשמה במשרדי שיכון עובדים: תל־אביב, רח' לה־גוארדיה 58, טל' 30721
* חיפה, רח' החלוץ 43, טל. 660915 * באר־שבע, רח' מצדה, בנין „מרכז הנגב" טל' 78542
* אשדוד, רח' רוגוזין 12, טל. 31890 * טבריה, מרכז בעלי מלאכה, טל' 20287

מאת מיכל סנונית

הכי פשוט, הכי יקר

כיום האופנה היא — להתלבש פשוט. כך מקובל על הכל, ובעיקר על הצעירים (חלקם צעירים נצחיים). לפני 20 שנה לחיות ילד(ה), פירושו של דבר מבחינת האופנה היה לקנא באם ה„מוגנדרת" בשמלות ובעדיים ובצבעי־פנים.

ובכן, מאז נתהפכו היוצרות, ונתהפכו הטעמים. כיום שיא־שיאי הגינדור — הוא ללכת פשוט, מרושל, מחוה, אפילו מטולא. אבל לך תתחכם עם יצרנים. נוכחו לדעת שכך — ומיד המציאו את הבגד ה„פשוט", והרי הוא היקר מבין בגדי העונה. למשל: הג'ינס (אגב, הפופולאריות שלו הגיעה לשיא באירופה בשנה שעברה, וכעת הוא נמצא בירידה. כלומר, מכנסי הג'ינס הם אמנם נצחיים, אולם כל בגדי הלוואי לצדם, או במקומם, תופסים שוב את מקומם). הג'ינס, עד כמה שהוא סמל לפשטות, לחברמניות, וכיו"ב, נמנה עם המכנסיים היקרים ביותר. או חולצות הודיות, או סנדלים עם סוליות חבלים. הללו ממריאים לגבהי מחירים (לעשירים לא איכפת, וה„עניים" גם כן יכולים להרשות לעצמם, מסתבר) למרות שעושים רושם של צנועים בתכלית. עממיים.

א־פרופו עממיים. זוכרים את אופנת הכפר של העונה שעברה? בדים מנוקדים, משובצים או פרחוניים בדוגמות „כפריות" מכווצות, ומתרחבות. וזהו הסגנון הצועני, והוא נשאר פופולארי גם בעונת אביב־קיץ זו (בתמונה למעלה משמאל). בד הכותנה, היפה לדוגמא זו, נשאר אף הוא אופנתי, והוא מהלך ברחובותיה של לונדון. גם בישראל ניתן לפוגשו תדיר.

הנעליים והסנדלים נתעדנו מעט השנה. הפלטפורמות אמנם קיימות עדיין, אולם מרבית הסוליות גבוהות ודקות יותר (עדיין לא דקות!). כיסוין במקרים רבים מבד עבה וצבעוני, והחבלים מעטרים את הסוליות (בתמונה מימין). הדגמים המוצגים כאן הוצגו בפרנקפורט אך הם נפוצים ואפנתיים מאוד כבר גם אצלנו.

ואחרון חביב: גונאר־לארסן, בית אופנה זה תכנן את בגדיו לחורף 1979(!) עם עין אחת סגורה. זוהי אופנת משה דיין לשנה הבאה. כנראה אין בית לארסן קורא עיתונים. לעת עתה התחזיות היא בדבר שינוי אופנה, אם לא בשטח הביגוד כי אז בשטח הפוליטיקה. ייתכן שברחובות ישאלו ילדים את הוריהם בחורף הבא: אמא, למה שמת רטיה על העין? או: מי זה בלבוש משה דיין...

מה הולך?

קולנוע 74

זה שמו של דו-ירחון חדש מיסודו של המכון הישראלי לקולנוע. מכבר יש הרושם שכמעט בכל שטחי האמנויות מפגרת העתונות המקצועית בישראל אחרי ההתפתחות בפעילות עצמה. ייתכן שהדבר נובע מן הסלידה מן ה„פילוסופיה", המאפיינת אמנים שלנו. אלם זה בלי ספק מזיק, כי פירושו סגירות מול התפתחויות וצמצום הדיון לביקורת חשוטפת בעתון היומי. להוציא את שבועון „הקולנוע", שאינו אלא רכילות לנערות טפשעשרה, קיים רק „קלוזאפ" של האוניברסיטה התל-אביבית בכלי ביטוי רציני בענייני קולנוע.

„קולנוע 74" ערוך על ידי נחמן אינגבר, ישעיהו ניר וסבר פלוצקר. החוברת הראשונה, הערוכה בצורה גראפית נאה למדי (רק מחירה מרקיע שחקים — 8 ל"י זה קצת מוגזם, לא?), עוסקת באסתטיקה, בהיסטוריה של הסרט וגם בבעיות אקטואליות כגון הקולנוע והמלחמה. ראיון עם קאקויאניס מחד ועם נסים דיין על סרטו הראשון „אור מן ההפקר" מאידך גיסא, פרקים בתולדות הקולנוע הישראלי, הנושא היהודי בקולנוע הסובייטי — אלה רק אחדות מן הכתבות הכלולות ב-130 עמודי הגליון.

המכון לקולנוע מוציא גם חומר טוב להפצה בעת הקרנות בחוגי חובבים בדמות „דפים לקולנוע". כל חוברת על סרט אחר, ובה חומר הסברה וחומר רקע על יוצריו. בלי ספק גם זו פעולה חינוכית חשובה ביותר.

מתוך סרטו של נסים דיין „אור מן ההפקר"

אחד משלושה „ואן"

אחד מסעיפיו הפחות ידועים של הרומאן שלנו עם הולנד הם „חילופי האמנים" בשטח המחול. בלי קשר להסכמים על קשרי גומלין של תרבות, פועלים כמה וכמה רקדנים ישראליים בלהקות ההולנדיות ואילו משם באים אלינו כוריאוגראפים ורקדנים. כך רוקדים עתה בהולנד שני רקדני „בת־שבע" לשעבר גבי בר ויאיר גולדשטיין, ב„בת־דור" בולט בכשרונו והופעתו הבימתית ברם מורבורג ההולנדי, ועתה הגיע אלינו אחד משלושת הכוריאוגראפים החשובים של אותה ארץ קטנה ונחמדה, הלא הוא מנהלו של הבאלט הנדרלאנדי הלאומי — רודי ואן־דנציג.

יש לו מבט תכלת־תמים („אל תדאג, הוא יכול להיות שד ממש!" — אומר עליו מי שעבד עימו לא פעם), ואחי בחו האמיתית נשארה, לדבריו, הסגנון הקלאסי, אף שיצר לא מעט גם בשטח המודרני. ראשיתו של הבאלט ההולנדי בלהקה אותה ניהלה במשך שנים רבות סוניה גאסקל, בה רקד רודי מאז 1952. השלישיה הראשית של יוצרים בשטח הכוריאוגראפיה בהולנד, הלא הם האנס ואן מאנן, טואר ואן סחייק ורודי ואן דנציג עצמו, שלושתם מרבים לעבוד גם מחוץ לארצם. רודי עצמו כבר היה בישראל כאשר בא לעבוד עם „בת־דור" ממש עם היווסדה. עתה הוא מתכוון ליצור עבור אותה להקה מחול שיהיה מבוסס על הסגנון הקלאסי, שחלק מרקדני „בת־דור" בקיאים בו: למוסיקה של שופן, ואלסים ומזורקות, כמובן.

אין זה בטוח שרודי יצליח לסיים את העבודה עד שיהיה עליו לצאת לכנס אנשי ארגון התיאטרון הבינלאומי (I.T.I.) שיעסוק בבעיות תיאטרון המחול, המתקיים בראשית יוני בפולין, כנס אליו הוזמנה גם רינה גלוק שתייצג שם את ישראל. אם לא ייגמרו החזרות ב„בת־דור" עד צאתו, ישוב אלינו האורח מהולנד בקיץ כדי לסיים את המלאכה.

רודי ואן־דנציג

בחוף עין־גדי

שיחה שנקלטה באקראי במזנון עין-גדי לחופי ים-המלח:

בחורה בביקיני לועסת סטייק בפיתה: „סליחה, יש לך אולי מלח?"

מגיש: (מחפש בדלפק ומרים ידיו בייאוש והתנצלות) „מצטער, מלח אין לנו..."

אורי ליפשיץ
הרועה בשושנים

מקודם הלכו מכות על קסטל. אנשים שמישמשו את ציורי הזהב (במוזיאון ת"א) ונוכחו לדעת שזה צבע צעקו „קיטש!" „קיטש!". אחרים, מורעבים לקצת פאר, צעקו „הוד והדר!" „הוד והדר!". גמרו את הוויכוחים על קסטל — התחילו לחישות זעם נוראות על אורי ליפשיץ. אנשים שזכרו לו את סדרות מישגלי החזירים המעוותים, ואת ציורי הפקידים עם התנויות המפתוחות וחרבינוביצ'ים חשופי חקורקבנים והסכיזופרנים, מרוסקי הפרצופים ושפוכי המעיים — רצו לביתן הלנה רובינשטיין לראות ציורים ליפשיציים כמו שצריך. ומה מצאו לתדהמתם? אולמות ענק של מתגוששים גדולים צחי אברים, מקפצים עם שורט'ס-צמודים-טוב-לגוף ועם נעלי אדידאס מכל מיני צבעים. מה זה? האיש אורי ליפשיץ עצמו, — עשרים ושמונה שנים (מיום שיצא לאוויר העולם) ילד רע בגבעת השלושה, עם פסיכולוגים, לא מסוגל לעבוד בענף אחד רצוף, לא עבר בחינה אף פעם, ודווקא קרא את חברית החדשה, וכשמצא סוף סוף שלווה בתור רועה צאן אז „חם" אכלו אצלו גינה שלמה של שושנים — נראה (או יותר נכון נשמע) יושב ביום חששי האחרון בפנים „כסית" ושר בקולי קולות שירי מולדת כמו „האמיני יום יבוא" ו„הרועה בשושנים" וכיו"ב. תמונים הצטופפו על המדרכה בחוץ, הציצו בשעון ושאלו מה זה פה? כבר יום שחרור ירושלים?

אני מת להשתחרר כבר מן הציור „האקספרסיוניסטי" האישי הזה, אומר אורי ליפשיץ, לאחר 10 שנות ציור „מפוצץ" בת"א-ספרד — מאז השושנים. בכלל, אף פעם לא היו לי כוונות אישיות לבקר, להפציץ את החברה או לשנוא. את זה הצופה רואה. אני פשוט מקפיא מצבים מגוחכים של חיים כמות שהם, מצבים מגוחכים זה כשאיש יוצא לגינה, קוטף פרח, נכנס לחדר ושם אותו בצנצנת. אם רואים עיוות או כיעור או מהומה או הרס בציור שלי, זה מפני שאני לא יודע לצייר, אומר אורי ליפשיץ, שלא למד לצייר אף פעם. זה בורח לי. מדוע אני מציג צורים לא מוצלחים? מפני שזה שלב להצלחה. אני, שאני גידול של בית ילדים — כיתבו כך, בית יתומים! — אני מפונק. כן, כן, אני מפונק. אם הציור רע זה מפני שאני אני ואני חלש, האמביציה הורגת את התמונה. כשהציור יוצא טוב אז סימן שהגעתי למעלה מן האישיות שלי. בכלל, מה זאת אומרת להבין ציור או להחליט אם הוא יפה או לא יפה. כשמביטים על פרח חושבים גם כן כך? אני שליח טבע רגיל. שם את הטבע במסגרת. אם אני מביא את עצמי לעצם והנושא אז צורת הציור שלי משתנה, וזאת אמנות גדולה בפני עצמה. להגיע לרמה של הטבע. להסתמכות על חוק הטבע, אור, חום, משיכת האדמה, כמו שזה יוצא. תיקחו את גבעת השלושה (ההורים שלי שם. איזה אבא יש לי! איזה אבא נהדר!) הם הקימו קיבוץ על אדמה חקלאית מצויינת, אז יש להם קיבוץ כזה. קחו את הערבי, הוא חורש דווקא על אדמת סלעים, אז זה מה שיש לו מזה.

אמנות בערד

מרכז התרבות הקהילתי בערד הוא בית מודרני, הניצב בכביש דו־מסלולי מול בית דואר בסגנון הארכיטקטורה המתקדמת. כאשר אתה מביט דרך חלונותיו אתה רואה שהכביש „התרבותי" מסתיים במרחק מטרים אחדים. ממנו ומשם ואילך אין אלא סלעים ואבנים — מדבר יהודה מתחיל ממש מתחת לחלונות. כאילו אין העיר המודרנית והמשגשגת בת 9000 התושבים אלא תפאורה קולנועית.

העיירה ערד כולה נראית כנווה־מדבר הצץ לפתע

בשממה. עיירת־פיתוח, שיש בה פיתוח ואין לה בעיות סעד ומטרדים אחרים המאפיינים מקומות אלה. בבחירות האחרונות הצביעו 98% מתושבי המקום עבור ראש המועצה המקומית — אחוז מדהים (כמו במדינה טוטאליטארית כמעט, להבדיל).

מרגלית בנאי, סופרת, אשתו של בעל בית־מסחר ידוע לתקליטים (שחקנית בימי נעוריה — אם מותר לגלות סודות מן החדר), חזרה לפני שנתיים משהות ממושכת בארה"ב. עכשיו היא תושבת ערד. בניו־יורק גרה, כמובן (איפה גר ישראלי הגון העוסק באמנויות?) בגריניץ' וילג'. מישהו ערך סקר שהוכיח שכל תושב שלישי באותו רובע ניו־יורקי עוסק באמנות ובמלאכת מחשבת. מרגלית גילתה, כאשר החלה מארגנת תערוכה קבועה ליצירות האמנות של תושבי הנגב, שגם בערד וסביבתה מצויים הרבה מאוד אמנים ואומנים. התערוכה „אמנויות המדבר", הנערכת במרכז לתרבות של ערד, היא פרי מאמצים אלה להקים מקום אשר ישמש לאמנים המקומיים כסדנא וכגלריה למכירות.

עולים חדשים, עולים „ישנים" מן המערב ומן המזרח, צייר משבט בדוי, חפצי נוי, תמונות, רהיטים משיש, שטיחים, פסלי חיות מגרוטאות — כל זה מצוי בשפע ססגוני ואי־סדר מלבב באולם התצוגות.

המבקר, (הקונה הפוטנציאלי), אל יחפש כאן משהו „מדברי" דווקא. התערוכה מציגה חתך מייצג למדי של האמנות הישראלית ושל התוצרת „לתיירים". יפים רובינשטיין, עולה מגרוזיה (בעל שם משפחה לא כל כך גרוזיני, אמנם, אבל בכל זאת מגרוזיה), מציג ריקועי־נחושת יפים בסגנון מזרח־אסייני במקצת. ציירת סקוטית, פיונה גיבסון, מציירת על־ידי שימוש באותיות האלף־בית העברי ויוצרת מהן חיות מעניינות.

אולי לא אמנויות המדבר — על כל פנים אמנויות במדבר.

טלוויזיה כללית

יום ו' — 17.5
15.00 משפחת פרטרידג'
15.25 לקראת שבת
18.04 סרט עלילתי בערבית: „עם הזכרונות"
19.45 חדשות (ערבית)
20.05 שיר שבת
20.10 „השבוע"
21.10 „אשר אהבתי" — עם פרופ' בראיין סילבר
22.00 סרט טלוויזיה: — „טרגדיה אמריקאית חדשה"
23.15 חדשות

שבת — 18.5
18.04 ד"ש עם שיר
18.32 חידושים והמצאות
18.45 מוסיקה ושירה (ער)
19.30 חדשות (ער)
20.00 המבדיל בין קודש לחול — „ירושלים עירי"
20.30 מבט לחדשות
21.00 אירונסייד
22.00 מבט ספורט
22.50 בידור חו"ל — „להקת הקצפת"
23.30 חדשות

יום א' — 19.5
17.32 חבורת ברידי
18.00 אות אות אות
18.32 סמי וסוסו
19.00 סרט דוקומנטרי על ירושלים
19.30 חדשות ויומן השבוע (ער)
20.00 עלם ועל מה
20.30 מבט לחדשות
21.00 גנב שכמוך — סדרת מתח
21.50 המלכה אליזבט
23.20 חדשות

יום ב' — 20.5
17.32 חלונות — מגוון על נושאים שונים ומשונים
18.00 מה לראות — שעשועים ותחביבים
18.32 ספורט (ער)
19.17 זרקור (ער)
19.30 חדשות (ער)
20.00 פוליאנה
20.30 מבט לחדשות
21.00 „ירושלים — שירים סביב לה"
21.50 בית המשפט — „אלפיים מטבעות זהב"
23.10 חדשות

יום ג' — 21.5
17.41 סידרת טבע — „שבטי דרום אמריקה"
18.05 סרט קצר עם צ'רלי צ'פלין
18.20 ידידי ברחבי העולם
18.32 תיל האוויר — סידרה דוקומנטרית חדשה
19.00 למשפחה
20.00 מורשה — „בר־מצוה"
20.30 מבט לחדשות
21.00 „קולומבו"
22.15 מוקד
[illegible] חדשות

יום ד' — 22.5
17.32 ידידתי סליקה
17.55 שירי אלף בית
18.00 וולט דיסני
18.32 תכנית חדשה לנוער
19.05 כרטיס ביקור — עם מחמוד ג'מג'ום, קרמיקאי מיפו (ער)
19.30 חדשות (ער)
20.00 האומנות והפרופסור
20.30 מבט לחדשות
[illegible]
21.50 סרט טלוויזיה — איש ווירג'יניה
[illegible]

יום ה' — 23.5
17.32 קרקס
17.40 דקטרי
18.32 סרטים מצויירים —
18.45 „יש לי שאלה"
19.30 חדשות (ער)
20.00 כל־בוטק — מגוון לכל
20.30 מבט לחדשות
21.00 הוואי חמש אפס
21.50 „ניקוי ראש" — תכנית דו־שבועית להומור וסאטירה
22.40 משחק השבוע
23.30 חדשות

טלוויזיה לימודית

יום ו' — 17.5
07.50 סרטוט ט' — חתך מודרג וחצי חתך
08.15 חשבון ז' — חילוק מספרים ממשיים
08.40 פרקי ספרות ז'־ט' — בלדות ב'
09.05 גיאומטריה ו' — הנפח
10.00 ביולוגיה י' — הובלת חמרים אורגניים בצמח
10.40 תכניות לכתות י'־י"ב — בעיות חינוך וחברה
11.30 דני וגיל במסע בלתי רגיל (אמנות)
12.30 תכניות לכתות י'־י"ב — בעיות חינוך וחברה

יום א' — 19.5
07.50 טכנולוגיה ט' — שיבוב מיכני חד־להבי
08.15 גיאומטריה ט' — מקומות גיאומטריים
09.05 אנגלית ח'
10.00 אנגלית ט'
10.20 טבע ו' — מערכת הנשימה
10.45 צרפתית
11.05 אלגברה ט' — מערכת משוואות: פתרון אלגברי
11.25 חשבון ח' — חלק היחידה א'
13.00 סרטוט ט' — חתך מודרג וחצי חתך
13.20 פרקי ספרות ז'־ט' — בלדות ב'
13.40 שח־מט
16.00 „באטיק על בד"
16.22 שחמט שיעור מס' 30
16.42 צרפתית

יום ב' — 20.5
08.15 אנגלית ו'
09.05 חשבון ו' — חילוק בשברים עשרוניים
10.20 אנגלית ה'
11.25 מתמטיקה ח' — חישובים בתבניות פסוק
13.40 בשעריך ירושלים
13.50 רונו שיר — משירי ירושלים
16.00 שירי ירושלים
16.18 אנגלית
16.35 הומיוסטסיס — תבנית במדעי־החיים
16.58 ויחלום — סרט על טעמי המקרא

יום ג' — 21.5
09.05 חשבון ז' — חילוק במספרים ממשיים
10.00 אנגלית ט'
10.20 אנגלית ו'
10.45 גני ילדים — גבוה־נמוך
11.05 גיאומטריה ט' — מקומות גיאומטריים
11.25 אנגלית ז'
12.00 אנגלית י'
12.00 אנגלית ו'
12.20 אנגלית ח'
13.00 טכנולוגיה ט' — משדר־מבחן
13.40 הכרת הארץ — השרון
16.00 מסע הפלאים — על נילס הקטן שטס עם אווזי הבר
16.14 חלוצי אנטארקטיקה — סרט מדעי
16.45 השתלמות מורים

יום ד' — 22.5
08.15 חשבון ה' — חלק היחידה א'
09.05 חשבון ח' — תרגום משפט לתבנית מספר
10.00 אנגלית ט'
10.20 אנגלית ז'
10.45 מסיפורי שפת הנחל
11.05 ביולוגיה ט' — תורשה: החומר התורשתי
11.25 אנגלית ח'
12.00 אלגברה י' — מערכת משוואות ריבועיות
12.20 גיאומטריה ו' — הנפח
13.00 דני וגיל במסע בלתי רגיל (אמנות)
13.20 טבע ד' — סודות מעולם החושים
13.40 פרקי ספרות ז'־ט' — בלדות ב'
14.10 סרטוט ט' — חתך מודרג וחצי חתך

יום ה' — 23.5
08.15 מתמטיקה ח' — חישובים בתבניות פסוק
09.05 חשבון ו' — (סידרה א') — דהרו מוטר
10.00 טכנולוגיה ט' — משדר־מבחן
10.20 חשבון ה' — חלק היחידה א'
10.45 גני ילדים — גבוה־נמוך
11.05 ביולוגיה ט' — איזוטופים רדיואקטיביים
11.25 טבע ו' — מערכת הנשימה
12.00 אלגברה ט'
12.20 טבע ו' — סודות מעולם החושים
13.20 צרפתית
13.40 הכרת הארץ — עיר דוד
16.00 הצמד מריו ומירנדה — שירים בלדות באנגלית

ראדיו

יום ו' — 17.5

רשת א'
08.05 מעדנים מוסיקליים
09.05 מהקלטות התזמורת הסימפונית ירושלים — (סטראו) — מוצארט: קונצ'רטו לבאסון; פרטוש: תהילים; שומאן: סימפוניה מס. 1; קלמן: „מחליף צבעים"
11.15 שידורים לתלמידים
12.05 הקונצרט שלי
13.05 קונצרט צהרים
14.10 לאם ולילד
15.05 קבלת שבת
16.06 המזרח התיכון
17.05 מוסיקה קלאסית כבקשתך — צ'ייקובסקי: קונצ'רטו מס. 1 לפסנתר ותזמורת
18.30 שבועון לספרות
19.05 הטור השבועי
20.05 ניגונים
21.05 קונצרט ליל־שבת — (סטראו) צ'ייקובסקי: „רומיאו ויוליה", פתיחה־פנטסיה; מוצארט: קונצ'רטו בפה־מג'ור ל־3 פסנתרים ותזמורת, ק. 242; ברהמס: סימפוניה מס. 2 ברה־מג'ור, אופוס 73
23.02 [illegible]
23.35 [illegible]

רשת ב'
16.06 מי מפחד ממוסיקה קלאסית
16.30 אנעים זמירות
17.05 [illegible]
18.05 לטעמי
21.05 לקט מתכניות „עד חצות" בירושלים
22.05 אני עושה לי מנגינות
23.15 יעקב אגמון מארח
01.05 עד אור הבוקר

גלי צה"ל
06.05 צלילי בוקר
09.05 ד"ש עם שיר עם אריק גולן
09.55 פינת הסיפור הקצר
10.55 חמים וטעים
11.55 הקולות שמאחורי הסיפור
13.30 העקדה היהודית עם חנה זמר
14.05 משלנו — [illegible]
15.05 משלנו
16.05 טעם המן — תוכניתו של יהורם גאון
17.05 מצוד — תיק משטרה מס' 3945/64
17.55 מה נשמע
18.05 השבוע — יומן גלי־צה"ל
19.05 יום שישי הקצר של דידי מנוסי
20.05 נסיון אישי עם איש מילואים: פושט מדים
21.05 עם זמר אחד — [illegible]
22.05 שעת רצון
23.05 ערב עם יהורם גאון ותזמורת צה"ל
23.55 שיחות חצות — שיחתו של ד"ר תום צור
00.55 גלי־צה"ל — יומן חצות

שבת — 18.5

רשת א'
08.05 שחרית לשבת
09.05 עולם המדע
09.30 חידון מוסיקלי
11.05 המסך עולה — „המוסיקה"
12.05 ראיון החודש
13.05 קונצרט צהרי שבת (סטראו) — באבל: קונצ'רטו ל־7 ברה־מג'ור לחלילית, מיתרים ובאסו קונטינואו; דבוז'אק: סימפוניה מס. 9 אופוס 95 במי־מינור
14.05 לאם ולילד
15.05 מוסיקה קמרית — ברהמס: שישייה מס. 2 לכלי־קשת בסול־מג'ור, אופוס 36
16.05 ואני תפילתי
17.05 רצף מוסיקלי
18.05 חליל במים — מחזי קלוד דביוסי
18.40 רומנסות
20.05 רסיטל — בוריס למוב (פסנתר) — בטהובן: רונדו קפריצ'יוזו בסול־מג'ור; שופן: סקרצו בסי־מינור, פולונז בלה־במול מג'ור, אטיוד בסול־במול מינור, מזורקה בסי־מינור; ליסט: רפסודיה מס. 10; רימסקי־קורסקוב: „מעוף הדבורה"
20.44 פרקי זמרה — עדי צימן (סופראן), יונתן זק (פסנתר), שירים מאת מאהלר
21.05 המבדיל ומלוה מלכה
23.02 [illegible]

רשת ב'
15.30 שירים ושערים
18.05 הנושא בטיפול
18.30 ממגרש הספורט
21.05 משירי העמים
21.45 מוצאי ספורט
22.05 התקליטיה לרשותך
23.15 דורי בן־זאב מגיש
21.05 עד אור הבוקר

גלי צה"ל
08.55 מה נשמע — שידורי היום בגלי־צה"ל
19.05 סנדוויץ' של מצרכים ופזמונים
11.05 אורח לסעודה — עם אורח שזהותו מתגלית תוך כדי התוכנית
12.05 פרשיות — „אחת מס' 1" — פרשת המרגל זורגה
13.05 שאלות אישיות — יעקב אגמון עם פרופ' דן פטנקין
14.05 היום השביעי — שעתיים עם [illegible]
16.05 על נושא אחד — עורך: בנו צור
18.05 בימת רדיו — „אמריקה" מאת פ. קפקא
19.05 מכתב אליך
20.05 כרצונכם
21.05 מסורת, מסורת
21.35 שירים מתוך סרטים ומחזות מוסיקליים
22.05 בוא נדבר — עם נתן דונביץ'
23.05 [illegible] — בלדות סקוטיות ואנגליות
23.55 שיחות חצות — שיחתו של פרופ' [illegible]
00.30 ציפורי לילה

יום א' — 19.5

רשת א'
08.05 קונצרט בוקר — י.ס. באך: סינפוניה בסי־במול מג'ור; היידן: קונצ'רטו בדו־מג'ור לאבוב ולתזמורת; ורדי־ליסט: מחול ודואט מתוך „אאידה", לפסנתר; ורדי: הפתיחה „נאבוקו"; אלבינוני: אדאג'ו בסול־מינור; מוצארט: דיברטימנטו במי־במול מג'ור, ק. 563; מאהלר: „שירי שוליה נודד"; רוסל: קונצ'רטו לפסנתר, אופוס 36
12.35 רסיטל (שידור שני) סונטות, נוקטורן
13.05 קונצרט צהרים
14.10 לאם ולילד
15.05 רדיודע — מבוא לאיסטרטגיה מדינית (ה')
15.30 ספרות למורים ולתלמידים
16.06 מוסיקה ויוות — ורדינה שלונסקי: „שירי נלי זקש"; בציון אורגד: בלדה לכבור־סולו; לוצ'אנו בריו: „סקונצה", לפסנתר; לוקאס פוס: „לא ריעש ולא מהירות"
17.05 מוסיקה ליום ראשון — ביבר: רקויאם; ורדי: שלושה קטעים דתיים
18.05 על אנשים ומספרים
19.25 קלאסי וקל
20.05 מאולמי הקונצרטים שלנו — קונצרט חגיגי מיצירות פאול בן־חיים לרגל יום הולדתו ה־75 — סונטה לכנור־סולו; „לכבוד פאול בן־חיים", וריאציות על נושא של בן־חיים מתוך „נעימה ווריאציות" לפסנתר מאת צבי גנן, אשר בן־יוחנן, יעקב גלבוע, שולמית רן ועמי מעייני; פ. בן־חיים: „נצני הדס מגן־העדן"; פ. בן־חיים: שירי־עם למקהלה מעורבת
21.25 המוסיקה תשובות רבות לה
22.05 המסך עולה — „גם למטורף מותר להתנהג"
23.05 מוסיקה קמרית — מנדלסון: שישיה לפסנתר, כנור, שתי ויולות, צ'לו וקונטרבס — הומל: שמיניה לקלרינית, בסון, קרן, כנור, שתי ויולות, צ'לו וקונטרבס

רשת ב'
16.06 ראשון ראשון חביב ו„פינת הפזמון העברי"
18.45 היום בספורט
21.05 בקשה אישית
22.05 ממני מני

גלי צה"ל
08.53 כוכבים ומסים
09.55 שיחה ירושלמית — עם חני אשד
11.55 שבא נע
13.30 לעולם לא אשכח
14.05 שתים עד ארבע
16.05 נא לצלצל — [illegible]
18.05 רדיוספורט
21.05 [illegible]
22.05 הלילה עם [illegible]
23.53 שיחות חצות — [illegible]

יום ב' — 20.5

רשת א'
08.05 מיגוון אמנים — עם המנצח צ'ארלס גרובס, הזמרת ויקטוריה דה לוס אנחלס, מנגנת הנבל אני שאלאן, מקהלת אוקלנד, החלילן אורי שוהם, עמנואל ואורדי והמנצח בוריס חאיקין
09.05 קלאסי וקל
10.05 נגינה בצוותא — הרביעייה האאולית (אורחים מאנגליה) — מוצארט: רביעיית ברה־מג'ור, ק. 575 לכלי־קשת; וולטון: רביעייה בלה־מינור
11.15 שידורים לתלמידים
12.35 פרקי נגינה — דוד בר־אילן (פסנתר) — וובר: סונטה מס. 2 בלה־במול מג'ור, אופוס 39; ליסט: נוקטורן „לאחר חלום"; ארנולד: ארבעה מחולות אופוס 91; ויואלדי: קונצ'רטו לשתי להקות; סיבליוס: „הברבור מטואונלה"; ברליוז: שלושה מחולות מתוך „קללת פאוסט"
14.10 לאם ולילד
15.05 רדיודע — מבוא לאיסטרטגיה מדינית (ה')
16.06 מנחה מוסיקלית מיהדות ליום ירושלים — בציון אורגד: „שירים בבוקר בבוקר"; דיוויד שטורצנאגר: „שלושה מזמורי דוד", לכנור ול[illegible]
18.05 קוים, תוים וכוכבים — מגזין שבועי
20.05 קטעים מתוך האופרה „דודי" — מאת דריוס מיו
22.05 על משנתו הרוחנית של יעקב הרצוג ז"ל
23.05 מוסיקה קלאסית כבקשתך — באך: שאקון מתוך פרטיטה מס. 2 לכנור־סולו; בטהובן: סונטה מס. 14 („ליל ירח"); סזאר פראנק: סונטה בלה־מג'ור לכנור ופסנתר

רשת ב'
16.06 מקום בזמרת ופינת הפזמון החדש
18.45 היום בספורט
21.05 [illegible]
22.05 גל לסטודנט — מיקרופון בקמפוס

גלי צה"ל
09.55 רק רגע — עם נתן דונביץ
10.55 [illegible]
11.05 חמים וטעים
11.55 מכל מקום — אורי דביר
13.30 ג.ה. — מינוי של יוסף לפיד
14.05 גלים צוהלים
15.05 שלוש ארבע חמש
18.05 תיק אישי — [illegible]
19.05 [illegible]
19.30 שירי ירושלים
20.05 [illegible]
22.05 הלילה
23.53 שיחות חצות — [illegible]

יום ג' — 21.5

רשת א'
08.05 מעדנים מוסיקליים — אלסנדרו סקרלטי: סונטה בלה־מינור לחלילית, 2 כנורות וקונטינואו; שופן: וריאציות על נושא מתוך „דון ג'ובאני" של מוצארט, לפסנתר ולתזמורת; בטהובן: סונטה מס. 4 בדו־מג'ור לצ'לו ופסנתר, אופוס 102 מס. 1; וילה־לובוס: פנטסיה לסקסופון ולתזמורת כלי־קשת
09.05 שעה במחיצתו של החלילן אורל ניקולה
10.05 מועדון המוסיקה של רשות־השידור
12.35 שירת המקהלה — פרקי מקהלה מאת מלחינים סקנדינביים
13.05 קונצרט צהרים
14.10 לאם ולילד
14.35 בארץ הלמה — חידון חי
15.05 רדיודע — מבוא לגיאולוגיה (ט"ו)
16.06 צלילי־עשרת
17.05 צלילי ג'אז
19.25 קלאסי וקל
20.05 עולם המדע
20.30 התזמורת הסימפונית ירושלים — דיוקן של מלחין — סרגיי פרוקופייב — „הסימפוניה הקלאסית", אופוס 25; רפסודיה לצ'לו ולתזמורת; קונצ'רטו מס. 3 לפסנתר ולתזמורת; „רומיאו ויוליה", סויטות מס. 1 ו־2
23.05 ראיון החודש

רשת ב'
16.05 [illegible]
17.05 אותי זה מצחיק
18.05 סובב לו השיר
18.45 היום בספורט
21.05 שידור ישיר — מיקרופון פתוח מוסבת אל שבר ארוע מסעיר בעבר
22.05 חיוג ישיר — וצוות לרשותכם
23.15 אני שלך ואת שלי

גלי צה"ל
06.05 צלילי בוקר
09.05 ד"ש עם שיר
10.40 אני ושירי
10.55 מלה בסלע
11.05 חמים וטעים
13.30 זה מזכיר לי — עם חנה זמר
14.05 שתים עד ארבע
17.40 פזמונים לכולכם
18.05 מה אבקש
19.05 ממנה אליך — [illegible]
20.05 [illegible]
20.30 [illegible]
21.05 כרצונכם
22.05 בוא נדבר — עם נתן דונביץ'
23.53 שיחות חצות — שיחתו של דן צלקה — [illegible]
00.30 ציפורי לילה

יום ד' — 22.5

רשת א'
08.05 קונצרט בוקר — ג'ון דאולנד: „חמדתי, אלי הו שובי נא", שיר; אלבינוני: קונצ'רטו ברה־מינור לאבוב וכלי־קשת, אופוס 9 מס. 2; דיטר: ארבעה קטעים לשלושה חלילים; י.ס. באך: קנטטה מס. 202 „הימנאו צלילי הערבי"; בטהובן: „מדריגל"; רוסיני: סונטה מס. 3 לכלי־קשת; פורה: שיר־ערש, לחליל ולנבל; שוברט: סימפוניה מס. 1 ברה־מג'ור; מוסורגסקי: „גופק" מתוך „היריד בסורוצ'ינסק"; אלבניז: „קאטאלוניה", סויטה; בלה ברטוק: קונצ'רטו לתזמורת
12.35 פרקי נגינה — גראנאדוס: שלוש תמונות של גויה: „המאייה והזמיר", „האהבה והמוות", „סרנדה של רוח הרפאים"
13.05 קונצרט צהרים
14.10 לאם ולילד
15.05 רדיודע — מבוא לגיאולוגיה (ט"ו)
16.00 פליכס מנדלסון — דיוקנו של יוצר
17.05 תזמורות כלי־נשיפה
18.05 על אנשים ומספרים
18.30 מועדון ספרן הזהב
18.25 קלאסי וקל
20.05 נגינה בצוותא (סטראו) — השלישיה הישראלית: מנחם ברויאר (כנור), צבי הראל (צ'לו), דניאל הקסטר (פסנתר) — ראבל: דואו (סונטה) לכנור וצ'לו; שוברט: שלישיה מס. 2 במי־במול מג'ור, אופוס 100; מארטינו: חמישה קטעים קצרים לשלישיה
23.05 הקונצרט שלי

רשת ב'
16.05 משירי המסך הגדול
17.05 מה הקשר
18.05 לאור הזכרונות — שירים מבית אבא
21.05 אני חדש בארץ
21.30 פינת הג'אז

גלי צה"ל
06.05 צלילי בוקר
09.05 ד"ש עם שיר
09.55 [illegible] — של לוי יצחק הירושלמי
10.35 מילה בסלע
11.05 חמים וטעים
11.55 צבאות עולם
13.30 [illegible]
14.05 שתים עד ארבע
16.05 [illegible]
18.05 [illegible]
19.05 תיבת נוח
20.05 הקונצרט השבועי
21.05 כרצונכם
22.05 הלילה עם יעקב אגמון
23.45 שיחות חצות — [illegible] של גבריאל מוקד

יום ה' — 23.5

רשת א'
08.05 מיגוון אמנים — עם התזמורת הקמרית של קלן, הפסנתרן אציו ברטונצ'לי, הוויולן שמעון ישראלי, להקת „מוזיקה אנטיקווה", הזמרת כריסטה לודביג, נגן הבסון פריץ הנקר, רביעיית בודפשט, מקהלת רוברט שו והמנצח אנתוני קולינס
09.05 צלילי אופרה — הנדל: קטעים מתוך „יהודה המכבי"
10.05 ברכה עירן ואלכסנדר תמיר (דואו־פסנתרים) — בטהובן: נושא עם וריאציות (ב־4 ידיים); ברהמס: סונטה בפה־מינור לשני פסנתרים, אופוס 34 ב'
12.35 פרקי נגינה — כרמן אור (פסנתר) — ברהמס: שני אינטרמצו ובלדה, אופוס 118; דביוסי: „לפסנתר", סויטה; קרסטון: „קריאה ומעל"; סטרבינסקי: מחולות קונצרטיים; הינדמית: [illegible] על נושאים מאת ובר
14.10 לאם ולילד
15.05 רדיודע — מבוא להיסטוריה צבאית (ו')
15.30 ספרות למורים ולתלמידים
16.06 התזמורת הסימפונית ירושלים — רשות־השידור (סטראו) — המנצח: מנדן רוזן, הסולנים: ראלף קירשבוים (צ'לו), עליזה לנדסמן (פסנתר), דיוקנו של מלחין — סרגיי פרוקופייב, הסימפוניה הקלאסית, אופוס 25, רפסודיה לצ'לו ולתזמורת, קונצ'רטו מס. 3 לפסנתר ולתזמורת, „רומיאו ויוליה", קטעים
18.05 השבוע בכנסת
18.30 על עבודה ועובדים
20.05 כאן אולפן 1
21.00 צלילים חדשים — בו נילסון: „נאום", לקריין, להקת ג'ז, מקהלה, תזמורת וכלים אלקטרוניים, [illegible]
22.05 מגוון למשמרת
23.05 מוסיקה כתום היום — „ניגונים" — על מלחינים בראשית דרכם, [illegible] (שידור שני)

רשת ב'
16.05 דרכון לנוער
17.05 רדיו־עשרה
18.05 [illegible]
21.05 [illegible]
22.05 [illegible]
23.15 בינינו לבין עצמנו

גלי צה"ל
09.55 [illegible] — עם נתן דונביץ'
18.05 [illegible]
19.05 [illegible]
21.05 [illegible]